

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AŞIRI TURİZM OLGUSUNUN YEREL HALK ALGISI
BAĞLAMINDA İRDELENMESİ, BODRUM ÖRNEĞİ**

Rümeysa KUDUBAN

YÜKSEK LİSANS

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Dönüşüm ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Bora YERLİYURT

Temmuz, 2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AŞIRI TURİZM OLGUSUNUN YEREL HALK ALGISI
BAĞLAMINDA İRDELENMESİ, BODRUM ÖRNEĞİ**

Rümeysa KUDUBAN tarafından hazırlanan tez çalışması 17.07.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Dönüşüm ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Bora YERLİYURT
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Bora YERLİYURT, Danışman

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Elif ÖRNEK, Üye

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Aliye Ahu GÜLÜMSER, Üye

İstanbul Teknik Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. Bora YERLİYURT sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Aşırı Turizm Olgusunun Yerel Halk Algısı Bağlamında İrdelenmesi, Bodrum Örneği” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Rümeysa KUDUBAN

İmza

Bu çalışma, “Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü’nün FYL-2023-5567” numaralı projesi ile desteklenmiştir.

TEŞEKKÜR

“Aşırı Turizm Olgusunun Yerel Halk Algısı Bağlamında İrdelenmesi, Bodrum Örneği” konulu tez çalışmam boyunca gerek bilgi ve deneyimleriyle gerek motivasyonu ile desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Bora YERLİYURT’a; lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince beni her zaman cesaretlendiren hocalarım, Doç. Dr. Elif ÖRNEK ve Dr. Öğr. Üyesi Deniz Erdem OKUMUŞ’a teşekkür ederim. Bana mesleğimin değer ve ilkelerini benimseten, bilgi birikimi ile her zaman bir rol model olan ve 2022 yılında aramızdan ayrılan Sn. Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam boyunca bana her zaman fikirleri, motivasyonu ve analitik becerileriyle destek olan Görkem ÖZER’e; desteğini her zaman yanımda hissettirdiği için Melisa MAZLUM’a; gerçekleştirdiğim saha çalışmalarında bana yardımlarından dolayı Gizem ZORLU’ya ve sevgili Bodrum Çarşı’sının yerel esnafına içtenlikle teşekkür ederim.

Son olarak eğitim hayatım boyunca hep ileriye gitmemi sağlayacak gücü kendimde bulabilmemin en büyük kaynakları olan sevgili ailem Gül, Yunus ve Burak KUDUBAN’a çok teşekkür ederim.

Rümeysa KUDUBAN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	VIII
TABLO LİSTESİ	XI
ÖZET	XIII
ABSTRACT	XV
1 GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı, Araştırma Soruları ve Problem Tanımı	3
1.1 Tezin Yöntemi	5
2 TURİZM OLGUSU ve YERLEŞMELER ÜZERİNDEKİ SOSYO EKONOMİK ETKİLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI	8
2.1 Turizm Olgusu	9
2.2 Turizmin Yerleşmeler Üzerindeki Etkilerine İlişkin Literatürün Gelişimi .	14
2.2.1 Küreselleşme, Kitle Turizmin Yükselişi (19-20.yy).....	17
2.2.2 Küreselleşme, Kitle Turizmin Yükselişi (19-20.yy).....	22
2.2.3 Küreselleşme, Kitle Turizmin Yükselişi (19-20.yy).....	18
3 AŞIRI TURİZM OLGUSU	47
3.1 Aşırı Turizm Kavramı	48
3.2 Aşırı Turizm Göstergeleri	57
3.3 Aşırı Turizm Olgusuna Karşı Stratejik Yaklaşımlar	59
3.3.1 Barcelona Örneği	72
3.3.2 Venedik Örneği	77
3.3.3 Mallorca Örneği	81
4 BODRUM İLÇESİNDE AŞIRI TURİZM OLGUSUNUN ETKİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	84
4.1 Çalışma Alanının Belirlenmesi	86
4.2 Bodrum İlçesi	91

4.2.1 Konum, Çevre İlişkileri ve Ulaşım	92
4.2.2 Fiziksel ve Çevresel Yapı	94
4.2.3 Tarihsel gelişim	98
4.2.4 Planlama Süreci	100
4.2.5 Sosyo-Demografik Yapı ve Yazlık Nüfus	111
4.2.6 Sektörel Yapı ve Turizm	118
5 VAKA ÇALIŞMASI BULGULARI	122
5.1 Fiziksel Boyuta İlişkin Değerlendirme	128
5.2 Çevresel Boyuta İlişkin Değerlendirme	134
5.3 Ekonomik Boyuta İlişkin Değerlendirme	137
5.4 Sosyal Boyuta İlişkin Değerlendirme	142
6 SONUÇ	146
KAYNAKÇA	149
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	152

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Tezin yöntemi.....	7
Şekil 2.1 Turizm kavramı (Prosser, 1998; Mason, 2003).....	13
Şekil 2.2 WoS ve Scopus'ta 1960-1970 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	24
Şekil 2.3 WoS ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	27
Şekil 2.4 WoS ve Scopus'ta 1980-1990 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	32
Şekil 2.5 WoS ve WoCupus'ta 1990-2000 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları	35
Şekil 2.6 WoS ve Scopus'ta 2000-2010 arası dönemde üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	40
Şekil 2.7 WoS ve Scopus'ta 2010 sonrası dönemde üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	43
Şekil 2.8 Dönemlere göre turizm araştırmaları literatürünün kapsamı (Tez kapsamında üretilmiştir.)	46
Şekil 3.1 Aşırı turizme karşı ön çözüm adımları (Goeldner ve Ritchie, 2009'dan uyarlanmıştır.).....	56
Şekil 3.2 turizmin yerleşmelere üzerindeki etkileri ve çözüm araçları (Wall ve Mathieson, 2006'dan uyarlanmıştır.).....	57
Şekil 3.3 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017).....	74
Şekil 3.4 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017).....	74
Şekil 3.5 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017).....	75
Şekil 3.6 Venedik'te kruvaziyer turizmi (The Guardian,2016).....	78
Şekil 3.7 Venedik'te St. Marko meydanı (The Guardian, 2019)	79
Şekil 3.8 Mallorca'da turizme karşı protestolar	82
Şekil 3.9 Mallorca'da turizme karşı protestolar	83
Şekil 4.1 Bodrum mahallelerinin aşırı turizm düzeyleri.....	91
Şekil 4.2 Muğla ulaşım sistemi (Muğla büyükşehir belediyesi)	93
Şekil 4.3 1990 Bodrum arazi örtüsü (kaynak: Arslan ve Örücü, 2019b)	95
Şekil 4.4 2000 Bodrum arazi örtüsü (kaynak: Arslan ve Örücü, 2019b)	95
Şekil 4.5 2006 Bodrum arazi örtüsü (kaynak: Arslan ve Örücü, 2019b)	96

Şekil 4.6 2012 Bodrum arazi örtüsü (kaynak: Arslan ve Örücü, 2019b)	96
Şekil 4.7 2018 Bodrum arazi örtüsü (kaynak: Arslan ve Örücü, 2019b)	96
Şekil 4.8 Bodrum arazi kullanım oranları değişimi.....	98
Şekil 4.9 1/25.000 planda Bodrum	105
Şekil 4.10 Bodrum merkez sit alanları (kaynak: bodrum belediyesi)	107
Şekil 4.11 İller Bankası Planı (kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu, 2001)	109
Şekil 4.12 Bodrum 1982 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı (kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu, 2001).....	111
Şekil 4.13 Bodrum kenti planlama süreci (kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu, 2001).....	112
Şekil 4.14 Bodrum kenti tarihsel mekansal gelişim süreci (kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu, 2001).....	112
Şekil 4.15 Türkiye, Muğla ve Bodrum nüfus artış hızları (1927-2020).....	116
Şekil 4.16 Bodrum'un sektörel dağılımı.....	120
Şekil 4.17 Bodrum'da istihdamın aylara göre değişimi, 2021 (GEKA, 2024) ...	121
Şekil 5.1 Bodrum'un yıllara göre mekânsal değişimi (kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu,2001).....	122
Şekil 5.2 Çalışma alanı	123
Şekil 5.3 Anket yaş dağılımı.....	126
Şekil 5.4 Anket ses dağılımı	126
Şekil 5.5 Örneklemin Bodrum'da ikamet süresi	127
Şekil 5.6 Örneklemin meslek dağılımı	127
Şekil 5.7 Turizm sezonunda yerleşme aşırı kalabalık olmaktadır	129
Şekil 5.8 Turizm sezonunda çöp sorunu oluyor	130
Şekil 5.9 Turizm sezonunda su sıkıntısı yaşanıyor.....	130
Şekil 5.10 Turizm sezonunda şehir içi trafik sıkışıklığı artmaktadır.....	130
Şekil 5.11 Turizm sezonunda gürültü ve hava kirliliği artıyor.....	130
Şekil 5.12 Turizm sezonunda plajların dolu ve yetersiz olduğunu düşünüyorum	131
Şekil 5.13 Gümbet kıyı şeridi (2023, temmuz)	133
Şekil 5.14 Gümbet kıyı şeridi (2023, temmuz)	134
Şekil 5.15 Bodrum Çarşı, Kale çevresi (2023, temmuz)	134
Şekil 5.16 Yerleşmede zaman içinde doğal çevre giderek yapılaşıyor	136
Şekil 5.17 Yurizm sezonunda deniz kirliliği artıyor.....	136
Şekil 5.18 Turizm yatırımlarına bağlı olarak zeytinlik vb. satışları hız kazandı. 136	
Şekil 5.19 Yerleşmede zaman içinde genel olarak çevre kirliliği arttı	137

Şekil 5.20 Bodrum Çarşı'da yerel işletmecilerin üretime devam ettiği bir işletme	140
Şekil 5.21 Bodrum Çarşı'da özgün üretim dokusuna uygun olmayan işletmelerden biri	140
Şekil 5.2 Bodrum haber gazetesi, 2024	143

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Kitle turizmin gelişiminde rol oynayan faktörler (Anaz ve Özcan'ın çalışmasından derlenmiştir.) (Anaz ve Özcan,2016)	21
Tablo 2.2 Wos ve Scopus'ta 1960-1970 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	25
Tablo 2.3 Wos ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	28
Tablo 2.3 Wos ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı)	29
Tablo 2.4 Wos ve Scopus'ta 1980-1990 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	33
Tablo 2.4 Wos ve Scopus'ta 1980-1990 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı)	34
Tablo 2.5 Wos ve Scopus'ta 1990-2000 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	37
Tablo 2.6 Wos ve Scopus'ta 2000-2010 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.).....	41
Tablo 2.7 Wos ve Scopus'ta 2010 sonrası en çok atıf alan turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.)	44
Tablo 2.7 Wos ve Scopus'ta 2010 sonrası en çok atıf alan turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı).....	45
Tablo 3.1 Aşırı turizm kavramının akademik araştırmalarda tarihsel yeri	53
Tablo 3.2 Aşırı turizme karşı politika önerileri (European Commission, 2007) ..	69
Tablo 3.3 Aşırı turizme karşı politika önerileri (Responsible Tourism Partnership, 2019)	70
Tablo 4.1 Türkiye'de turizm faaliyetlerinin en yoğun olduğu iller (TÜİK 2022, Kültür Turizm Bakanlığı verileri, 2022)	84
Tablo 4.2 İlçe düzeyinde proje alanını belirlemek için seçilen aşırı turizm kriterleri.....	86
Tablo 4.3 Muğla'da ilçe düzeyinde turizm yoğunluğuna göre ilk üç ilçe	88
Tablo 4.4 Mahalle düzeyinde çalışma alanını belirlemek için seçilen aşırı turizm kriterleri.....	89
Tablo 4.5 Bodrum kıyı mahallelerinde aşırı turizm düzeyi en yüksek 5 mahalle.	90
Tablo 4.6 Bodrum'da arazi kullanım değişimi (Arslan ve Örucü'nün çalışmasından uyarlanmıştır)	97
Tablo 4.7 Bodrum'da yer alan kültür varlıkları (çalışma kapsamında il kültür turizm müdürlüğü verilerinden üretilmiştir)	100

Tablo 4.8 Çevre Düzeni Plan onama sınırı dışında yer alan özel statülü alanlar	106
Tablo 4.9 Türkiye, Muğla ve Bodrum nüfuslarının yıllara göre değişimi (kaynak: TÜİK; Mufassal Neticeler İcmal Tabloları).....	115
Tablo 4.10 Bodrum merkez nüfus ve nüfus artış hızı büyüklükleri değişimi (kaynak: TÜİK; Mufassal Neticeler İcmal Tabloları).....	117
Tablo 4.11 Bodrum ve Muğla sürekli ve geçici nüfus büyüklükleri ve toplam nüfus kapasitesi, (kaynak: Muğla İli 2016 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu).....	117
Tablo 4.12 Bodrum ve Muğla sürekli ve geçici nüfus büyüklükleri ve toplam nüfus kapasitesi 2025 projeksiyonları, (kaynak: Muğla ili 2016 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu).....	118
Tablo 4.13 İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı).....	118
Tablo 4.14 İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı 2017).....	119
Tablo 5.1 Aşırı turizm gösterge seti ve anket ile ilişkisi.....	124
Tablo 5.1 Aşırı turizm gösterge seti ve anket ile ilişkisi (devamı)	125

AŞIRI TURİZM OLGUSUNUN YEREL HALK ALGISI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ, BODRUM ÖRNEĞİ

Rümeysa KUDUBAN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Dönüşüm ve Planlama Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Bora YERLİYURT

Turizm, yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki sosyo-ekonomik ilişkiler bütününden oluşan, bu ilişkiler sonucunda da yerleşmeleri hızla değiştirip dönüştüren çok boyutlu bir olgudur. 1980'lerden itibaren ulusal ve uluslararası alanda yoğunlaşan kitle turizmi, hassas ekolojik, kültürel ve tarihsel destinasyonlarda artan çevresel zararlar bırakmaktadır. Turizm olgusu, 1960'lardan bu yana öncelikle ekonomik etkileriyle incelenmiş, daha sonra çevresel ve sosyal boyutlarıyla ele alınmıştır.

2010'lu yıllarda ortaya çıkan "aşırı turizm" kavramı ise sürdürülemez boyuttaki turizm faaliyetlerinin sosyal, ekonomik, fiziksel ve çevresel boyutlar üzerindeki etkilerinin yerel halkın algısındaki yansıması üzerinden tanımlanmaktadır. Aşırı turizm sosyal bağlamda sıkışmışlık hissi, aidiyetin zayıflaması, yerinden edilme baskısı; ekonomik bağlamda tek sezona aşırı bağımlılık olarak ifade edilen mevsimsellik, mal ve hizmetlerin fiyat artışı konut ve kira bedellerinde yükselme; fiziksel bağlamda açık alanlarda aşırı kalabalık gürültü, turizm sezonunda trafik sorunları, kentsel altyapı ve donatı yetersizlikleri; çevresel bağlamda korunması gereken ekolojik değere sahip alanlar üzerinde yapılaşma baskısı, doğal kaynakların kontrolsüz ve vahşi tüketimi gibi sorunları getirmektedir.

Bu alışma, Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan ve yaz sezonunda taşıma kapasitesinin üstünde ziyaretçi barındıran Bodrum'un kıyı bölgelerinde, turizm faaliyetlerinin yerel halkın algısı bağlamında irdelenmesi üzerine odaklanmaktadır. Söz konusu irdeleme kavramsal açıdan, aşırı turizm olgusunun yerel halk algısı yönünden irdeleyen uluslararası önemli gösterge setleri, strateji belgeleri ve yönergelere dayanan anket çalışması ve derinlemesine görüşmelere dayalıdır. Bu bağlamda yerel halkın turizme karşı tutumu ve algısının ortaya çıkarılmasının, gelecekte alınabilecek önlemler ve stratejik adımlar için kritik bir bakış açısı sunması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşırı turizm, yerel halk algısı, sosyo-ekonomik etki, turizm

EXAMINING THE PHENOMENON OF OVERTOURISM IN THE CONTEXT OF LOCAL COMMUNITY PERCEPTION, THE CASE OF BODRUM

Rümeysa KUDUBAN

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science

Supervisor: Assoc. Prof. Bora YERLİYURT

Tourism is a multidimensional phenomenon that consists of socio-economic relations between local people and visitors and rapidly changes and transforms settlements because of these relations. Mass tourism, which has intensified both nationally and internationally since the 1980s, is causing increasing environmental damage to sensitive ecological, cultural and historical destinations. Since the 1960s, tourism phenomenon has been analyzed primarily with its economic impacts, and then with its environmental and social dimensions.

The concept of "overtourism", which emerged in the 2010s, is defined through the reflection of the effects of unsustainable tourism activities on social, economic, physical and environmental dimensions in the perception of local people. In the social context, overtourism brings problems such as feeling of being stuck, weakening of belonging, pressure of displacement; in the economic context, seasonality expressed as over-dependence on a single season, price increase of

goods and services, increase in housing and rental prices; in the physical context, overcrowded noise in open spaces, traffic problems during the tourism season, urban infrastructure and facilities inadequacies; in the environmental context, construction pressure on areas with ecological value that should be protected, uncontrolled and wild consumption of natural resources.

This study focuses on the examination of tourism activities in the coastal areas of Bodrum, one of Turkey's major tourism destinations, which hosts more visitors than It's carrying capacity during the summer season, in the context of the perception of local people. This examination is conceptually based on a questionnaire study and in-depth interviews, which are based on internationally important indicator sets, strategy documents and guidelines that examine the phenomenon of overtourism in terms of the perception of local people. In this context, it is aimed to reveal the attitudes and perceptions of local people towards tourism and to provide a critical perspective for future measures and strategic steps.

Keywords: Overtourism, resident' perceptions, social impacts, tourism

1

GİRİŞ

Turizm olgusu ağırlıklı olarak 1960’lardan bu yana şehir planlama ve coğrafi bilimler kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Başlangıçta daha çok ekonomik yapı ve fizik mekân bağlamında irdelenen turizm ve yerleşmelere etkileri, 1990’lardan itibaren sosyo-mekânsal çalışmaların da önemli bir odak noktası olmaya başlamıştır. Turizmin yerleşmeler üzerinde yarattığı sosyal ve mekânsal dönüşümler yerleşmelerin özgün karakterlerine, planlama stratejilerine, yerel ve ulusal politikalara bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Türkiye’de de turizmin gelir elde etmenin ve kalkınmanın bir aracı olarak ülkesel politikalara entegrasyonu 1980’li yıllara, dünyada kitle turizm hareketlerinin yükseldiği döneme denk gelmektedir. Bu bağlamda ülkemizde turizmin yerleşmelere etkileri söz konusu yıllardan bu yana alından kararlar ve uygulanan stratejilerle, dolayısıyla planlama dinamikleriyle oldukça ilişkilidir.

Türkiye’de turizm gelişiminin endüstriyel bir niteliğe ulaşması 1982 yılında Turizmi Teşvik Yasası ile hızlanmıştır. Ardından 1990’lı yıllarda giderek büyüyen bir yapıya sahip olup, doğal ve kültürel nitelikleriyle öne çıkan İstanbul ile Akdeniz ve Ege kıyılarında yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda İstanbul kültürel tarihi özellikleri ile öne çıkarken; Antalya, Muğla illerinin kıyı alanları ise, turizm bölgesi olarak ilan edilen alanlar başta olmak üzere deniz-kum-güneş turizminin mekânsal odakları haline geldiği görülmektedir.

1960’lı yıllardan itibaren turizmin yerleşmelerde yarattığı değişim ve dönüşümü ele alan literatür, 2000’li yıllarda dünyada turizmin hızlı büyümesine ve sürdürülemez boyutlara ulaşmasına karşı çeşitli önlemlerin sürdürülebilirlik ve dayanıklılık tartışmaları kapsamında ele alınması ve çeşitli uluslararası adımlar atılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu adımların en önemlilerinden biri ise Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamındaki 11. hedef olan “Kentleri ve İnsan yerleşmelerini kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirmek” kapsamında alınan kararlar olmuştur. Ulusal ve uluslararası alanda büyük bir istihdam potansiyeli olan turizm sektörünün önemli bir ekonomik kaynak olmasının

yanında, kentlerin sürdürülebilir yerleşmeler olmasına hizmet etmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Bu hedef kapsamında irdelenen sorunlardan biri de 2010’lardan itibaren tartışma konusu olan “aşırı turizm” olgusudur.

Aşırı turizm, yerleşmelerde fiziksel ve çevresel kaynakların turizm amaçlı aşırı tüketiminin yanında yerel halkın sosyal ekonomik, gündelik yaşamını sekteye uğratan boyutlarda turizm faaliyetlerini tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, destinasyonun yaşam kalitesini düşüren, ekonomik anlamda olumlu görünmekle birlikte çoğu zaman yerel ekonomiye katkısı sürdürülebilir olmayan turizm faaliyetlerinin yerel halkta ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk olarak tanımlanabilmektedir. (UNWTO, 2017) Uluslararası literatürde Barcelona, Venedik, Amsterdam ve daha güncel olarak Bali olmak üzere birçok yerleşmenin yerel halkı üzerinde test edilen olgu ülkemizde de izlerinin aranması gerektiği düşünülen bir kapsamdadır.

Tez kapsamında birinci bölümde turizmin yerleşmeler üzerinde yarattığı değişim dönüşümün güncel tartışmalarından biri olan aşırı turizm kavramına kadar olan kısmı tarihsel bir bakış açısıyla irdelenmiştir. İkinci bölüm kapsamında aşırı turizm olgusunun detaylı bir çözümlemesi yapılmış, ardından bu olguya karşı günümüzde geliştirilen stratejik ve pratik çözüm önerileri ve yöntemler incelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise tez kapsamında ülkemizde aşırı turizm olgusunun irdelenmesi gerektiği çeşitli istatistiki verilere dayanarak belirlenmiş olan Muğla ili Bodrum ilçesinde yapılan vaka çalışmasının sonuçlarına yer verilmiştir. Vaka çalışmasının temel dayanağı ise üçüncü bölümde değinilen araç setleri içinde aşırı turizm olgusuna ilişkin en kapsamlı göstergelerin ortaya konduğu ve stratejilerin geliştirildiği Dünya Turizm Örgütü’nün 2017 tarihli “Kentsel Turizm Büyümesini Algıların Ötesinde Anlamak ve Yönetmek” strateji belgesi başta olmak üzere literatürde yer alan önemli gösterge setlerinin bir arada değerlendirilmesidir.

Yapılan çalışma aşırı turizm olgusu bağlamında söz konusu yönergenin hedef ve stratejilerini alan çalışması yapılan Bodrum İlçesi’nin özgün dinamiklerine uyarlama ve bu kapsamda yerel halkın algısını test ederek aşırı turizm düzeyine ilişkin çıkarımlarda bulunmayı hedefleyen bir yaklaşım ortaya koyulmuştur.

1.1 Tezin Amacı, Araştırma Soruları ve Problem Tanımı

Aşırı turizm, 2010’lu yıllardan günümüze sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yerleşmeler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri, yerel halkın algısı bağlamında tanımlayan bir olgudur. Bu çalışmanın amacı ulusal ve uluslararası alanda önemli bir deniz-kum-güneş destinasyonu olan ve aşırı turizm göstergelerine göre turizmin sürdürülemez boyutlara ulaştığı Bodrum’un kıyı alanlarında yerel halkın bu duruma karşı algısını ortaya koymaktır.

Aşırı turizm, literatürde görece yeni bir kavram olsa da 1960’lardan günümüze kadar turizmin yerleşmelere etkilerine ilişkin literatür bu kavramın arka planı niteliğindedir. Bu literatür 1960’larda öncelikli olarak turizmin ekonomik etkilerinin irdelenmesi kapsamında başlamış olup, 1980-1990’lı yıllarda kitle turizminin çevresel boyuta etkilerinin araştırılması ağırlıklı bir duruma gelmiştir. Turizmin yerleşmelere etkilerinin en az irdelendiği alan ise tarihsel süreçte sosyal yapı üzerindeki etkiler olmuştur. 2000’li yıllarda, bu durum giderek değişmeye, kitle turizminin sosyal yapı üzerindeki etkilerini yerel halkın algısı üzerinden irdeleyen bir literatür birikimi oluşmaya ve hızlanmaya başlamıştır. 2017 yılında ortaya çıkan “aşırı turizm” kavramı bu şekilde literatürün güncel araştırma alanı konumundadır.

Uluslararası alanda aşırı turizmin genel etkileri;

- Yerel halkın gündelik yaşamda mekân kullanım alışkanlıklarının sekteye uğraması,
- Açık alanlarda aşırı kalabalık, trafik,
- Tek sezon ve tek sektöre dayalı ekonomik gelire aşırı bağımlılık,
- Yerleşmelerdeki gayrimenkul fiyatlarının aşırı artışı ile yerinden edilme baskısı,
- Doğal çevreye yapılaşma baskısı,
- Turizm kazancının büyük turizm şirketleri ve destinasyon pazarlama organizasyonları tarafından elde edilmesi, yerel ekonomiye katkısının düşmesi,
- Temel mal ve hizmetlerin fiyatlarında aşırı yükselme,

Olarak tanımlanmaktadır.

Bu etkilere karşı yerel halkın turistlerden rahatsızlık duyması, yere aidiyetinin azalması, ileri durumlarda yerleşmeyi terk etme durumu olarak ifade edilebilmektedir. Uluslararası alanda aşırı turizme karşı çeşitli önlemler alınmaya çalışılmakta, çeşitli araç setleri, göstergeler, stratejiler üretilmektedir. Bu önlemlerin temel amacı yerel halkın ziyaretçilere karşı olumsuz algısının giderilmesi, turizmin yerleşmeye özgü sosyo-kültürel değerlere katkıda bulunması, yerel halkın ekonomik gelirine katkıda bulunarak turizme dahil olma isteğinin artırılması, bunların yanında hem ziyaretçiler hem de yerel halk için yoğunluğu kontrol altında tutulan konforlu bir mekân kullanımını destekleyen bir yapıya dönüşmesi sağlanmaya çalışmaktadır.

Yerleşim alanları sürekli olarak değişen ve dönüşen açık sistemlerdir. Bu durum her yerleşimin kendine özgü sorunlarını ve potansiyellerini yeniden tanımlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle yerleşmelerdeki gömülü bilginin açığa çıkarılması, sorun ve potansiyellerin kökenlerini ve dolayısıyla çözümlerini belirlemeye çalışmakta kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışma kapsamında aşırı turizm baskısı altındaki Bodrum’da, yerel halkın turizme karşı algısı tespit edilerek turizmin hangi alanlarda taşma noktasına ulaştığı, hangi noktalarda geliştirilmesi veya sınırlandırılması gerektiğine yönelik bir durum tespiti yapmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda;

- Turizmin tarihsel süreçte geçirdiği değişimler nelerdir ve bu değişimler turizm yerleşimlerini nasıl dönüştürmüştür? Ayrıca, turizm faaliyetlerinin yerleşimleri değiştirip dönüştürürken yarattığı kırılganlıklar nelerdir ve bu konuda literatürdeki güncel tartışmalar nelerdir?
- Aşırı turizm olgusuna ilişkin kavramsal arka planı, bu olgunun bir yerleşmede var olup olmadığını irdelemeye yönelik uluslararası göstergeler ve sorunun çözümüne ilişkin stratejiler nelerdir? Uluslararası örneklerde nasıl ele alınmaktadır?
- Aşırı turizm olgusunun Türkiye bağlamındaki yeri nedir, bu olgunun ortaya çıkmasına neden olan politikalar ve kararlar nelerdir? Aşırı turizmin yoğunlaştığı alt bölgeler hangileridir ve bu bölgelerde yerel halkın bakış açısı nasıldır?

Tezin temel araştırma sorularıdır. Tez kapsamında yapılan anket, mülakat ve gözlemlerin çıktılarının yerel halkın algısını açığa çıkararak alınacak önlemlere ilişkin bir bakış açısı sunması amaçlanmıştır.

1.2 Tezin Yöntemi

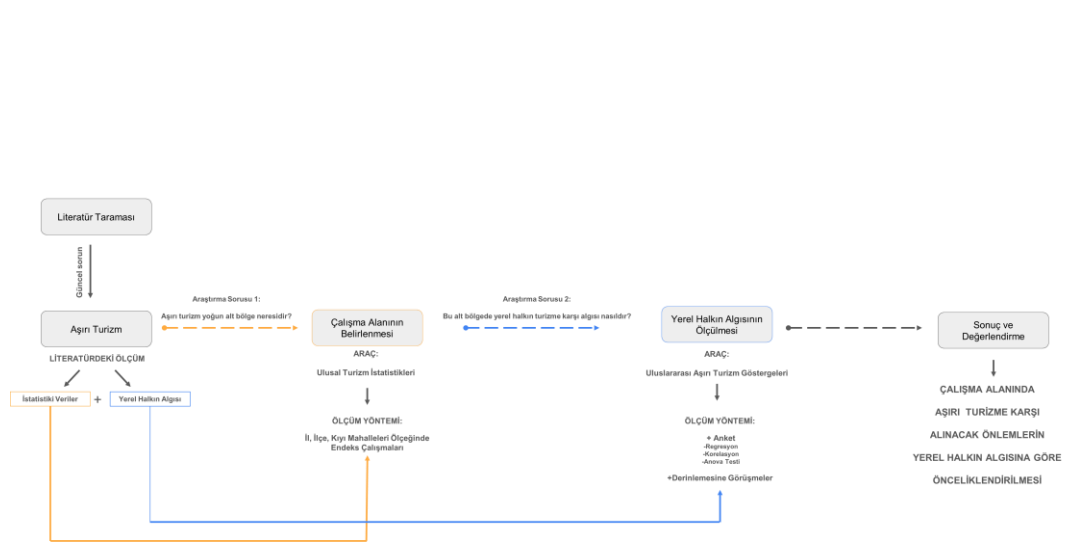
Tez, temelde hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini bütünleştiren bir yaklaşım benimsemektedir. Araştırmanın ilk aşamasında, aşırı turizm kavramının tarihsel perspektifte gelişimi irdelenerek kavramın arka planı anlaşılmaya çalışılmıştır. Literatür taramasının yöntemsel izleği, turizmin yerleşmelere etkilerinin özellikle sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutlardaki dağılımını irdelemek şeklinde olmuştur. Literatür taramasının yöntemi, turizmin yerleşmelere etkileri üzerine yapılmış araştırmaların kronolojik bir analizidir. Bu analizde, 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan turizmin yerleşmelere olan etkileri literatürdeki önemli araştırmalar ve zaman içindeki gelişimiyle birlikte incelenmiştir. Temel literatür taraması yöntemi olarak, Web of Science (WOS) ve Scopus veri tabanları içinde "turizm" konu başlığı ile "sosyal etki; ekonomik etki, sosyo-ekonomik etki; çevresel etki, fiziksel etki; etki değerlendirme" anahtar kelimelerini içeren araştırmalar ele alınmıştır. Bu kapsamda, 1960-1970 yılları arasında 30, 1971-1980 yılları arasında 84, 1981-1990 yılları arasında 123, 1991-2000 yılları arasında 157 ve 2000-2021 yılları arasında 233 adet çalışma tespit edilmiştir.

Bu veriler, on yıllık periyotlarla VOSviewer uygulaması üzerinden görselleştirilmiştir. Bu aşamada, WoS ve Scopus verileri 1960 yılı öncesindeki makalelerde henüz anahtar kelime sistemi bulunmadığından araştırmalar yalnızca araştırmacıların isimleri ile sisteme dahil edilmiş, ardından araştırmacıların çalışma alanları araştırılarak lejantlar halinde eklenmiştir. Sonraki dönemlerde ise direkt olarak çalışma alanı üzerinden görselleştirme yapılmıştır. VOSviewer programında ilk olarak, bibliyografik veri üzerinden harita üretme modülü kullanılmış, ardından veri seti bibliyografik veri setinden okuma seçeneği işaretlenmiştir. Son olarak, WoS ve Scopus üzerinden indirilen veri setlerinin birleştirilmiş hali, atıf seçeneği kullanılarak sonuç haritaya ulaşılmıştır.

Bu onar yıllık periyotlardaki akademik çalışmalardan en çok atıf alan ilk on çalışma irdelenmiştir. Bu çalışmalar içinde tez bağlamında en ilişkili olduğu düşünülen beş araştırma ise daha detaylı bir şekilde bölüm içinde tablolar halinde sunulmuştur. Bu

analiz, literatürdeki önemli kırılımları, literatürün gidiş yönünü, literatürdeki açıkları ve tezin temel kapsamını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu yöntemin kazanımı tarihsel perspektifte hangi etki türünün daha çok irdelendiğinin tespit edilmesinde önemli görülmektedir. Özellikle sosyal yapıya ilişkin irdellemelerin diğerlerine göre sayısal olarak daha az olduğunu söylemek mümkündür. Bu boyuttaki irdellemeler ise 2000’li yıllarda sonra artış eğilimindedir. Aşırı turizm olgusunun, literatürün sosyal boyuta ilişkin eğiliminin artmasıyla ortaya çıktığı ve güncel gidiş yönü olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda bir sonraki aşamada aşırı turizm literatürü irdelenmiş, önemli vaka çalışmaları analiz edilmiştir. Yerleşmelerde aşırı turizmin yerel halkın algısına perspektifinden ortaya çıkarmaya çalışıldığı uluslararası nitelikli gösterge setleri detaylı analiz edilmiştir.

Alan çalışması aşamasında ise ülkemizde tek sezona dayalı kitle turizmi baskısı altında olan ancak yerel halkın henüz yerleşmeyi terk etmediği dolayısıyla turistlerle kent mekânında karşılaşma halinde olan yerleşim alanlarını en iyi temsil edecek çalışma alanını tespit etmek amacıyla il, ilçe ve kıyı mahalleleri ölçeğinde çeşitli ulusal turizm istatistikleri endekslenmiştir. Endeksler sonucu çalışma alanı Bodrum’un merkez mahalleleri olarak nitelenen “Çarşı, Tepecik ve Gümbet” mahalleleri olarak belirlenmiştir. Bodrum’un sosyal, ekonomik, fiziksel çevresel dinamiklerinin analiz edilmiş ardından uluslararası aşırı turizm gösterge setlerinden alanı ölçmeye uygun olanlar uyarlanarak bir araya getirilmiş, yapılan anket çalışması ve derinlemesine görüşmeler aracılığıyla yerel halkın algısı test edilmiştir. Böylece turizm Bodrum’da faaliyetlerinin yerel halk perspektifinde hangi kırılımlarda taşıma kapasitesinin üstünde, hangi kırılımlarda ise henüz kontrol edilebilir aşamada olduğu kilit noktalar ortaya çıkarılmıştır. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise bu çıktılar, gelecekte alan özelinde alınacak önlemler ve üretilecek stratejilere ilişkin girdi niteliğinde sunulmuştur (Şekil 1.1)

Şekil 1.1

Tezin yöntemi

TURİZM OLGUSU ve YERLEŞMELER ÜZERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI

Turizm olgusu temelde Sanayi Devrimi ve 19. Yüzyılın başından itibaren hızla değişen teknolojik, toplumsal, ekonomik, politik... gelişimlere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu olgu, bu dönemden önce de var olan ve literatürde genellikle bir endüstri varlığından bağımsız, çeşitli amaçlara yönelik seyahatler bütününe tarif eden hareketlerden farklı niteliklere sahiptir. Turizm günümüzde, gezegenin işleyişini ve doğasını etkileyen sosyal bir olgu, insanların karşılıklı ilişkilerine nüfuz eden yeni bir tüketici davranış kalıpları bütünüdür (Mauro Dujmović ve Aljoša Vitasović, 2015). Bu durum turizmi kaçınılmaz olarak sosyolojik bir fenomen haline getirmektedir. Öyle ki Ferreira, Castro ve Gomes turizmi yerel halk, ziyaretçiler ve bu iki topluluğun kültürel kodları arasındaki ilişki yoluyla kurulan bir öğrenme süreci olarak tanımlamıştır (Ferreira, Castro ve Gomes, 2021). Nitekim Gürsoy'a göre de bir yerleşme turistik bir destinasyona dönüştüğü andan itibaren, o yerleşmede yaşayanların yaşam kalitesi ve yerleşmenin tüm içsel dinamikleri bir dönüşüm sürecine girmektedir. Turizm süreçlerinin büyük ölçüde yerel sakinlerin algısı ve görüşlerine dayalı olduğunu, sürdürülebilir bir turizm varlığı ve gelişimi için yerel halkın turizmle kurduğu sosyolojik ilişkinin irdelenmesinin başat olması gerekliliğini savunmuştur. (Jurowski, 1994; Gürsoy, Jurowski ve Uysal, 2002).

Bu bağlamda turizmin yerleşmelere ve bu yerleşmelerde yaşayan yerel sakinlere olan etkileri literatürde yoğunlukla 1960'lı yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. 1990'ların başına kadar genelde coğrafi disiplinler bünyesinde incelenen turizm olgusunun, 1990'lardan itibaren yerleşmelere olan etkisinin önemine ilişkin farkındalığın artması ile kentsel çalışmalar (urban studies) kapsamında sıklıkla irdelendiği görülmektedir (Gutierrez-Ronco, 1977; Jansen-Verbeke, 1986; Liu, 1983; Pearce, 1981; Stansfield 1964; Vetter, 1974; Pearce, 2001). Bu ilginin iki temel dayanağı olduğu söylenebilir; bunlardan ilki, Avrupa öncelikli olmak üzere, tarihi yerleşmelere olan ilginin bu dönemden itibaren giderek

artmasıdır. Bu bağlamda tarihi yerleşmelerde turizmin olumlu ve olumsuz etkilenin araştırılması gerekliliği ve bu olgunun yerli halkta yarattığı olumlu-olumsuz tepkisellik, araştırma konularının ağırlıklı odakları haline gelmiştir (Cazes ve Potier 1996, 1998; van den Berg, van der Borg ve van der Meeri 1995; Pearce, 2001). İkincisinin ise İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlerin yeniden canlandırılmasına ve ekonomik açıdan kalkınmasına yönelik politikaların, turizm odaklı stratejileri merkeze alması olduğu söylenebilir. Özellikle Endüstri Devrimi sonrası değişen üretim ve tüketim tarzının, gündelik yaşam biçiminin ve dolayısıyla seyahat tercihlerinin ekonominin kaldırıcı olarak turizmle ilişkilendirilmesi, bu fenomenin doğrudan sosyal yapıyı etkilemesi ve turizmin kentsel çalışmaların temalarından biri olmasını sağladığı söylenebilir (Jansen-Verbeke ve Lievois, 1999; Judd ve Fainstein, 1999; Pearce, 2001).

Bir sonraki bölümde, turizmin ilk başlarda basit bir yer değiştirme eylemi olarak ortaya çıkışından, çok boyutlu bir sosyal fenomene dönüşmesinin ardındaki neden ve sonuç ilişkilerine detaylı bir şekilde değinilecektir.

2.1 Turizm Olgusu

Panosso Netto ve Tomillo Noguero (2011) tarafından yapılan araştırmalara göre turizmle ilgili ilk teorik çalışmalar 19. yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Özellikle Zürih'te turizm sorumlusu, otel sahibi ve yazar olan Eduard Guyer-Freuler tarafından (1905) yayınlanan Turizm ve Otelcilik adlı kitapta ilk kez turizmin teknik, sosyal, ekonomik etkilerine değinen bir tanım yapılmıştır. Freuler modern anlamda turizmin, artan dinlenme ve çevre değişikliğine duyulan ihtiyaç, farklı peyzajların güzelliğine yönelik bir zevkin ortaya çıkması ile açıklanabilecek bir olgu olduğunu belirtmiştir. Turizmin insanlar arasındaki ilişkilerin artması; ticaretin, sanayinin ve çeşitli mesleklerin gelişimine imkân veren şirketlerin çoğalmasına olanak tanınması; farklı ulaşım araçlarının kullanılması gibi etkilerinin olduğunu vurgulamıştır (Freuler, 1905; Lohmann ve Netto, 2016). Bu tanımlama turizme yönelik ilk irdelemelerin dahi turizmin çok boyutlu sosyal bir fenomen olduğu algısı üzerinden geliştiğini göstermektedir. Farklı ifadelerin varlığı kaçınılmaz olsa da turizme ilişkin bazı ortak karakteristik özellikler pek çok tanımda tekrarlanmaktadır. Örneğin bu bakımdan Prosser turizmi tanımlarken ortaklaşan kavramları; hareketlilik, kalıcı olmayan konaklama, seyahat ve kalış sırasındaki faaliyet ve deneyimler, turizm faaliyetlerinin varlığı ve devamlılığı için

gerekli kaynakların sağlanması, seyahat ve konaklamadan kaynaklanan çok boyutlu çeşitli etkiler olarak ifade etmiştir. (Prosser 1998; Mason, 2003).

19. yüzyıl ve 20. Yüzyılın başları, turizm ve turizmle ilişkili kavramların tanımlama denemelerinin yapılması bakımından önemli olsa da henüz endüstriyel bir yapının gelişmemiş olmasından kaynaklı, turizm tanımları farklı coğrafyalara göre değişmektedir. Ülkeler arasında uluslararası turizm örgütlenmesinin bulunmaması, kayıt tutma ve bilimsel araştırmaların yapılması gibi faaliyetlerin önünde bir engel olmuştur. 20. Yüzyılın ortalarında turizme ilişkin akademik çalışmaların artması, turizmin dünya ekonomisinde ve yerleşmeler üzerindeki etkilerinin öneminin ortaya konulması ile ortak tanımlar daha önemli hale gelmiş, bazı ortak terimlerin gerekliliği ortaya konmuştur. Günümüzde bu yüksek oranda başarılmış olsa da turizmin soyut doğası farklı tanımların gelişmesine ve zamanla değişmesine olanak tanımaktadır (WTO, 1997). Turizme ilişkin bazı ortak tanımlamalar yapılması turizmin gelişimini yönetme, planlama ve bunlara ilişkin politikalar üretme adına önemlidir. Bu önemi vurgulayan Hall, turizme yönelik politika üretme gibi adımlara geçebilmek için farklı araştırmalara ait tanımların değerlendirilmesi ve geniş boyutta anlaşılmasını önemli bulmuştur (Hall, 2007).

1946 yılında İspanya’da kurulan ve küresel ölçekte turizm ile ilgili veri toplayan, çeşitli sorunlar ve çözüm önerileri tarifleyen, turizm sektörünün ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkileri üzerine araştırmalar yapılmasını destekleyen, turizmin sürdürülebilirliği, turizm planlaması ve yönetimi konularında öncü çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO) turizm kavramları, tanımları ve sınıflandırmaları ile ilgili bir dizi karar üretmiştir. Bu tanımları zamanla güncelleyen UNWTO teknolojik gelişmelere, zamanın eğilimlerine ve çeşitli diğer nedenlere göre zamanla tanımlamalarda değişiklikler yapmıştır. Bu durum turizm kavramının da sürekli değişim içinde olduğunu göstermektedir.

Dünya Turizm Örgütü’nün 1946 yılında yaptığı ilk turizm ve turist tanımı insanların seyahat etme, konaklama, yiyecek içecek hizmetlerinden yararlanma amacıyla gerçekleştirdikleri yolculuklardır. Bir kişinin turist olarak adlandırılması için yaşadığı yerden seyahat etmesi ve bu yerde en az 24 saat kalması koşulu tanımlanmıştır. Dünya Turizm Örgütü’nün güncel turizm tanımı ise insanların

kişisel ya da mesleki nedenlerle alışlagelmiş çevreleri dışındaki yerleşmelere hareket etmelerini gerektiren sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgu şeklindedir. Turist ise, ziyaretçi ve günübirlik ziyaretçi gibi farklı tanımlamalara sahiptir. Bu tanımlar yıllar içinde turizm ve turist tanımlarının bir yolculuk hareketi ve yolcu olarak görülmesinden, ilişkiler bütününe genişlediğine ve muğlak hale geldiğine işaret etmektedir. (WTO, 1997)

Turizme ilişkin tanımlama ve içerik nitelendirmelerinde çeşitli bilim insanlarının benzer bir geniş kapsamlı yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Panosso Netto turizme ilişkin tanımlamaların teknolojik gelişmeler, ekonomik değişimler, yaşam tarzlarının ve çalışma şekillerinin değişimi ile güncellenmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Özellikle 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısında turizmin yalnızca ekonomik bir faaliyet olmadığı, toplumsal yapı üzerindeki etkileri ve dünya nüfusunun gündelik yaşamını büyük ölçüde değiştirdiğinin ve dönüştürdüğünün keşfi, turizme ilişkin kalıpların sürekli olarak sorgulanması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Yine Panosso Netto turizm teriminin çok kapsamlı bir içeriğe sahip hem sosyal pratikleri yansıtan hem de sosyal pratiklerden etkilenen bir yapı olduğunu ifade etmiştir. Turizmi farklı ulaşım faaliyetleri, çeşitli motivasyonlar, konaklama eylemleri, konukseverlik algısı, bireylerin hareketlerinden etkilenen ve beslenen ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel sektörleri içeren sosyo-kültürel bir olgular bütünü olarak tanımlamıştır (Panosso Netto, 2010; Lowry, 2017).

Benzer şekilde Hall ise turizme ilişkin tanımlardaki “mekân” (bireylerin sürekli yaşadığı ortamdan uzak bir mekan) ve “zaman” (bu mekanlarda geçirilen zaman ve süre) kavramlarını sorgulamıştır. Teknolojideki gelişmeler, erişilebilirlikteki değişiklikler ve artan gelir sonucu bireylerin daha fazla ve daha hızlı seyahat etme kapasiteleri nedeniyle bu kavramların giderek daha akışkan hale geldiğinin üzerinde durmuştur (Hall, 2007). Görüldüğü üzere teknolojik gelişmeler ve değişimler turizme ilişkin algıyı, içeriği, bakış açısını da etkilemektedir.

Edgell, Allen ve Smith de turizme ilişkin kavramların giderek daha akışkan bir duruma gelmesinin yanında girift bir yapının vurgusunu yapmıştır. Turizmi seyahat etme ve hizmet, arz talep dengeleri ve tesis sağlama pratiklerini aşkın bir biçimde “birden çok endüstrinin bir arada ürettiği kişisel bir deneyim ve karmaşık bir uluslararası fenomen” olarak ele almıştır. Edgell, Allen ve Smith turizmi, fiziksel

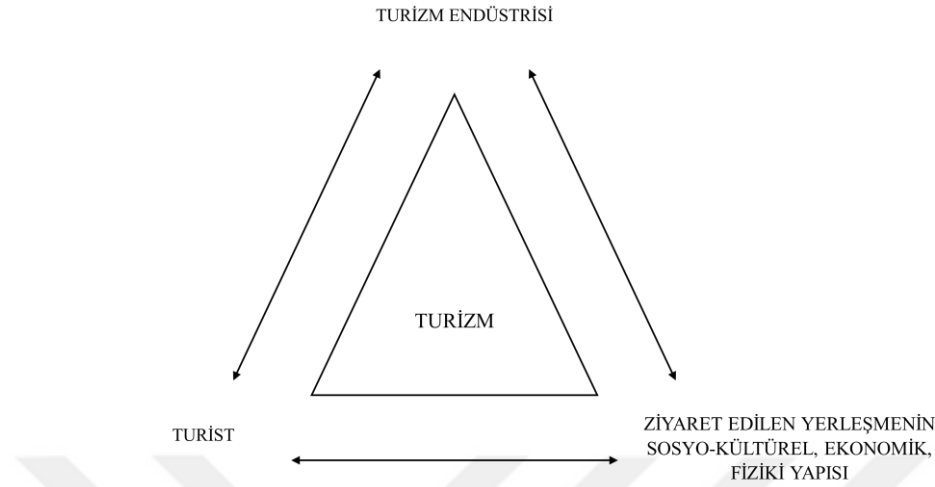
kalkınma ve pazarlama aracı olmanın çok ötesinde sosyal, kültürel ve çevresel kaygıları barındırması gereken sosyal ve kültürel arayışların bir aracı olarak ele almıştır (Edgell, Allen ve Smith 2008).

Literatürde turizm tanımlarıyla ilişkili ön plana çıkan başka önemli bir boyut da kaynaklar bağlamında yapılmıştır. Temelde turizm, turizme konu olan alanda çeşitli kaynakları sınırlı sürede veya sürekli olarak kullanan bir endüstridir. Ancak turizm fiziki kaynakların kullanımının yanında Che ve Holden'ın "insani hisler, duygular ve arzular; doğal ve kültürel çekicilikler" olarak tanımladığı soyut kaynaklar yaratmaktadır. Bu bağlamda turizme ilişkin her tanımda nitel, gömülü bilginin önemi açıktır (Che, Holden, 2002). Özetle turizm somut kaynakları tüketerek soyut ve değerli kaynaklar bütünü yaratmaktadır denebilir. Tüketilen ve üretilen kaynakların niteliksel farklılıkları ise turizmi yönetilmesi, düzenlemelerle ve politikalarla kontrol edilmesi gereken bir eylemler bütünü haline getirmektedir.

Turizm kavramının literatürde ele alınış biçimlerinden biri de etki ve etkileşim boyutlarıdır. Örneğin Mason turizmi "ziyaretçilerin ve ziyaret edilen yerleşmenin sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziki çevresi arasındaki ilişkilerin açıklanması" olarak tanımlamıştır (Jafari 1981; Mason, 2003).

Ek olarak Prosser turist tanımı yapılırken güncel şartlarda artan ulaşım teknolojileri ve boş zaman, turizm pazarının yaygınlaşması ve büyümesine paralel olarak şayet bir ayırım yapılacaksa bu ayırımın literatürde yaygın olarak belirlenen kalış süresi kriterinden bireylerin ziyaret edilen yerleşmeye olan etkilerine odaklanan ayırımlar olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda turizmi, sıralanan parametrelere ek olarak yerleşmelere ve bu yerleşmelerde yaşayanlara etkileri üzerinden tanımlamak da mümkündür. Uluslararası ve ulusal literatürde turizmin

yerleşmelere etkileri sıklıkla ekonomik yapı, sosyo-kültürel yapı, mekânsal yapı ve doğal çevre üzerindeki etkiler olarak sınıflanmaktadır. (Şekil 2.1)

Şekil 2.1 Turizm kavramı (Prosser, 1998; Mason, 2003)

Mason bu etkilerin tek başlarına ortaya çıkmaktansa genelde çok yönlü, farklı sorunların kombinasyonu olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle bu etkilerin birbirinden tamamen ayrı değerlendirilmesinin yetersiz ve yanlış bir yaklaşım olacağını ortaya koymuştur. Bu etkiler olumlu ve faydalı; olumsuz ve zararlı olarak kategorize edilebileceği gibi ayrımlar, gözlemleyen bakış açısına hangi disiplin kapsamında araştırma ve gözlem yaptığına göre de değişmektedir (Mason, 2003). Castela bu duruma yönelik, turizmin farklı yaklaşımlar kapsamında farklı ele alınan bir olgu olduğunu belirtmiştir (Castela, 2018). Bu bağlamda turizmin yerleşmelere olan etkilerinin irdelendiği çalışmalar farklı disiplinlere, yerleşmede baskın olan turizmin türüne göre, turizmin alanının karakteristik özelliklerine, nüfusun sosyo-ekonomik yapısına göre değişiklikler göstermektedir. Turizmin etkilerini açıklamaya çalışırken zaman boyutu da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin turizme yönelik konaklama, eğlence, ticari tesislerin açılması gibi ani değişimlerin yarattığı etkiler, kısa vadedeki değişikliklere bakılarak olumlu veya olumsuz olarak yorumlanabilir. Fakat bu etkilerin uzun vadede yerel ekonomiye, sosyo-kültürel yapıya ve yerel halkın gündelik yaşamına etkileri detaylı bir araştırma konusudur.

Destinasyonların yönetim bakış açısı da yerel, ulusal hatta küresel ölçekte turizm plan ve politikaları; yöneticilerin vizyonu, politik atmosfer de turizmin yerleşmeler

üzerindeki etkilerinde belirleyici rol oynamaktadır. Destinasyonlar kendi içlerine kapalı sistemler değildir ve savaşlar, küresel ölçekte salgınlar, komşu yerleşmelerdeki aktiviteler de bir yerleşmede turizmin ne gibi etkilere yol açacağını belirleyen unsurlardandır (Wall, Mathieson, 2006). Böylece turizm faaliyetlerinin etkileri yerleşmenin coğrafi konumu ile de oldukça ilişkilidir.

Davidson bu kapsamda turizm endüstrisinin diğer endüstrilerden farklı olarak üretim ve tüketiminin aynı anda ve aynı yerde yapılması bakımından ayrıştığını ifade etmiştir. Dolayısıyla turizmin etkilerinin anlaşılması adına, nerede? ve ne zaman? sorularının önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu sorulara cevabın ise, turistin turizmi bir ürün olarak destinasyonda tüketmesinin sonucu olarak etkilerinin de doğrudan destinasyonda ortaya çıkmasının olası olduğu şeklindedir (Wall, Mathieson, 2006).

Bir sonraki bölümde turizmin yerleşmeler üzerindeki çeşitli etkilerine ilişkin araştırmalar gelişimleri tetikleyen bazı ana kırılımlar ekseninde aktarılacaktır. Tarihsel olarak turizm olgusunun içeriğinin ve dolayısıyla yerleşmelere etkilerinin geçirdiği değişimin anlaşılması gelecek perspektifte olası etkilerinin gelişim yönünü belirlemek adına önemli görülmektedir.

2.2 Turizmin Yerleşmeler Üzerindeki Etkilerine İlişkin Literatürün Gelişimi

Literatür taraması, turizmin yerleşmelere etkileri üzerine yapılmış araştırmaların kronolojik bir analizi ile gerçekleştirilmiştir. Bu analizde, 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan turizmin yerleşmelere olan etkileri literatürdeki önemli araştırmalar ve zaman içindeki gelişimiyle birlikte incelenmiştir. Temel literatür taraması yöntemi olarak, Web of Science (WOS) ve Scopus veri tabanları içinde "turizm" konu başlığı ile "sosyal etki; ekonomik etki; sosyo-ekonomik etki; çevresel etki; fiziksel etki; etki değerlendirme" anahtar kelimelerini içeren araştırmalar ele alınmıştır. Bu kapsamda, 1960-1970 yılları arasında 30, 1971-1980 yılları arasında 84, 1981-1990 yılları arasında 123, 1991-2000 yılları arasında 157 ve 2000-2021 yılları arasında 233 adet çalışma tespit edilmiştir.

Bu onar yıllık periyotlardaki akademik çalışmalardan en çok atıf alan ilk on çalışma belirlenmiş ve irdelenmiştir. Bu çalışmalar içinde tez bağlamında en ilişkili olduğu düşünülen beş araştırma ise daha detaylı bir şekilde bölüm içinde tablolar halinde sunulmuştur. Bu analiz, literatürdeki önemli kırılımları, literatürün gidiş yönünü,

literatürdeki açıkları ve tezin temel kapsamını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.

Turizmin yerleşmelere etkileri sosyo-ekonomik değişim ve tarihsel gelişimler dikkate alınarak birbirine bağlı dört ana dönemsel tema etrafında incelebilmektedir. Bu kırılımların tarihsel süreç içinde ve turizmde yaşanan gelişmelere paralel olarak önceleri ağırlıklı coğrafi bilimler kapsamında, ardından kentsel çalışmalar kapsamında irdelendiği görülmüştür.

- 1) Kırılımlardan ilki İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve fiziksel anlamda yıkıma uğrayan kentlerin yeniden yapılanması adına alternatif ekonomik kalkınma araçlarının bulunması gerekliliği olmuştur. Bu arayışın tetikleyicilerinden biri küreselleşmenin hızlı gelişimi ile paralel olarak kentler arasında rekabet ve yeni girişim stratejilerinin yönlendirilmesi trendi izlemiştir. Özellikle Avrupa kentlerinin savaş sonrası aldığı yıkım, Paris, Roma, Floransa... gibi kentlerin tarihi, kültürel ve sanatsal değerleri üzerinden turizme konu olması gündeme gelmiştir. (Gursoy ve Çelik, 2022)
- 2) İkinci kırılım 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başını kapsayan dönemde kentlerin bir yatırım aracı olarak ortaya çıkışı kalkınma stratejisi olarak benimsenmesi olarak görülebilir. Fiziksel peyzajın düzenlenmesi ve çekici hale getirilmesi kentsel altyapının niteliğinde ve yapıli çevrede büyük değişim ve dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kentler arası rekabetin son derece artması sonucu uluslararası yatırımcıları çekmek kentsel alanı daha modern bir hale getirmek adına popüler olmuş, çeşitli kentsel dönüşüm projeleri, mimari projeler hayata geçirmiştir. Örnek olarak Barselona 1992 olimpiyatlarına ev sahipliği yapmış elde ettiği fonlarla kentsel dönüşüm projelerini hızlandırarak kenti turistler için daha çekici hale getirmiştir. Bilbao'da 1997 yılında açılan Guggenheim Müzesi'nin küresel ilgi toplayıp kente bir kültürel değer atfetmesinin ardından kentin bütününde bir dönüşüm yaratması da bu durumu kanıtlayan bir örnektir. Bu bağlamda yapılan kentsel müdahalenin ölçeğinden çok daha büyük bir etki alanına sahip olduğu yönetimler tarafından anlaşılmaya başlanmıştır. 1960'lardan itibaren turizmin yerleşmeler üzerindeki etkilerine ilişkin akademik çalışmaların başladığı söylenebilir. Bu bağlamda turizm fenomeninin

irdelendiği akademik literatürün geniş bir kapsama sahip olduğu söylenebilmektedir. (Elorrieta, Cerdan Schwitzguébel ve Torres-Delgado, 2022)

- 3) 1980-1990'lara denk gelen bu dönem kent merkezlerinin turizm faaliyetleri amacıyla değiştiği bir dönemi tanımlamaktadır. Ve kentlerde yeni çekim noktaları üretmek için yatırımların yapılması süreci hızlanmıştır. Ve kültürel etkinliklerin giderek artması olarak ifade edilebilir. Bu dönemde temel araç yerleşmenin kültürel değerlerinin bir ürün haline getirilip tanıtılması olmuştur. "Kültürel turizm" olgusunun yükselmesi bu dönemi işaret etmektedir. New York'ta sanat galerileri, müzeler ve tiyatro etkinlikleri, Broadway şovları popülerleşmiş, SoHo ve Greenwich Village gibi bölgeler sanat galerileri ve sanatçı stüdyolarıyla ünlü hale gelmiştir.

Başka bir örnek ise Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından kentin doğu ve batı kültürünün bir sentez noktası haline gelmesi, boş binaların sanatçılar için stüdyo ve galerilere dönüştürülmesi, film festivalleri, gibi yatırımlar kültürel turizmi yükselten yatırımlar olarak karşımıza çıkmıştır. Elbette yapılan fiziksel değişimler toplumsal yapıda da bir değişim ve dönüşümü getirmiş bu alanlarda ilgili kişileri kente çekme işlevi göstermiştir. Benzer şekilde Louvre Müzesi'nin cam piramidi gibi modernist mimari projeler, Paris moda haftası gibi etkinlikler Paris'i başka bir kültürel başkent olma yolunda dönüştürmüş beraberinde ekonomik dışsallıkları da getirmiştir.

- 4) Dördüncü ve 2000'lerden güncele yaklaşan dönemde ise özellikle kentlerde turizm faaliyetlerinin bazı sosyal ve ekonomik çevrelerin çıkar elde etme aracı haline gelmesi ile "sürdürülebilirlik" temasının çatışmasında doğan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynakların aşırı tüketimini tetikleyen gelişmeler kentlerin sürdürülebilirliği adına çeşitli riskleri ve kaygıları beraberinde getirmiştir. 21. Yüzyılın başlarında turizmin kent ekonomisine katkısı artarken sosyal, çevresel, ekonomik etkiler daha göz önüne alınır hale gelmiştir. Sürdürülebilir turizm fenomenin ortaya çıkışı ile özellikle 2010'lu yılların ortasından itibaren turizm faaliyetlerinin daha kırılgan bazı yerleşmelerde yerel halkın yaşam koşullarını etkileyen

düzeyle varması çeşitli sorunlara ve tepkilere yol açmıştır. Bu bağlamda yapılan literatür araştırması ve literatürün gidiş yönü tezin temel kapsamını belirlemiştir.

2.2.1 Küreselleşme, Kitle Turizmin Yükselişi (19-20.yy)

Günümüz turizminin geçmişi erken dönem olarak adlandırılabilir tarih öncesi çağlara kadar dayandırılmaktadır. Bu dönemde ilk seyahatler; mantıksal güdüler, yiyecek toplama ve uygun iklimli alanlara doğru seyretilmiştir. İnsan becerileri ve teknolojiyle, temel motivasyon göçten çok mal ve ihtiyaç akışı amacı ile yapılmıştır. Bunu Antik Dönem imparatorluklarında kara ve su yollarının da gelişimi ile, vergi toplama, makam ziyaretleri izlemiştir. Mısır Hanedanlarının ise yalnızca eğlence amaçlı da seyahat ettikleri bilinmektedir. Yunanlılar seyahat ve turizmin gelişmesini ilahiletmış madeni paranın kullanılmaya başlanması ve deniz yoluyla Akdeniz'e gidilmesi, seyahatin adeta bir iletişim biçimine dönüşmesinde etkili olmuştur. Dini bayramlar ve dört yılda bir yapılan olimpiyat oyunları da seyahat etme amaçlarındandır (WTO, 1997).

Roma İmparatorluğunun zirvesindeyken aristokrat sınıf boş zamanını seyahat ederek değerlendirmekten zevk almıştır. Bu dönemde seyahat rehberleri yazılmış, mitler ve hikâyeler anlatılmıştır. Bunun yanında İskenderiye kenti birçok milleti temsil eden kozmopolit bir yapıda olduğu ve iklimsel açıdan da çekici olduğu için seyahatlerin çoğunluğu buraya olmuştur. Ayrıca gidilen yerlerden alışveriş yapma alışkanlığı da bu dönemde yayılmaya başlamıştır. Ek olarak Uzak Doğu ülkelerinde soylular ve imparatorlar da yaz ve kış mevsimlerine dayalı olarak seyahat etmiştir. Bu bağlamda turizmin her periyotta dönemin gerekliliklerine bağlı olarak yerleşmenin mevcut ekonomik ve sosyal dinamiklerinden etkilendiği ve onları etkilediği açıktır. Orta Çağ boyunca MS 5. Yüzyıldan 14. Yüzyıla kadar seyahatlerin temel motivasyonu Hristiyanlığın, kiliselerin ve manastırların yayılması olmuştur. Kilise tarafından Kudüs ve Roma'ya hac teşvik edilmiş, seyahat bu güzergâh boyunca yardım ve bakım ağının da eklemlenmesiyle kitle bir fenomen haline gelmiştir. 13. Yüz yılın ikinci yarısında Marco Polo'nun Avrupa'dan Asya'ya giden yolları keşfi ve seyahatlerine ilişkin yazdığı kitabı Batı için Doğudaki yaşamı öğrenme yolu olmuştur. Matbaanın gelişimiyle seyahat kitaplarının yazılması bu bilgi akışını artırmıştır. (Gursoy ve Çelik, 2022)

14 ve 17. Yüzyıllar arasında turizmin temel motivasyonun bireylerin deneyim ve bilgisini genişletmek üzerine olduğu söylenebilir. Aynı zamanda kraliçe I. Elizabeth farklı kentlerdeki üniversitelere eğitim amacıyla giden öğrencileri desteklemiş onlara burslar sağlamış böylece dünya kentleri arasında mobilizasyon artmıştır. Tipik olarak, varlıklı ailelerin erkek çocukları, belirli ülkelere tarihi yerleri ve harabeleri ziyaret etmek ve ayrıca sanat, mimari ve tarih okumak için gitmişlerdir. Rönesans Dönemi'nde seyahat belgesi, seyahat çekleri, pasaport gibi uygulamaların da başlangıcıdır. Bu dönemde hareketlilik genelde İngiltere'den Paris ve Frankfurt üzerinden İtalya'ya doğrudur.

18 ve 19. Yüzyıllara gelindiğinde ise dünya için önemli ve büyük bir kırılma olan Endüstri Devrimi ve yarattığı teknolojik gelişmelerle, üretim ve yaşam biçimlerini kökünden etkilemiş bu durum seyahat etme fenomenini de oldukça etkilemiştir. Endüstri Devrimi döneminde buharlı makinelerin icat edilmesi ile üretilen tren ve gemiler yaşam biçimleri üzerinde önemli ekonomik ve sosyal değişimler yaratmıştır. Bu dönemde işçilerin kırsal alanlardaki üretimden, bugün daha aşına olunan üretim tesislerinin yer aldığı kentsel mekanlara doğru hareketi ve söz konusu olmuştur. Böylece kentlerde bir nüfus birikimi olmaya başladığı söylenebilmektedir (WTO, 1997).

Bu dönemde tarımla uğraşan eski işçi sınıfının yeni üretim modeli olan sanayi üretimine uyum sağlaması, sosyal yapıda bir değişimi tetiklemiş yeni bir işçi sınıfının ortaya çıkmasını getirmiştir. Söz konusu yapı içinde, sanayi üretiminin koşulları çerçevesinde işçi haklarının yetersizliği, çalışma saatlerinin uzunluğu gibi nedenlerden ötürü seyahat faaliyetleri gününbirlik geziler şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu dönemdeki seyahatlerin yerleşmelere olan etkileri henüz tam olarak irdelenmemiş olduğu açıktır. Nitekim seyahat olgusunun günümüz turizm dinamiklerinden oldukça farklı olması erişilebilirlik kısıtları, sosyal kabuller, gelir düzeyindeki farklılıklar gibi sebepler bu durumun temel nedenleri olarak gösterilebilmektedir. (Koens, Postma ve Papp, 2018)

19. Yüzyıla gelindiğinde işçilerin çeşitli haklar elde etmesi ve sanayi kentinin kalabalık, kirli, sağlıksız koşullarından kaçma isteği sanayi kentinde yaşayan bireylerin bu sağlıksız ortamdan uzaklaşma motivasyonu ile sonuçlanmıştır. Sanayi üretiminin bir gerekliliği olarak demiryolları ve buharlı gemilerin ortaya çıkışı,

erişimi kolaylaştırmış bu bakımından hareketliliği hızlandırmıştır. Bu durum piyasanın yeniden şekillenmesine, söz konusu döneme kadar ağırlıklı varlıklı kesimin ziyaret mekânları olan kıyı alanlardaki tesislerin kapasitelerinin büyütülmesini yol açmıştır. Bireysel olarak geliri düşük olan işçi sınıfının toplu hareketi gelir potansiyelini artıracak bir araca dönüşmüştür. Bu durum kitle turizmin başlangıcı olarak kabul edilen 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başına denk gelmektedir. İşçilerin büyük gruplar halinde kısa süreli seyahatleri ilk olarak bu olumsuz koşullardan uzak kıyı yerleşmelerine doğru olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kitle turizm hareketi öncelikle kuzeybatı Avrupa'dan İspanya, İtalya, Fransa, Malta ve Yunanistan'a doğru yayılmış, Kuzey Batı Avrupa ülkelerine göre iklim avantajlarından dolayı, Akdeniz Havzası, kitle turizmi için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir (Obrador Pons et al. 2009).

Havayolu gibi ulaşım teknolojilerinin ve altyapısının yaygınlaşması ve konforlu hale gelmesi, 20. yüzyılda turizm faaliyetlerinin artmasına ve kitle turizmin giderek yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, yerleşimler arasındaki hareketliliği hızla artırmış ve dünya çapında büyük bir etki yaratmıştır. Bu etki, küreselleşme adı verilen ve modern dünyaya geçişte en önemli kırılma olarak kabul edilen bir değişimdir. Küreselleşme farklı ekonomiler ve toplumlar arasındaki artan karşılıklı bağımlılık ve birbirine bağıllık olarak tanımlanmıştır. Turizm ekonomisi de bu ekonomilerden biridir ve küreselleşme ile kitle turizmin yükselişi sürecine girilmiştir (Anaz & Ozcan, 2016).

Kitle turizmin gelişmesinde ekonomik, politik, teknolojik, kültürel faktörler olduğu söylenebilir. Bu faktörlere tablo 2.1 yer verilmiştir (Anaz ve Ozcan, 2016). Temelde kuralsızlaştırıcı ve serbestleşmeyi destekleyen politik erklerin bu gelişmeyi desteklediği söylenebilir. Çünkü bu serbestleşme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ekonomik yapılanma belli kapital sahiplerinin turizm bağlamında belli destinasyonları domine etmesini kolaylaştırmıştır. Küresel hareketliliğin bir yansıması olarak teknolojik gelişimlerin hızla yayılması söz konusu olmuş, bu durum bahsedilen büyük turizm destinasyonlarına hareketi artırmıştır. Dönemin ekonomik güçlerinin ise farklı haberleşme ve teknolojik altyapılarla seyahatleri paket haline getirerek bağlamdan koparması sonuç olarak tüm bu etmenlerin toplumsal yapıya etkisi ve toplumsal yapının da bu araçları kullanım biçimleri ile

karşılıklı bir dönüşüm sürecine giren turizm olgusu “kitle turizmi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. 1 Kitle turizmin gelişiminde rol oynayan faktörler (Anaz ve Özcan'ın çalışmasından derlenmiştir.) (Anaz ve Özcan, 2016)

Ekonomik Faktörler	Neoliberal politikaların yaygınlaşması
	Küreselleşme ile ekonomik engellerin kaldırılması
	Ulus ötesi şirketlerin güçlenmesi, bu şirketlerin destinasyonları domine etmesi
	Havayollarının özelleştirilmesi ve hava taşımacılığının kuralların esnetilmesi ile gelişen rekabet
	Fordist bakış açısıyla geliştirilen "paket turların" seyahat ücretlerini düşürmesi
	Turizmin sanayisizleşme ile açılan ekonomik alanda yerini alması
Politik Faktörler	Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya bankası gibi kuruluşların uluslararası ticareti kolaylaştırması
	Geleneksel güçlü hükümetin yetkililerini ağırlıkla yukarı yönde Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara; aşağı yönde ise yerel yönetimlere devretmesi
	Avrupa Birliği'nin kurulması ve Schengen Anlaşması ve Euroland gibi gelişmelerin Avrupa'da turizm sürecini hızlandırması
	Hükümetlerin yatırım çekmek amacıyla yapıları ve doğal çevre ile, yerel halkın geleneksel dokusunun değişimine izin veren turizm yatırımlarını yönlendirmesi
Teknolojik Faktörler	Ulaşım iletişim ve haberleşme olanaklarının artması, özellikle havayollarının gelişimi ile seyahat sürelerinin kısılması
	Demiryolu gelişiminin İngiliz ve Batı Avrupa sahillerine erişimi kolaylaştırması; bu alanları turizm çeker konuma getirmesi
	Büyük tur operatörlerinin iletişim olanaklarından faydalanarak uçuş rezervasyonları, rehber hizmetleri, gibi hizmetleri paket turlara dahil etmesi; İlerleyen dönemlerde aynı nedenle rezervasyonların kolaylaşması
Kültürel Faktörler	Batılı yaşam tarzının yansıtıldığı küresel, güçlü reklam ve tüketim kültürünün yaygınlaşması
	Toplumda imajlara ve sembolere önem verilen post-modern dönemde; tüketimin, ihtiyaçtan çok "tüketilen ile tüketen arasındaki ilişkiye dönüşmesi" Bu durumda belli destinasyonlara yapılan seyahatlerin statü kazanmanın aracı hale gelmesi
	Turizm şirketlerinin, turizmi ("McDonaldization" kavramı ile de ilişkili olarak) destinasyonun kimliğine bakmaksızın standartlaştırması

Kitle turizmin değiştirip dönüştürdüğü ana topluluk, endüstriyel üretim biçiminin ortaya çıkardığı orta sınıf olarak tanımlanabilir. İşçi sınıfına göre daha güvenceli ve ekonomik birikim sahibi olan bu kesim, paket turlarla karakterize edilen plaj tatilleri, tarihi ve kültürel geziler, eğlence alanlarına seyahatler gibi turizm faaliyetlerini tercih etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni orta sınıfla birlikte boş zaman (leisure) kavramının ortaya çıkışı ile özellikle kentlerde yapılan büyük yatırımların bir eğlence mekanına dönüşmesi ve büyük şehirlerin turistler için cazibe merkezi olarak pazarlanması gibi faktörler, toplumun boş zaman aktivitelerine harcayabileceği gelire sahip olması gerektiğini desteklemiştir. Bu durum yönetimleri turizm için harcamaları artırmaya teşvik etmiştir. Bu nedenle, yöneticiler kentsel politikaları kültürel, sosyal ve doğal kimliklerini ve miraslarını sergileyecek şekilde düzenleyerek sosyal ve ekonomik değişime yol açabilecek hale getirmeye çalışmışlardır. Tüm bu eğilimlerin sonucu, turizm ekonomisinin giderek gelişmesiyle sonuçlanmıştır.

2.2.2 Turizmde Modern Gelişmeler Dönemi 20.yy

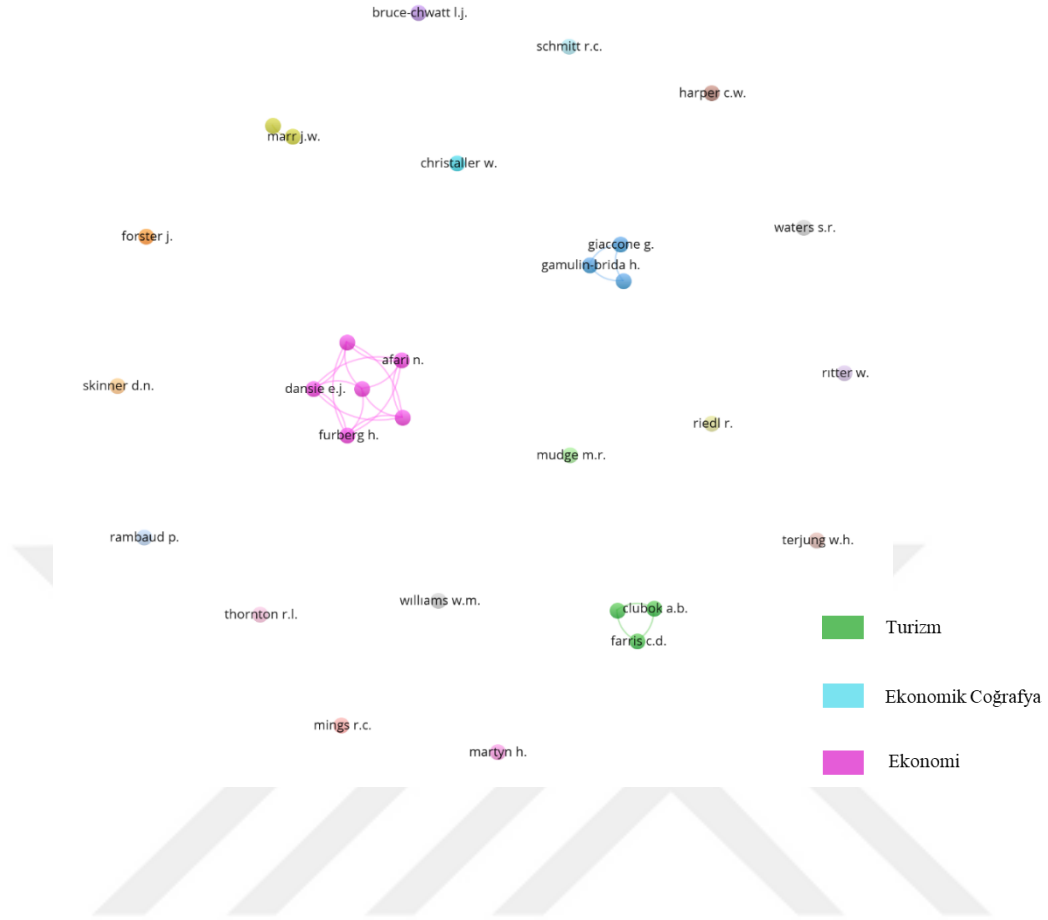
Modern döneme ilişkin literatür taraması yönteme ilişkin açıklamada yer aldığı üzere WOS ve Scopus'ta yer alan çalışmalar kapsamında irdelenmiş ve turizme ilişkin çalışmaların günümüze kadar hangi disiplinlerce ele alındığı onar yıllık periyotlar halinde ortaya konmuştur. Verilen araştırma şemaları ilk üç periyotta araştırmacılar üzerinden, sonrasında ise araştırma alanları üzerinden ortaya konmuş olup kümelenmeler arasındaki bağlantılar çalışmalar arasındaki atıfları temsil etmektedir. Bu durum turizme ilişkin çalışmaların günümüze yaklaşıkça daha kapsamlı araştırma alanına sahip girift bir yapı hale dönüştüğünü açıkça göstermektedir.

I. 1960-1970 Dönemi

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde toplumsal, teknolojik siyasi ve ekonomik sistemlerdeki paradigma değişimi, post modern kültürün ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte turizm de birçok dönüşüm geçirmiştir. Turizmin sunduğu ürünlerin çeşitlenmesi, turist davranış kalıplarındaki karmaşık sosyo-kültürel değişimler, turist deneyimlerinin çeşitliliği ve yeni beklentiler, katı ve dar modernist bakış açısından daha esnek bir anlayışa doğru farklılaşmıştır. Bu durum

turizm faaliyetlerinin yerleşmelere ve yerleşmelerde yaşayanlara etkilerinin görünürlüğünü artırmıştır. Turizmin yerleşmelere etkilerine ilişkin ilk araştırmaların yapılmaya başlandığı literatürde 20. yüzyılın ortalarında görülmektedir.

Turizmin etkileri üzerine araştırmalar ilk olarak 1960-1970'lerde yerleşmelerin ekonomik yapısı üzerindeki etkiler kapsamında başlamıştır ve dolayısıyla bu etkiler tarihsel süreçte literatürde en kapsamlı araştırma içeriğini oluşturmaktadır (Mason, 2003). Bu dönemde araştırmalar turizmin olumlu etkilerine odaklanma eğiliminde olmuşlardır. Bunun temel nedeni ise özellikle 1950-1960'larda İkinci Dünya Savaşı'nın sonrası, Avrupa'nın yeniden yapılanması ve batı dünyasında artan refah ile karakterize edilen mevcut dönemin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Refah düzeyinin artması tatillerin ve seyahat olanakları turizmin kitle bir faaliyete dönüşmesine olanak vermiş, büyümesini hızlandırmış ve ekonomiyi güçlendirmenin bir aracı olarak kullanılmasına olanak tanımıştır. Böylesi bir atmosferde turizm araştırmaları da turizmin gelişmesini teşvik etmeyi ve gerekçelendirmeyi hedefleyen olumlu etkilere odaklanmıştır (Postma, 2013). Buna yönelik olarak araştırmalarda tekrar eden kriterler ağırlıklı olarak ekonomik yapıya ilişkin istatistiki verilerden oluşmaktadır. Turizmin gayrisafi yurtiçi hasıladaki payı, yatak kapasiteleri, turizmin yarattığı istihdam büyüklüğü, turizm yatırımlarının sayısı ve ekonomik katkısı bunlara örnektir. Araştırma sonuçları da turizmi ekonomik kalkınmanın bir aracı haline getirmeye yönelik çıktılardan oluşmaktadır. Şekil 2.2'te ise bu dönemdeki araştırmaların birbiri ile atıf ilişkisi gösterilmektedir. Sonuçlara göre farklı disiplinlerdeki araştırmaların sayıca diğer yıllara göre az, aralarındaki bağlantıların ise kopuk olduğu görülmektedir. Oluşan çeşitli ilişkiler turizm faaliyetlerin söz konusu ekonomik dışsallıklarını ortaya koyar niteliktedir. Özellikle tablo 2.2'de dönemin en çok atıf alan beş araştırmasında görüldüğü üzere ticaret hacmini artırma, az gelişmiş coğrafyalar için ekonomik kaynak üretme, yatırım potansiyelleri gibi temalar temel araştırma sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.2 WOS ve Scopus'ta 1960-1970 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Başka bir açıdan, turizmin etkilerini kapsayan literatürün ağırlıklı finansal ve ekonomik faydaların vurgulandığı araştırmalardan oluşmasını eleştiren, akademik çalışmaların ekonomik bir bakış açısından kurtularak etik ve pozitivist bir çerçeveye ile kapsamlı biçimde ele alınması gerekliliğini vurgulayan çalışmalar da yer almaya başlasa da sayıca daha az oldukları açıktır (Postma, 2013). Ancak dönemin araştırmacılarının literatüre bir araştırma alanı kazandırmış olması bazı kavram setleri ile yöntem üretmesi tek taraflı bir bakış açısının getirdiği olumsuzluklara karşın önemli sayılmaktadır.

Tablo 2.2 WOS ve Scopus'ta 1960-1970 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.)

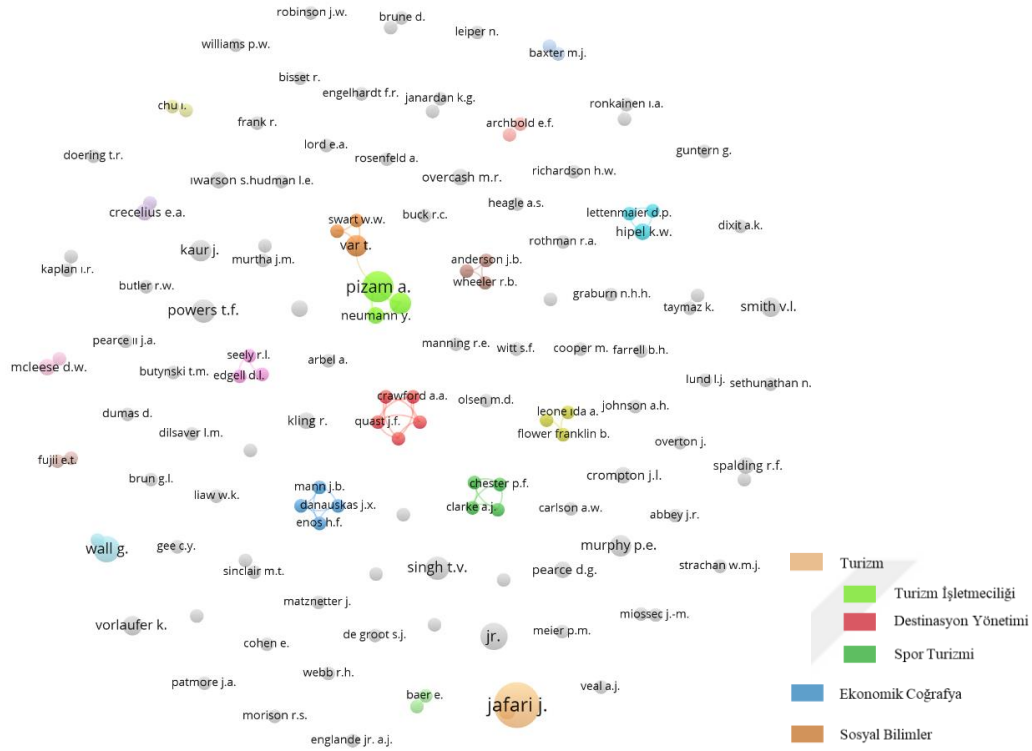
Araştırma & Yazar & Yıl	Disiplin	Etki Türü	Kriter	Sonuç
Some Considerations Of Tourism Location In Europe: The Peripheral Regions-Under-Developed Countries-Recreation Areas - Walter Christaller, 1963	Coğrafi Bilimler/Bölge Bilimi	Ekonomik-Mekânsal	yatak sayıları major ulaşım hatları ile otel mesafeleri turizm alanlarına erişilebilirlik düzeyi (uzaklık) nüfus büyüklüğü	Turizm az gelişmiş coğrafyalar için bir potansiyel taşımaktadır. Bu bakımdan yeni yatırımlar bu yönde yoğunlaşmalıdır.
Tourism's Potential For Contributing To Economic Development In The Caribbean - Robert C. Mings, 1969	Ekonomik Coğrafya	Ekonomik	varış sayısı turizm geliri istihdam	Yoğun işsizlik ve aşırı nüfus sorunlarını barındıra Karayip bölgesi için turizm ekonomik bir alternatif kaynak olabilir.
The Influence Of Sports On International Tourism - Howe Martin, 1969	İşletme	Ekonomik	turizm geliri istihdam ulusal ve uluslararası müsabakalara katılım istatistikleri	Olimpiyatlar ve uluslararası spor müsabakaları turizmin gelişmesi ve gelir elde etme açısından potansiyel oluşturmaktadır.
Tourism-West From Europe. The Enticement Of The Foreign Visitor "The Enticement Of The Foreign Visitor" - Robert L. Thorton, 1969	İşletme	Ekonomik	turizm türleri istatistikleri uluslararası havayolu istatistikleri turizm geliri	Güneş, kum ve sörf turizmi, Amerika'nın uluslararası ticaret hacmini artırmaya yönelik bir potansiyeldir.
Federal Assistance For Tourism Project - Rose McKee, 1970	Ekonomi	Ekonomik	yatırım istatistikleri turizm geliri istihdam	Çeşitli dezavantajlı Amerikan kentlerinde (Washington, Virginia, Kentucky, Georgia...) ekonomik koşulların iyileştirilmesi adına merkezi hükümetin turizmi yatırım aracı olarak kullanması gereklidir.

II. 1970-1980

1970'lerin son dönemlerine doğru turizmin ekonomik yapı üzerindeki etkilerine dair yapılan araştırmalarda sayıca artış gözlemlenmiştir. Bu araştırmaların genel bulgusu, önceki on yılda elde edilen sonuçlara oranla turizmin uzun vadede ekonomiye olumsuz etkilerinin daha ağır basar nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulguların ortaya çıkmasında, turizm çalışmalarının çeşitli disiplinlerle karşılaştırmalı bir metodoloji ile incelenmeye başlanmasının kritik bir rol oynadığı düşünülmektedir (Jafari, 1990).

1970-1980 arası dönemin sosyolojik ve tarihsel bağlamına bakıldığında ise özellikle ekonomik anlamda büyüme ve kalkınma hedeflerinin sorgulandığı, bu hedeflerin sınırlılıklarının, topluma ve doğaya etkilerinin görünür olmaya başladığı yorumu yapılabilmektedir. Kalkınmanın zorunlu olarak insana ve doğaya karşı bir eylem olmak zorunda olmadığı, sürekli refah arayışının götürülerinin giderek artan bir etkiler bütününe yol açabileceği dönemin yaygın görüşlerindendir. Bu değişen fikirsel yapı içinde turizm olgusu ve etkilerinin de yeniden irdelenmesi gerekliliği dönemin akademik araştırmaları tarafından ortaya konulmuştur. Özellikle farklı paydaşların etkenliği, turizmin farklı paydaşlar üzerindeki etkisi gibi temalar ile ilk kez katılıma ilişkin bazı görüşlerin varlığı söz konusudur.

Böylece 1960-1970 döneminde ağırlıklı olan turizmin olumlu ekonomik etkilerine odaklanan yaklaşım, 1970-1980 döneminde turizmin yerleşmelerdeki olumsuz etkilerine odaklanma eğiliminde kaymaya başlamıştır. Bahsedilen mevcut durumun hem nedeni hem de sonucu olarak yine bu dönemde turizmin etkilerinin ekonomik bakış açısından giderek sosyal, kültürel ve çevresel etkilere odaklanmaya başladığı bir süreç girilmiştir. Ek olarak bu dönemde araştırmaların sayıca arttığı da görülmektedir (Almeida García, Balbuena Vázquez ve Cortés Macías, 2015a; Postma, 2013). Ren, Pritchard ve Morgan, 1970-1980 arası dönemi literatürün turizmin etkilerini ekonomik, sosyolojik, antropolojik ve coğrafi bilimler kapsamında çok boyutlu bir bakış açısı ele almasının başlangıcı olarak nitelendirmektedir. (Ren, Pritchard ve Morgan, 2010) Bu durum Şekil 2.3 üzerinde atıf ilişkisi şemasından da okunabilmektedir. Literatürde, turizmin olumsuz ve olumlu etkilerine odaklanan bakış açısının daha dengeli bir hale geldiği söylenebilmektedir (Almeida García ve diğerleri, 2015a).

Şekil 2.3 WOS ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında üretilmiş turizm araştırmaları (Tez Kapsamında Üretilmiştir.)

Bu dönemde yapılmış sosyoekonomik boyutta ve yer ile ilişki kurma bağlamında öncü çalışmalardan biri Doxey'in Niagara Şelaleleri yakınlarında aşırı sayıda ziyaretçi baskısına karşın yerel halkın gösterdiği olumsuz tepkilerini geliştirdiği "Rahatsızlık Endeksi" ile ölçen çalışmasıdır (Doxey, 1975; (Dodds ve Butler, 2019). Doxey, bu çalışma sonucunda turistler ve yerel halk arasındaki ilişkinin zamansal süreçte dört aşamalı bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymuştur.

Bunlar sırasıyla;

1. Yerel halkın turistleri bir coşku ile karşılaması;
2. Turizm geliştikçe yerel halkın turizme olan ilgisinin giderek azalması;
3. Yerel halkta bir rahatsızlığın hissedilmeye başlanması
4. Turistlere karşı bir düşmanlık gelişmesi

Olarak ifade edilmiştir (Milano, 2017; Wall, Mathieson, 2006). Doxey'nin yaptığı çalışma yerel halkın turizme bakış açısına yönelik zamansal eğilimi kademeli ve ilerici bir biçimde ortaya koymuştur. Bir ölçek geliştirme, turizmin etkilerini

pozitivist bir yaklaşımla ele alarak ölçme yaklaşımı ile ele alma bakımlarından oldukça önemlidir. 1971-1980 döneminde yapılan diğer akademik çalışmalara bakıldığında ise önceki döneme benzer ekonomi istatistiklerinin yanında bazı önemli çalışmaların turizmin çevresel etkilerine ilişkin kriterler belirlediği göze çarpmaktadır. Ek olarak turizmin geleneksel normlara etkisi, hizmetlere erişilebilirlik üzerindeki etkileri, gibi sosyal etkileri ölçmeye yönelik kriterler olması önemli görülmüştür.

1970'lerin sonuna doğru ise turizmin etkilerini içeren literatürün çok disiplinli bir yöne gitmesi keşfedici birtakım araştırmalar ile desteklenmiştir. Araştırma yöntemlerinin istatistiki çalışmaların yanında keşfedici araştırma ağırlıklı olması ve çok disiplinli bakış açısından kaynaklı yeni kavramlar literatüre girmiştir. Yine tablo 2.3'teki en çok atıf alan beş araştırmaya göre çalışmaların kıyı alanları, doğal alanlar gibi hassas ekosistemler üzerine ilerlemesinin nedeninin önceki bölümde bahsedilen kitle turizmin yükselişi ile kıyı alanlarına yapılan turizm yatırımları olduğu söylenebilir.

Tablo 2. 3 WOS ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Araştırma & Yazar & Yıl	Disiplin	Etki Türü	Kriter	Sonuç
Weather, Climate And Tourism - Allison Perry, 1972	Turizm Planlaması	Çevresel	turizm sezonu su tüketimi	Özellikle Akdeniz kıyı yerleşmelerinde turizmin yoğun oluşu sezonlarda ile su tüketiminin artması dolayısıyla hizmetin yetersiz kalması.
			varış sayısı	Turizme yönelik tutumlar turizmin yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Ek olarak bireylerin turizme bakış açıları ekonomik açıdan turizme bağımlılık durumları ile ilişkilidir.
Tourism's Impacts: The Social Costs To The Destination Community As Perceived By Its Residents -Abraham Pizam, 1978	Turizm İşletmeciliği	Sosyal, Ekonomik, Fiziksel Çevresel	sosyal normların değişimi	
			gelir düzeyi	
			hizmetlere erişilebilirlik	
			güvenlik kalitesi	
			suç oranları	
			hava/su/ kalitesi	
The Concept Of A Tourist Area Cycle Of Evolution: Implications For Management Of Resources - Richard W. Butler, 1979	Turizm İşletmeciliği	Sosyal- Ekonomik- Fiziksel Çevresel	/	Turizm alanlarının nasıl bir döngü içinde olduğunu ortaya çalışmaktadır. Sonuçta turizm planlaması ve yönetimi turistik bölgelerin rekabet gücünü artırmaya çalışırken bu alanları aşırı kullanıma maruz bırakmaktadır.

Tablo 2.3 WOS ve Scopus'ta 1970-1980 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı)

Tourism As Ethnic Relations: A Case Study Of Cuzco, Peru - Pierre L. Van Den Berghe, 1980	Sosyal Bilimler	Sosyal	/	Turizmin yüksek gelir grupları ve düşük gelir gruplarını bir araya getirmesi, geçici olması ve özellikle yatırımların turistlere göre yapılması sosyal açıdan dezavantajlı etnik grupları olumsuz etkilemektedir
Tourism And Crime: Implications For Regional Development Policy - Edwin T. Fujii & James Mak, 1980	Ekonomi	Sosyal	suç istatistikleri	Yapılan ölçümlere göre turizmin büyümesinin olumsuz sonuçlarından biri suç oranlarındaki artıştır.

III. 1980-1990

1980’lerde özellikle batı ülkelerinde destinasyonlardaki yerel sakinlerin turizme ilişkin algılarının, sosyo-psikolojik etmenlerin incelendiği araştırmalar, sosyal bilimlerin turizm araştırmaları ile literatürde yer almaya atarak devam etmiştir. Bu kapsamdaki ilk araştırmaları kronolojik olarak dört grupta toplamak mümkündür;

1. İlk araştırmalar keşfedici, betimleyici çalışmalar olup yeni kavramların literatüre kazandırılması bakımından önemlidir. Bu aşamada tanımlanan ve geliştirilen kavramlar, “sosyal etkiler” (social impacts) “ev sahibi sakinler” (host residents, “algılar” (perceptions) ve “tutumlar” (attitudes) olarak özetlenebilir.
2. Kavramların geliştirildiği aşamanın ardından sosyal etkileri ölçmeye yönelik bölge sakinlerinin algıları ile belirli sosyal etkiler arasındaki ilişkileri varsayımsal ilişkilere ve modellere dönüştürmeye model geliştirmeye odaklanılmıştır.
3. Üçüncü aşama, turizm etkilerinin ve bölge sakinlerinin turizm etkilerine yönelik algı ve tutumlarının ölçümü için araçlar geliştirmeyi kapsamaktadır. Çeşitli anketler ve mülakatlar tutumları ve algıları incelemek için ana araç haline gelmiştir.
4. Son olarak, dördüncü aşamada araçlar test edilerek geliştirilme süreçleri devam etmiştir (Deery, Jago, Fredline, 2012). Fakat zamanla anket ölçüm yöntemlerinin tek başına bir ölçüm aracı olarak kullanılması ve ağırlıklı tek paydaşa odaklanması (ağırlıklı yerel halk) bir eleştiri konusu olacaktır.

Batı dünyasında 1980-1990'larda sürekli artan gelir ve yükselen refah düzeyi bu dönemde turizmin yaygın, daha kolay ulaşılabilir bir hale gelmesine yol açmış kitle turizmin olgusunun yükselişinin etkileri bu dönemde yerleşmelerde hızla kendini göstermeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak toplumların ve ekonomilerin birbirine bağımlılığının artması, farklı aktörler arasındaki güç ilişkilerinin yeniden inşası turizmi de daha karmaşık bir hale getirmiştir. (Hudson & Lowe, 2004; Postma, 2013)

1970'larda turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinden yararlanmak için girişimler yapılmışsa da Türkiye'de de turizm endüstriyel anlamda ancak 1980'lerden itibaren, özellikle 1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Yasası ile gelişmeye başlamıştır. (Düzgünoğlu ve Karabulut 1999). Bu nedenle önemli bir kırılım olarak bu yasa ve ardından gelen serbestleşme dönemi kabul edilebilmektedir. Türkiye'nin turizme eklemlenme dönemi. 20. yüzyılın sonlarına doğru kitle turizminin yükseldiği bu döneme denk gelmektedir.

Turizmi Teşvik Yasası ile ülkede uluslararası turizmin gelişimini hızlandırma hedefine yönelik yüksek standartta oteller, havalimanları yollar, uluslararası büyük yatırımlar yapılmıştır. Yabancıların turizmde istihdam edilmesinin önündeki engeller kaldırılmış, telefon telgraf ve posta hizmetlerinin sağlanması hızlandırılmış, bu alanda eğitim projelerine öncelik verilmiştir. Yasa ile belirlenen turizm bölgeleri ve turizm merkezlerinde yatırımcılara sağlanan birçok teşvik, yıllar içinde bölgesel dengeli kalkınma hedeflerine karşın ülkenin güney ve güneybatı bölgelerinde turizm kapasitesinin hızla artmasına neden olmuştur (Tosun, 2001). Türkiye'de ağırlıklı olarak deniz-kum-güneşe dayalı kitle turizm ön plana çıkmış, turistlerin ülkeyi ziyaret etmelerindeki temel amaç yaz tatilleri ve alışveriş amaçlı olmuştur (Tosun, 2008). Erkuş, Öztürk ve Eraydın'dan aktaran Yolal'a göre 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası'nın mekânsal yansımaları, kamu arazilerinin özel turizm şirketlerine devri ve teşviklerle sonuçlanmıştır. 1980'lerde serbest ekonomik politikaların benimsenmesi de turizmin Türkiye'de hız kazanmasında etkili olmuştur (Erkuş, Öztürk ve Eraydın, 2010; Yolal, 2016).

Tosun'a göre bu dönemden itibaren Türkiye'de turizme ilişkin en önemli sorun uygulamaların güçlü stratejiler ve stratejik planlarla desteklenmemiş olması, çağdaş yaklaşımlardan yoksun olmasıdır (Tosun, 2001). Okumuş ve Karamustafa ise bu

sorunların turizm faaliyetlerinin turizm operatörleri üzerinden düşük denetim düzeyinde ilerlemesi, tek bir ürüne (deniz, kum ve güneş) yüksek bağımlılık, çevresel kalitenin uygunsuzluğu gibi faktörlerden dolayı olduğunu ifade etmiştir (Okumuş ve Karamustafa, 2005).

Brotherton ve Himmetoğlu'ndan aktaran Tosun'a göre bu dönemden itibaren Türkiye'de başta Turizmi Teşvik yasası olmak üzere turizm geliştirme süreçlerinde alınan kararların planlama sistemi ile entegrasyonun sağlanmaması, sürdürülebilir bir turizmin gelişme hedefi yerine arz ve hacim yönünden turizm kapasitesinin büyümesi için atılan adımlar günümüzde turizm yerleşmelerinde görülen olumsuz dışsallıkların kaynağını oluşturmuştur (Brotherton ve Himmetoğlu, 1994; Tosun, 2001). Planların esneklikten yoksun rijit birtakım kararlardan oluşması, planlar arası süreklilik ve hiyerarşi sorunları bulunması, plan kararları alınırken planın uygulanacağı yerel koşulların göz ardı edilmesi gibi durumlar planlamayı dinamik bir süreç olmaktan çıkarıp belirli dönemlerde yapılması gereken rutin faaliyetler bütününe dönüştürmüştür (Tosun ve Timothy, 2016).

Uluslararası alanda kentsel turizm turizmin yer ve coğrafya bağlamında ele alınmaya başlaması da bağlantılı olarak bu döneme denk gelmektedir (Ashworth, 1992; Law, 1992; Page, 1995; (Hall ve Page, 2009). Söz konusu nedenlerden ötürü şekil 2.4'te görüldüğü üzere farklı disiplinler farklı araştırmalarla bağlantılar artmıştır.

değişkenliğine odaklanılması gerekliliği eleştirileri yapılmıştır (Koens ve diğerleri, 2018). Tablo 2.4'te yer alan dönemin öne çıkan araştırmaları irdelendiğinde bu dönemde ölçme kriterlerinin önceki döneme göre daha çeşitli olduğu görülmektedir. Özellikle aidiyet, yaşam kalitesi, turist-yerel halk ilişkisi, yerel ekonomi gibi sosyo-ekonomik yapıya ilişkin kavramların yer alması araştırmaların sosyal yapıya eğiliminin önemli bir göstergesidir. Ölçüm yöntemleri de benzer şekilde farklılaşmıştır. Liu ve Var'ın araştırması turizmin sosyal, kültüre, çevresel ve mekânsal açıdan turizmin irdelendiği ilk kapsamlı araştırmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Araştırma sonuçları ise turizmin olumlu ekonomik etkilerinin yanında çevresel ve sosyal açıdan sorunlara yol açabileceği şeklinde olmuştur. (Liu, Var, 1986) Milman ve Pizam'ın araştırması ise turizmin sosyal yapı üzerindeki etkilerini ölçen ilk araştırmalardan biridir. Araştırma sonucunda turizmin kentin bazı bölgelerinde suç oranlarını ve rahatsızlık hissini artırdığı, ekonomik açıdan ise olumlu bir etki yarattığı sonuçları ortaya konulmuştur. Yaptıkları ankette turizmin olumlu ekonomik etkilerini vurgulayan katılımcıların özellikle bu sektörde istihdam edilen kişiler olduğu, bu nedenle bütüncül bir bakış açısıyla toplumun tüm kesiminin değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Pizam, Milman, 1988).

Tablo 2.4 WOS ve Scopus'ta 1980-1990 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Araştırma ve Yazar	Etki Türü	Kriter	Sonuç
Resident Attitudes Toward Tourism Impacts In Hawaii - Liu & Var, 1986	Sosyal-Ekonomik-Mekânsal	yerel ekonomi	Turizmin ekonomiye olan olumlu etkisinin yanında kamusal alanlarda kalabalık, çevresel koşullarda kötüleşme, suç oranlarında artış ve yere aidiyeti azaltan etkisi vardır.
		hizmetlerin yeterliliği	
		istihdam	
		aidiyet	
		kültürel çeşitlilik	
		kamusal alana etki	
		ulaşım sorunları	
		kıyı alanlarına erişim	
		psikolojik etkiler	
Resident Perception Of The Environmental Impacts Of Tourism - Liu, J. C., Sheldon, P. J., & Var, T., 1987	Sosyal-Ekonomik-Çevresel	hizmetlerin yeterliliği	Turizmin çevre üzerinde yıkıcı etkileri bulunmaktadır. İstanbul'da turizmin sosyal etkilerine ilişkin algılar daha görünürken, Hawaii'de çevreye ilişkin algı daha ortadadır. Kararlar alındıktan sonra izleme ve algılar oldukça önemlidir.
		istihdam	
		aidiyet	
		kültürel çeşitlilik	
		kamusal alana etki	
		ulaşım sorunları	
		kıyı alanlarına erişim, ekolojik veri	
		psikolojik etkiler	

Tablo 2.4 WOS ve Scopus'ta 1980-1990 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı)

Social Impacts Of Tourism On Central Florida - Ady Milman, Abraham Pizam, 1988	Sosyo-Ekonomik	yaşam kalitesi	Florida'da yerel halkın turizme karşı olumsuz etkileri bireysel suçlar, organize suçlar, uyuşturucu bağımlılığı ve alkolizm olarak algılanırken ekonomik etkiler olumlu bir algı yaratmaktadır. Fakat araştırma ekonomik etkilerin olumlu olduğunu ifade edenlerin turizmde istihdam edilen kişiler olduğunu ortaya koymaktadır.
		yerel imaj	
		suç oranları	
		gelir düzeyi	
		turizmdeki istihdam	
		turist-yerel halk etkileşimi	
Residents Perceptions Research On The Social Impacts Of Tourism - John AP, 1999	Sosyal-Ekonomik-Çevresel	hizmetlerin yeterliliği	Önceki çalışmaları eleştirmiştir. Turizmin olumlu ve olumsuz etkileri zaman boyutu ile ele alınmamasına ve örnekleme yönteminin sorunlarına değinmiştir.
		istihdam	
		aidiyet	
		kültürel çeşitlilik	
		kamusal alana etki	
		ulaşım sorunları	
		kıyı alanlarına erişim	
		psikolojik etkiler	
		ekolojik veriler	

IV. 1990-2000

Bu doğrultuda 1990'larda turizmin etkilerine yönelik araştırmaların eksenini sosyal yapı üzerinde kaymaya başlamıştır. Castela, turizmin ekonomik etkilerinin daha görünür ve ölçülebilir, sosyo-kültürel sosyo-ekonomik ve çevresel etkilerinin ise daha örtülü olduğunu ifade etmiştir (Castela, 2018). Lickorish ve Jenkins ise turizmin bir insan eylemler dizisi olduğunu vurgulamış; turizmin sosyal yapı üzerindeki etkilerinin uzun vadede yavaş yavaş ortaya çıkması ve nitel olması bakımından ölçümünün daha zor olduğunu ifade etmiştir (Lickorish ve Jenkins 2007). Yine Koens ve diğerleri ise bu konuda, yerel toplumun da kendi içinde ayrıştığını vurgulamış, bu ayrışmanın nedenlerinin ortaya konulmasının önemine ve zorluğuna dikkat çekmiştir (Koens ve diğerleri, 2018). 1990'lı yılların başından itibaren turizm, destinasyonda tüketilen bir ürün olarak görülmek yerine, yerel halk, yerel ekonomi; toplumsal etkileşimler, ilişkiler ve müzakerelerin olduğu bir süreç olarak görülmeye başlanmıştır (Postma ve Schmuecker, 2017a). Bu yeni bakış açısı şekil 2.5'te görüldüğü üzere turizmin, özellikle sosyal bilimler olmak üzere, farklı disiplinlerce ilişkili biçimde ele alınmasını, yeni yöntemler ve metodolojiler geliştirilmesini yönlendirmiştir (Postma ve Schmuecker, 2017b).

Literatürde yer almaya başlayan sürdürülebilirlik tartışmaları bazı çalışmalar tarafından eleştirilmiştir. Örneğin 1999 yılında Swarbrooke sürdürülebilir turizm konusundaki tartışmanın pratikten yoksun olduğunu ifade etmiş ayrıca kitle turizminin “kötü” buna karşın alternatif turizmin ise “iyi” olarak etiketlenmesinin sorunlu bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir (Swarbrooke, 1999; Anaz ve Ozcan, 2016).

1990'ların sonlarından itibaren, turizmin olumsuz etkilerini giderme hedefindeki çalışmalarının ağırlığı değişmiştir. Taşıma kapasitesi, Turizm Alanı Yaşam Döngüsü Modeli (TALC) ve benzeri yaklaşımlarla hükümet ve politika yapıcıların turizmi yönetme ve düzenlemede önemli bir rolü olmasına rağmen, bu endüstri aktörlerinin ve bireysel turistlerin sorumluluğuna daha fazla vurgu yapan bakış açısı yer almaya başlamıştır. Buradaki odak noktası, hükümetlerin doğrudan müdahaleden çekilmesi ve bunun yerine finansal teşvikler ve eğitim yoluyla turizm endüstrisini belirli yönlerde hareket etmeye teşvik etmeye çalışarak piyasanın bir yönetim biçimi olarak hareket etmesine izin vermektir. Bu tür çalışmalar, kaynaklara ve yeterli bilgiye sahip olmayan aktörlere çok fazla sorumluluk yüklemekle eleştirilmiştir. Örneğin, küçük turizm işletme sahipleri veya bilgi sahibi olma bakımından yetersiz olan turistler ve yerel halkın sürdürülebilir bir şekilde hareket etmesi beklenmiştir. Bununla birlikte, Postma ve Koens'e göre literatür bu eğilimi takip etmeye devam etmiş ve endüstriye ve yönetim makamlarına daha sorumlu ve hesap verebilir olmaları için baskı yapma rolünde yetersiz kalmıştır (Koens ve diğerleri, 2018).

Bu dönemde yapılan, araştırmalar (Tablo 2.5) üzere turizm sektörünün aşırı büyümesinden kaynaklı çeşitli etkilerin varlığını ortaya koyar niteliktedir. Çalışma alanları önceki bölümde de bahsedilen hassas yerleşmeler olan kıyı bölgeleri, tarihi yerleşmeler gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Costa, Borrg ve Gotti'nin Avrupa'da tarihi yerleşmeler üzerine araştırması oldukça önemli olup bu alanlarda koruma yaklaşımı ve turizm yönetiminin önemini vurgulamaktadır (Costa, Borg, ve Gotti, 1996). Yapılan tespitte göre önceki çalışmalarda turizmin olumsuz etkilerinden bahsedilmesine rağmen yerel halk turizmi olumlu bir olgu olarak görme eğilimindedir. Bu dönemde ise ilk defa yapılan çalışmalar turizmin kamusal alanda aşırı kalabalık, hizmetlere erişim sorunları gibi olumsuz algıların ve rahatsızlıkların, yaşam kalitesinde büyük boyutlu olmasa da değişimler meydana getirdiğini

göstermiştir. Kriterlere bakıldığında ise genel olarak sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerin bir arada incelenmesi bütüncül çalışmaların önünü açmıştır.

Tablo 2.5 WOS ve Scopus'ta 1990-2000 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Araştırma & Yazar & Yıl	Disiplin	Etki Türü	Kriter	Sonuç
Social Impacts Of Tourism - Host Perceptions-Fiji - Pizam, Milman, King, 1993	Turizm Yönetimi	Sosyo-ekonomik	istihdama etkileri yaşam kalitesi fiziksel koşullara etkisi (trafik,) suç oranlarına etkisi turistlere olan tavır ve davranış kalıpları	Ekonomik ve sosyal açıdan turizmin olumlu etkileri olduğu algısına sahiptir. Bunun yanında yerel halkın bakış açısının değerli olduğunu vurgulamıştır.
Perceived Impacts Of Tourism - The Case Of Samos - Haralambopoulos, Pizam, 1996	Turizm İşletmeciliği	Sosyal	nüfusun demografik yapısına etkileri istihdamın yapısına etkileri sosyal yapı ve taleplere etkileri toplumdaki suç oranlarına etkileri kültürel değerlerdeki değişim toplumun gelir düzeyi mal ve hizmetlerin fiyatına ilişkin veriler	Turizmin Ekonomik açıdan olumlu etkileri olduğunu savunan kesimin bu endüstride istihdam edildiğini ortaya konmuştur. Ek olarak kadınların istihdama katılması adına olumlu bir algı varken suç oranlarının giderek artması sonuçlarına ulaşılmıştır. En önemli vurgu ise bu sonuçların yere özgü olduğudur.
Tourism In European Heritage Cities - Borg; Costa; Gotti, 1996	Kentsel Turizm/Turizm Ekonomisi	Mekânsal-çevresel	varış sayısı geceleme ve kalış süresi mevsimsel turist değişimi ulaşım sorunları yatak kapasitesi	Tarihi yerleşmelerde turizmin olumsuz etkileri daha görünür haldedir. Tarihi yerleşimlerde turizm yönetimi ayrı bir bakış açısı gerektirmektedir.
Tourism And Older Residents In A Sunbelt Resort-Australia - Bill Faulkner; Renata Tomljenovic, 1999	Turizm Yönetimi; Turizm Planlaması	Sosyal-çevresel-psikolojik-mekânsal	istihdamın yapısına etkileri kirliliğe etkileri geleneksel yaşama etkileri göç ile ilişkisi yaşam kalitesi nüfus artış hızına etkileri kamusal alana etki sağlık ve güvenlik hizmetlerine etkileri	Yaşlı nüfusun giderek artması ve bu kesimin artan turizm yatırımlarını ölçen araştırma, kitle turizminin olumsuz bir etkisi olduğunu ifade etmiştir. Yerleşmede artan yaşam maliyetleri, değişen sosyokültürel yapı ve hizmetlere erişimde olumsuz durumlar belirtilmiştir.
Residents' Attitudes To Proposed Tourism Development-New Zealand - Peter Mason; Joanne Cheyne, 2000	Turizm Yönetimi; Turizm Planlaması	Sosyal-ekonomik-çevresel	turizmin istihdama katkısı kırsal karakter üzerindeki etkisi aidiyet toplumdaki suç oranlarına etkileri trafik sorunları	Saha araştırmalarının turizme yönelik algıları ölçmek için oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Sonuçlar turizme karşı olumlu bir algı ortaya koymuştur.

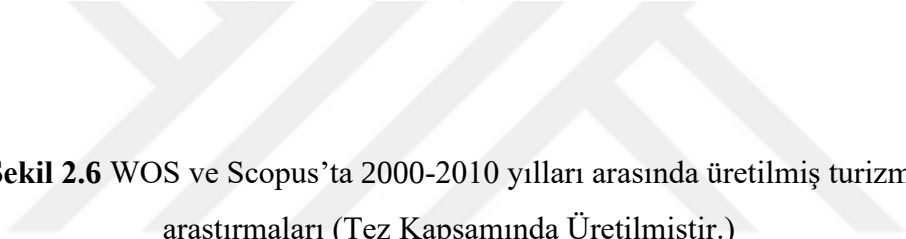
2.2.3 21. yy Dönem ve Günümüz

Günümüze yaklaşan son yirmi yıllık dönemde turizm olgusunu ele alan çalışmalar 2000-2010 ve 2010 sonrası olarak irdelenmiştir. 21. Yüzyıl'da dünyayı çok daha kapsamlı bir şekilde görme, deneyimleme, değiştirme ve sürdürme soruları ile ele alan yeni bir kuşağın varlığından söz etmektedir. Yeni kuşağın yaklaşımının daha karmaşık ve dönüşlü olduğunu ileri sürmüşlerdir. İnsan, bilgi kültürün akışkan olduğu bu dönemde turizm özellikle değişen üretim ve tüketim kalıpları de yeniden sorgulanan bir dinamik haline gelmiştir. 21. Yüzyılın yeni paradigması bir önceki dönemin sonlarına doğru ifade edilen turist, yerleşme ve yerel halk arasındaki ilişkinin çözümlenmesi üzerinedir. Bahsedilen dönemde söz konusu kitle turizmin etkilerine karşı koymanın yolu olarak ise kitle turizm hareketine karşı deneyimlere öncelik veren “alternatif turizm” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turizm pazarının giderek genişlemesi ile dönemin ruhuna bağlı olarak, duygulara ve deneyimlere vurgu yapan, yerelleşmeyi ön plana alan turizm hizmetlerinin talep edilmeye başlanması böylece bu talebe yönelik arzın yükselmesi süreci alternatif turizmin varlığının gerekçelerindendir (Richards, 2001). Geç modernite ve post-modernite ile yaşanan bu değişim, turizmi yaşamın anlamı haline getiren ve yaşayış biçimini bu olgu etrafında şekillendiren yeni bir grup ve yeni arayışları yaratmıştır (Craik, 1997 (Mauro Dujmović & Aljoša Vitasović, 2015). Emekli ve arkadaşları alternatif turizmi “Küreselleşen bir turizmin karşıtı olarak turistlerin değişen eğilimlerle yerel kültürü ve doğayı keşfetme isteği, daha önce denenmemiş olanı keşfetme arzusu, tatil tercihinin egzotik yerleşmelere kaydırılması.” olarak ifade etmiştir (Emekli et al., 2007). Alternatif turizm türleri geleneksel kitle turizme göre daha sürdürülebilir, etik değerleri merkeze alan ve daha küçük ölçekli bir fenomendir. Eko-turizm, agroturizm, gönüllük turizmi, vahşi doğa turizmi örnek olarak verilebilmektedir.

Dönemin bir diğer önemli kavramları ise “sürdürülebilir turizm” ve “sorumlu turizm” kavramlarıdır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre turizm sektörünün temel gerekliliklerinden biri, sürdürülebilir turizm ilkelerini benimsemesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaya odaklanmasıdır. Sürdürülebilir turizm, turizmin ayrı bir bileşeni olarak değil, daha sürdürülebilir hale gelmek için çalışması gereken bir bütün olarak turizm sektörünün bir koşulu olarak görülmelidir. UNWTO, sürdürülebilir turizmi "Mevcut ve gelecekteki

ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan, ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve ev sahibi toplumların ihtiyaçlarını karşılayan turizm” olarak ifade etmektedir (UNWTO, 2015). Sorumlu turizm terimi ise genel olarak çevresel ve sosyal açıdan yerleşmenin içsel dinamiklerinde uygun turizm biçimleriyle ve alternatif turizm türleri ile eşanlamlı şekilde kullanılmaktadır. Éveil’e göre doğal ve kültürel çevreye saygılı uygulamaları hayata geçiren ve yerel ekonomik kalkınmaya etik bir şekilde katkıda bulunan bir turizm veya boş zaman faaliyetler bütünüdür. Bu nedenle, turistin, yerel bölge üzerinde yarattığı etkiler konusunda bilinçlenmesini destekler ve onu kendi tüketiminin bir aktörü/sorumlusu haline getirmektedir (Éveil 2010). Dolayısıyla, buradaki vurgu turistlerin kendi etkilerinin farkında olmaları ve uygun şekilde karşılık vermeleri üzerinedir. 2000’ler sonrası turizmin etkilerine ilişkin çalışmalar özellikle etnik ve kültürel miras bölgelerine, bu alanların değişen işlevlerine ve dönüşen özelliklerine; bu alanların kentin bütünü içinde değişen yapısına odaklanmıştır (Chang 2000; Page, 2001; Timothy, 2002 (Hall ve Page, 2009). Şekil 2.6’da görüldüğü üzere 2000-2010 arası çalışmaların ağırlığı turizmin, yerleşmelerin çevresel ve doğal yapıları üzerindeki etkilerine odaklandığı görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak sürdürülebilir literatürünün hızla gelişmesi, turizm amaçlı doğal alanların tahribatının giderek artması olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik etkilere odaklanan araştırmalar ise kümülatif olarak artış göstermektedir. Sosyal etkilere bakıldığında ise diğer araştırmalar kadar büyüme göstermese de önceki yıllara oranla sosyal etki araştırmalarının da artışta olduğu açıktır.

araştırmaları (Tez Kapsamında Üretilmiştir.)

Tablo 2.6 WOS ve Scopus'ta 2000-2010 yılları arasında en çok atıf alan 5 turizm araştırması (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Araştırma & Yazar & Yıl	Disiplin	Etki Türü	Kriter	Sonuç
Planning For Urban Heritage Places: Reconciling Conservation, Tourism, And Sustainable Development - Noha Nasse, 2003	Kentsel Planlama	Kültürel, mekânsal, ekonomik	/	Tarihi yerleşmeler kırılgan alanlardır. Turizm aktivitelerinin bu alanlarda yaratabileceği baskı güçlü planlama önlemleri ile kontrol edilmelidir. Özellikle kültürün sıradanlaşması açısından
Host Attitudes Toward Tourism - An Improved Structural Model- ABD - Doğan Gürsoy; Denny Rutherford, 2004	Turizm İşletmeciliği; Turizm Planlaması	Sosyal- çevresel- psikolojik - mekânsal; yerel ekonomi	yatırım ve istihdam fırsatlarına etkileri yerel ekonomiye fırsatlar hizmetlerin iyileştirilmesi mal ve hizmetlerin fiyatına ilişkin veriler trafik sorunları gürültü ve kirlilik turistik bir alanda yaşama algısı, yerel kültüre etkileri suç oranlarına etkisi	14 yerleşmede yapılan araştırma turizmin toplumsal, mekânsal ve çevresel bir "dönüşüm" yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Özellikle yerel ekonominin turizmden uzun vadede olumsuz etkilerdiği sonucu ortaya atılmıştır.
Residents' Perceptions Of Community Tourism Impacts - Andereck, KL; Valentine, KM; Knopf, RC; Vogt, CA, 2005	Turizm İşletmeciliği	Sosyo-ekonomik	gündelik faaliyetlerdeki sorunlar gündelik yaşam ve aidiyet toplumsal imaj, kolektif değerler kamusal hizmetler yerel ekonomi kadın gücüne etkisi	Araştırma bulguları yerel halkın ilk kez turizme karşı olumsuz bir tutum göstermeye başladığını ortaya koymuştur. Özellikle kamusal alanda aşırı kalabalık, yerleşmenin fiziksel yapısında bozulma, kentin sürekli olarak yayılarak genişlemesi; yaşam kalitesinin düşmesi gibi durumlar ortaya konmuştur.
The Role Of Community Involvement And Number/Type Of Visitors On Tourism Impacts: A Controlled Comparison Of Annapurna, Nepal And Northwest Yunnan, China - Nyaupane, GP; Morais, DB ; Dowler, L, 2004	Coğrafi Bilimler; Turizm Planlaması ve Yönetimi; Turizm İşletmeciliği		yaşam kalitesi etnik kültüre etkisi suç oranlarına etkisi yerel ekonomiye etkileri istihdam üzerindeki etkiler	İki farklı kırsal alanda yapılan araştırma turizmin yerel kültürü canlandırma ve kadınların iş gücüne katılması ile ilgili olumlu etkiler ortaya koymuştur.
Sustainability Indicators For Managing Community Tourism - HwanSuk Chris Choi, Ercan Sirakaya , 2006	Turizm İşletmeciliği; Turizm Planlaması; Turizm Bilimleri	Sosyal, ekonomik, kültürel, politik, teknolojik, ekolojik	gelir eşitsizliğine etkileri, yerel ekonomiye etkileri gayrimenkul değerlerine etkileri mevsimsellik etkisi yerel kültüre etkileri	Sürdürülebilir bir turizm için turizm planlamasının önemi vurgulanmıştır. Özellikle yerel yönetimler yerel halkın turizme katılımı bakımından politikalar üretmeli bu politikalar ulusal hedeflere girdi vermelidir. Sonuçlara göre turizm aidiyet ve çevresel veriler bakımından olumsuz etkilere sahiptir. Ekonomik açıdan ise katkıda bulunsa da gelir eşitsizliği düzeyini artırmaktadır.

2010 sonrası dönemde ise turizm ve yerleşmelerin yerel sakinleri arasında farklı bir ilişki özellikle Avrupa merkezli olmak üzere karşımıza çıkmıştır. Tezin temel eksenini oluşturan ve literatürün güncel tartışması haline gelen bu olgu turizmin sürekli ve yoğun olduğu yerleşmelerde yerel halkın turizme karşıt hareketlerinin de giderek artması ile kendini göstermiştir. Doxey'in Rahatsızlık Endeksi çalışmasının son fazı olarak nitelendirilebilecek bu dönemde “Yerel halkın turistlere karşı bir düşmanlık geliştirmesi” aşaması görünür hale gelmeye başlamıştır. Söz konusu durum literatürde 2017 yılında aşırı turizm kavramı ile nitelendirilmiştir.

Bu durumun daha görünür hale gelmesindeki bir neden özellikle neo-liberal politikaların yükselişiyle yerel işletmeler ve yerel sektörlerin, kırılganlık düzeyinin artması olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde turizmin etkilerine ilişkin akademik araştırmalar, sosyo-ekonomik ilişkileri merkeze alan bir biçimde, turizmin ölçsüz büyümesine karşı yerel halkın algılarını ve yaşam kalitesini dikkate alan bir anlayışa doğru yönelmiştir. Bu olgunun bölge sakinlerinin ve diğer yerel paydaşların dışlanması, popüler turistik bölgelerin turistikleştirilmesini getirmesi bakımında önemli bir sorun ve etki olarak irdelenmiştir (Koens ve diğerleri, 2018).

Bölge sakinlerinin turizmin etkilerini algılamalarına yönelik araştırmalar, son on yılda istikrarlı bir şekilde büyümüşür ve Garcia bu konuda araştırmaların sürdürülmesinin oldukça önemli olduğunu yaptıkları detaylı araştırmalarının sonucu olarak ortaya koymuştur. Tefler ve Sharpley ise bu durumu “destinasyonlar bir tür kalkınma ikilemi” ile karşı karşıyadır, çünkü turizmden elde ettiklerini ile olumsuz sosyal ve çevresel etkiler arasında bir denge kurmaları gerekmektedir.” şekline özetlemiştir (Tefler & Sharpley, 2008; (Anaz ve Ozcan, 2016). Bu nedenle özellikle 2010 sonrası dönemde sosyal etki değerlendirme çalışmalarının giderek geliştiği görülmektedir (Almeida García, Balbuena Vázquez ve Cortés Macías, 2015b).

Turizmin yerleşmenin yerel ekonomisi üzerindeki etkisinin bu denli büyük olması, yerel ekonomilerin turizm sektörüne bağımlılığı, diğer ekonomik endüstri gelişimini caydırıcı olması, yabancı işgücüne olan talebi artırması, destinasyona yatırım çekmek için itici güç olması gibi faktörlerle açıklanabilmektedir (Kuscer ve Mihalic, 2019). Ek olarak turizm endüstrisinin ve gelirinin çoğu destinasyonda

Bu dönemde Tablo 2.7'ye göre Doğan Gürsoy ve Denny Rutherford'un ABD'deki karşılaştırmalı araştırması, turizmin sosyo-ekonomik ve çevresel algıya ilişkin verileri sistematik bir biçimde analiz ettiği ve turizmin büyük bir dönüşüm gücü olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir (Gürsoy, Rutherford, 2004). Özellikle araştırma kriterleri ve sonuçlar üzerinden okunabilecek bu durum, 2014 yılında Füller ve Michel'in "Stop Being a Tourist" makalesinde de görüldüğü üzere turizmin algısal etkisinin 2010 sonrası ayrı bir boyu kazandığına işaret etmektedir. Bunun yanında Barcelona'da "Turist Eve Git" (Hughes, 2018) gibi toplumsal hareketlerin başlaması turizmin sosyo-mekânsal ve sosyo-ekonomik açılardan ileriye dönük araştırmalar geliştirilmesi için bir yön tarif ettiği söylenebilir.

Tablo 2.7 WOS ve Scopus'ta 2010 sonrası en çok atıf alan turizm araştırmaları (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Araştırma & Yazar & Yıl	Disiplin	Etki Türü	Kriter	Sonuç
A Multi-Scenario Forecast Of Urban Change: A Study On Urban Growth İn The Algarve-Portugal - Eric de Noronha Vaz , Peter Nijkampc, Marco Painhoa, Mário Caetanoa, 2011	Peyzaj Planlama	Çevresel, Mekânsal , Ekonomik	arazi kullanıma etkileri	Protekiz'de önemli turizm alanlarından bir olan Algarve turizm faaliyetlerinin artışı kentsel alanlardan çok kırsal alanlara ve kıyı alanlarına baskı yapmaktadır.
			tarım alanlarına etkileri	
			kıyı alanlarına etkileri	
			nüfus büyüklüğü	
Restructuring For Growth İn Urban China: Transitional İnstitutions, Urban Development, And Spatial Transformation - Ye Hua Dennis Wei, 2012	Ekonomi, Stratejik Planlama	Ekonomik	nüfus değişimi	Merkezi hükümetin turizm politikalarının etkisi ölçülmeye çalışmaktadır. Özellikle küreselleşme ve rekabet ortamının turizm sektörü ile desteklenmesi kentin turizm alanları yoğun, büyük projelerin merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Bu durum kentin ana planına aykırı olup politikalar yeniden düzenlenmelidir.
			turizm geliri	
			sektörel değişim	
			turizme yönelik büyük yatırımlar (havalimanı, üretilen turizm bölgeleri...)	
Residents' Attitudes Toward Existing And Future Tourism Development İn Rural Communities - Pavlína Látková ,Christine A. Vog, 2012	Ekonomi ve Bölgesel Gelişim	Sosyo-Ekonomik	sosyal etkiler	Günümüzde, geçmiş dönemlerde turizmden gelir elde eden 65 yaş üstü grup turizmin etkilerini olumlu algımlarken, genç nüfus olumsuz etkiyle odaklanmaktadır. Sonuç olarak turizme olumlu yaklaşanların, turizmde istihdam edilen veya turizmden gelir elde edenler olduğu fikri güçleniyor.
			aile ve toplum bağları	
			yerel kültür ve gelenekler	
			yerel olaylara katılım katkı seviyesi	
			yere ilişkin bilincin artması	
			ekonomik gelişmeye etkileri	

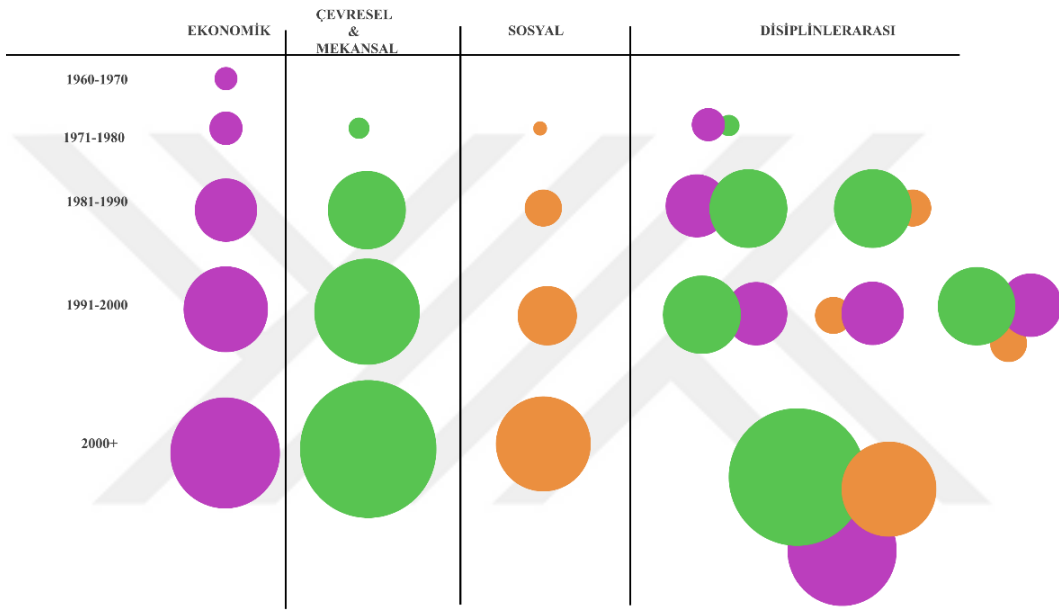
**Tablo 2. 7 WOS ve Scopus'ta 2010 sonrası en çok atıf alan turizm araştırmaları
(Tez kapsamında üretilmiştir.) (devamı)**

'Stop Being A Tourist!' New Dynamics of Urban Tourism In Berlin- Kreuzberg, Henning Füller; Boris Michel, 2014	Şehir ve Bölge Planlama	Sosyal, Ekonomik	kent içindeki turistik aktivite ve mekanlarda artış yerel halkın algısı	Turizmin yerleşmelerde büyük bir değişim yarattığı, turizm üzerindeki kontrolün giderek kaybedildiğini ortaya koyan araştırma bu durumun giderek yerinden edilme baskısına yol açtığını ortaya koymuştur.
People Perception Of Landscape Change Effects On Ecosystem Services In Small Mediterranean Islands: A Combination Of Subjective And Objective Assessments - Roberta Aretano, Irene Petrosillo, Nicola Zaccarelli, Teodoro Semeraro, Giovanni Zurlini, 2013,	Peyzaj Planlama; Şehir ve Bölge Planlama	Çevresel, Sosyal	tarım alanlarına etkileri orman alanlarına etkileri yapılaşmış alanların değişimi etkisi sulak alanların değişimi etkisi açık yeşil alanların değişimine etkisi	Arazi kullanım değişimi GIS yöntemleri ile inceleniyor ardından anket ile algısal durum ölçülüyor. Tarım alanı özellikle son elli yılda kentsel alana dönüşmüş, ardından ikinci konutların yer seçtiği bir alan olmuştur. Planlı bir gelişim olmaması kentsel saçılmanın devam etmesi yerel ekonominin küresel pazarla rekabet edememesi sorunlarını ortaya çıkarmıştır.
Managing Tourism Growth In Europe, -Jordan, Pastras, Psarros, 2018	Kentsel Gelişim; Bölgesel Gelişim; Kalkınma; Pazarlama	Sosyal, Ekonomik, Çevresel	/	Turizm birçok faydasının yanında, kalabalıklaşma, tek sektöre aşırı bağımlılık, yoğun sezonda hizmetlere erişim sorunları, yerel halkta dışlanmışlık hissi gibi birçok olumsuz etkiye sahiptir. Bu durum politika geliştirme, planlar ve yönetim mekanizmaları ile kontrol altına alınmalıdır.
Impact Of COVID-19 On The Travel And Tourism Industry, 2019	Turizm Yönetimi; Turizm Planlaması; Turizm Ekonomisi	Sosyal, Ekonomik	varış sayısı kriz sonrası varış sayıları kaybedilen gelir	Covid-19 salgının turizm yerleşmeleri üzerindeki ekonomik etkisi araştırılmıştır. Sektörün şoklara tepki verme durumu dayanıklılık kapasitesi ölçülmüş, ani krizlere karşı politikalar alınması gerekliliği ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, turizmin tarihsel süreç içerisinde kentlerde nasıl var olduğu ve sonrasında büyüme ile kalkınma hedefleri çerçevesinde ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda yerleşim alanlarında ne tür değişim ve dönüşümleri tetiklediği potansiyeli açıktır. Literatür taramasının özetlenmiş hali şekil 2.8 üzerinden incelenebilir. Araştırmalar, turizmin giderek çok boyutlu ve çok boyutlu bir hal aldığını göstermektedir; bu durumun temelinde, yerleşim alanlarının karmaşık ve açık sistemler olması yatmaktadır. Sonuç olarak turizm günümüzde sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal bağlamda bir arada değerlendirilmesi gereken bir

olgudur. Tarihsel gelişimde bu boyutlardan en geri planda kalan ise sosyal yapı ve sosyal etki değerlendirme bakış açıları olduğu söylenebilmektedir.

Bu bağlamda literatürün gidiş yönü olarak tespit edilen aşırı turizm olgusu tezin temel araştırma odağı olarak belirlenmiştir ve kavramın ağırlıklı sosyal yapı eksenindeki sorunları tanımlaması da literatürün daha az gelişen bu kısmının giderek diğer boyutlara yakınsayacağına ilişkin bir saptama olarak tespit edilmiştir. Bir sonraki bölümde aşırı turizm kavramı detaylı biçimde irdelenecektir.

Şekil 2.8 Dönemlere göre turizm araştırmaları literatürünün kapsamı (Tez kapsamında üretilmiştir.)

Dods ve Butler’a göre “aşırı turizm” kavramının ortaya çıkışındaki asıl neden turizme karşı tepkilerin taşma noktasına gelmiş olması, bunun yanında kentsel mekândan kaçış amaçlı seyahat edilebilecek neredeyse tüm potansiyel alanların turistik birer destinasyona dönüşmesidir. Giderek kolaylaşan seyahat koşullarının daha önce hiç olmadığı kadar insanın seyahat edebilmesini kolaylaştırması bu durumda etkili olmaktadır (Dods, Butler,2019).

Elbette yerleşmelerin belli oranda değişken ve çeşitli nüfusa uyum sağlama esnekliğine sahip olması beklenmektedir. Ancak özellikle 2008 krizinden itibaren önemli bir ekonomik itici güç olan ve yakın zamana kadar görece sürdürülebilir bir kalkınma türü olarak görülen turizm sektörü, kitle turizmin günümüz koşulları ile bütünleşmesinin ardından önemli bir değişim göstermiştir. Değişen turizm karakteri ve türleri, otantik ve günlük olanı deneyimleme arzusu, turizm faaliyetlerinin yerel yaşamla daha fazla iç içe geçmesini tetiklemiştir. Bu niteliksel değişimin yanında nicelik olarak da turist sayısının artmış olması kentsel alandan kaçma eğiliminin arttığını göstermektedir. Turistik destinasyonlarda görece daha küçük nüfus gruplarından oluşan yerel yaşama giderek daha fazla dahil olan turistler, çoğu zaman yeterince esnek bir altyapı sunumuna sahip olmayan bu yerleşmelerde fiziksel ve sosyal altyapıya yoğunluk getirmektedir. Bu etki doğrudan sosyoekonomik yapıyı değiştirmekte ve dönüştürmektedir.

Aşırı turizm kavramının en ayırt edici ve görünür bileşenlerinden biri yerel halkın algısındaki önemli değişimdir. Çeşitli dönemlerde turizm faaliyetlerinin yerel halkın ekonomik gelir alanı olmasından olumlu bir algının varlığı görülmüştür. Ancak güncel durumda yerel halk bu faaliyetlerin çeşitli oranlarda kısıtlanması gerektiğini düşünen bir algısal yapıya sahip olmaya başlamıştır. Bu durumun nedenleri aşırı turizm kavramının ortaya çıkış nedenleri ile temelde yerel halk algısı perspektifinden irdelenecektir.

3.1 Aşırı Turizm Kavramı

Başarılı bir turizm gelişiminin büyük ölçüde yerel halkın desteğine bağlıdır (Gürsoy & Rutherford, 2004). Ap'e göre yerel halk ve yerel komüniteler, turizm endüstrisinin başarısını ve başarısızlığını etkileyebilecek önemli aktörlerdir (Ap, 1992, s. 668). Dolayısıyla yerel halk turizmi şekillendirir, kolaylaştırır ya da ona karşı çıkabilir. Bireyler turizmin refahlarına katkıda bulunduğunu kabul edip turizmi destekleyebilir ya da en kötü senaryoda turistlere karşı düşmanca tutumlar sergileyip onları şeytanlaştırabilir. Bölge sakinleri sadece turizmin kendi toplumlarına katılımını doğrudan etkilemekle kalmaz, aynı zamanda turistik deneyimin de bir parçasıdır. Misafirler de hoş karşılanmadıklarını hissettiklerinde yerleşmeyi tekrar ziyaret etme konusunda çekimser davranabilir. Özetle destinasyonlarda turizmin sürdürülebilirliği ziyaretçi deneyimi kadar yerel halkın deneyimi ile de oldukça ilişkilidir. UNWTO 2018 yılında aşırı turizmi "Yerel halkın algılanan yaşam kalitesini ve/veya ziyaretçilerin deneyimlerinin kalitesini olumsuz yönde aşırı derecede etkileyen turizmin bir destinasyon veya onun bölümleri üzerindeki etkisi" olarak tanımlamıştır (UNWTO, 2018). Bu bakımdan aşırı turizm kavramının arka planı önceki bölümde ifade edilen turizmin olumsuz etkileri literatürü ile oldukça ilişkilidir ve bu durumun güncel uzantısı, gelecek perspektifteki ilerleme yönü olduğu düşünülmektedir.

Aşırı turizm, kavramı görece yeni üretilmiş olmasından kaynaklı hala kapsamı geliştirilmeye açık bir konumdadır (Koens Postma Papp, 2017). Aşırı turizm konusunda düşünme ve tartışma için alan sağlayan çalışmalar giderek artmaktadır. Bu çalışmalar güncel olarak özellikle Avrupa kentlerini merkeze alan bir kapsama sahip olup olguya ilişkin turizm planlama, strateji geliştirme gibi çeşitli çözümler aranmaya devam etmektedir (Milano ve diğerleri, 2019a, b).

Aşırı turizmle ilgili ilk tanımlar genellikle benzer terimleri kullanmaktadır. Kavram, günümüzün önde gelen turizm destinasyonlarından biri olan Barcelona'da ortaya çıkmıştır. Barcelona Üniversitesi'nden Claudio Milano, bu kavramı ilk defa 2017 yılında tanımlayan araştırmacıdır. Milano, özellikle 2010'lardan itibaren birçok destinasyonun kapasite doygunluğuna ulaştığını belirtmiştir. İspanyol halkı arasında bu durumdan duyulan rahatsızlığı ifade etmek için aşırı turizm terimini kullanmış ve bunu, sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerinde yarattığı olumsuz algılar olarak tanımlamıştır. Barcelona'da bu durum, çeşitli protestolarla

önemli bir boyuta ulaşmıştır. Aşırı turizmin temel olarak ortaya çıktığı yerleşim yerleri arasında Barcelona, Venedik ve Berlin sayılmaktadır. (Milano, 2017). (Milano, 2017) Aşırı turizm olgusunun irdelendiği araştırmaların önemli ortak noktası olgunun kitle turizminin bir sonucu olduğu çıkarımıdır. Zamanla gelişimi incelendiğinde çeşitli araştırmaların ortak bazı anahtar kelimeler üzerinde durduğu saptanmıştır. Bunlardan en önemlileri yerel halkta olumsuz algı ve hoşnutsuzluk, doğal çevre tahribatında artış, yerel halkın gündelik yaşamının kesintiye uğraması, kamusal alanlarda aşırı kalabalık... olarak ifade edilebilir. Aşırı turizme ilişkin yine Barselona'yı ele alan ilk araştırmacılarından biri olan Hughes aşırı turizmi, kitle turizmin ve giderek zenginleşen turizm endüstrisinin bir sonucu olarak görmekte, olguyu ziyaretçi yoğunluğunun ve etkilerinin yerel halkın gündelik yaşam kalitesini düşürücü bir boyuta ulaşması; yerel halkın turiste ve turizme karşı algısının hoşnutsuzluğa ve rahatsızlığa dönüşmesi bunların sonucunda turizm karşıtı hareketlerin açığa çıkması süreci olarak tanımlamıştır (Hughes, 2018). Benzer bir şekilde öncü araştırmaların Jordan, Pastras ve Psarros da aşırı turizmin temelde kitle turizminin bir sonucu olduğunu vurgulamış, turist gruplarının kalabalık bir şekilde yerleşmede belli süreler için var olmasının yoğunlukta özellikle dönemsel dengesizlikler ortaya çıkarmasını sorun olarak ifade etmiştir. Bu yoğunluğun talebini karşılayacak yeterli altyapı ve hizmet sunumunun bulunmaması; var olan hizmetlerin kontrolsüz tüketimi aşırı turizmin hem var oluş nedeni hem de sonuçlarından biri olarak görmektedir (Jordan, Pastras ve Psarros, 2018).

Weber ise aşırı turizm olgusunu ekonomik açıdan ele almış; turizm sektörüne aşırı bağımlılık, başka bir deyişle esnek olmayan, alternatif sektörle beslenmeyen stratejik yaklaşımların turizmden maksimum verim elde etme amaçlarının aşırı turizm olarak ifade edilen durumu ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Bu yaklaşımla yerleşmenin sosyal ve çevresel yapısı, yerel ekonomisi daha az öncelikli konuma itilerek, yerleşmelerin “pazarlanması” öncelikli bir bakış açısı benimsenmekte, bu durumu da aşırı turizmin temel ortaya çıkış nedenlerinden biri olarak saymaktadır. Özellikle tek sezona dayalı bir turizm türünün varlığının yerleşmenin o sezondaki aktivitelerden elde edilecek gelire aşırı bağımlılığını, bu sezon haricinde ekonomik sorunlar, işsizlik gibi yapısal problemler doğabileceğini vurgulamıştır. Yerleşmedeki yerel halk açısından ise sosyoekonomik eşitsizliklerin aşırı belirginleşmesi, kültürel çatışmalar, sermayenin dengesiz dağılımı, düşük turizm

bilinci gibi durumlar aşırı turizmin algısal bir yönü olduğu da göstermektedir. Bu algı zaman içinde yerel halkın turiste karşı olumsuz bir tutum geliştirmesiyle sonuçlanacağını ifade etmiştir (Weber, 2017).

Lindberg ve diğerleri olguyu fiziksel doygunluk yönünden irdelemiş, aşırı turizmin görünürlük düzeyinin yalnızca turistlerin sayıca aşırılığına değil, söz konusu yerleşmenin karakterine, ziyaretçilerin dönemsel varlığına, yoğunluğuna, konuma, yerleşmenin altyapı sunum kapasitesine, sosyoekonomik açıdan yeni koşullara uyum sağlayabilme ve esneklik derecesine bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir deyişle belli sayıda turist sayısı bir yerleşme için makul kabul edilebilirken, farklı karakterde ve büyüklükte bir yerleşme için aşırı sayılabildiğini ortaya koymuşlardır (Lindberg, McCool, & Stankey, 1997; Postma, 2013; Weber, Stettler, Cramer, Egli ve Barth, 2019). Cocola'ya göre ise turizm kentlerinde arazi kullanımının yoğunlaşması, ticari ve konut mülklerinin değer artışı ve ziyaretçilerin yoğun ilgisi yerel halkta yerinden edilme baskısını da artırmaktadır (Cocola, 2016). Postma, Koens ve App, aşırı turizm olgusunu sosyo-politik bir çerçeveden ele alarak, turizm yönetim politikalarının giderek merkezi yönetimler tarafından serbestleşmeci ve müdahaleci olmayan bir yaklaşımla şekillendirildiğini ve bu durumun yerel yönetimleri bütüncül bir yaklaşımdan uzaklaştırarak yetkin kıldığını belirtmişlerdir. Bu süreç, yerel halk, sivil toplum kuruluşları, dernekler, aktivistler, akademisyenler ve gönüllülerin insafına bırakılmıştır. Böylece, turizmin olumsuz etkilerinin giderilmesi sorumluluğu, yerel yönetimlere ve yerel halka devredilmiş bir süreç olarak gelişmiştir. Bu bakış açısıyla, 2000'lerin başında yerel halkın gösterdiği çeşitli tepkilerin temelinde bu durumun yattığı düşünülmektedir (Koens ve diğerleri, 2018).

Bu bakış açılarının yanında tüm araştırmalar aşırı turizmin sosyal bir olgu olduğu konusunda hemfikir olmuştur. Öyle ki Postma, Koens ve App aşırı turizmi yeni bir kavram olarak ayrıştırmanın temel gerekçesini kavramın özellikle; turistin davranışları (attitude) ve yerel halkın algısı (perception) arasındaki değişim/dönüşüme yol açan karşılıklı etkileşim bağlamında ortaya çıkmış olması olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda olguyu yerel halkın algısı perspektifinden sosyal boyutta incelemek oldukça önemlidir.

Milano ve Koens aşırı turizmin üç aşamada var olduğunu ifade etmektedir. Bunlar sırasıyla:

- Yerleşmenin ana planı/ mekânsal tasarımı ile gayrimenkul ve turizm sektörlerindeki sermaye odaklı bakış açısı arasındaki çatışma;
- Toplumsal huzursuzluk, hoşnutsuzluk ve toplu protesto hareketleri;
- Turistik faaliyetlere örtüşen yeni politikaların üretimi

şeklinde gelişmektedir (Milano ve Koens, 2021).

Gössling’e göre bu üçlemenin var olduğu bir kontekste aşırı turizm yalnızca basit bir kalabalıklaşma sorununu değildir. Ziyaretçi karakterinin, yerel kimliği ve mevcut sosyo- kültürel normları olumsuz etkilediği, böylece aşırı turizm faaliyetlerinin söz konusu yerleşmenin sosyal yapısında dönüştürücü bir etki yarattığını vurgulamaktadır (Gössling, 2020). Tüm bu durumların sonucu olarak da toplumsal huzursuzluk birçok destinasyonda varlık göstermekte ve yerel halkta birtakım tepkiler açığa çıkarmaktadır (Füller ve Michel, 2014; Grøtte, 2019; Milano ve Mansilla, 2018; Seraphin, 2018; Elorrieta, Cerdan Schwitzguébel ve Torres-Delgado, 2022). Dolayısıyla yerel halkın tepkiselliği ve aktifliği arttıkça politik ayrışmalar ve fikir çatışmaları ile beslenmekte, toplumsal hoşnutsuzluk artmaktadır (Freytag ve Bauder, 2018; Colomb ve Novy, 2016; Elorrieta ve diğerleri, 2022). Böyle bir durumda yerel halkın yerleşmeye aidiyet düzeyi, toplumsal dayanışma, kolektif hafızanın niteliği gibi değerler yerel halkın algısını ve bu algının ardında eğilimini belirleyici olmaktadır. Söz konusu parametrelerin toplumsal bilinçte yer etmediği veya çeşitli nedenlerle zedelendiği durumlarda yerel halkın giderek terk etmesi, yerleşmenin sıradanlaşması diğer turizm alanlarına giderek aynılaşması ve kimlik kaybı gibi durumları da beraberinde getirecektir.

Aşırı turizm faaliyetlerinin yerel halkta yarattığı hoşnutsuzluğun diğer bir nedeni bu faaliyetlerin sosyal ve mekânsal yapı üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkilerinin ortaya çıkardığı belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Doğası gereği ilişki içinde olduğu konaklama, ulaşım ve eğlence sektörüne ek olarak yerel halkın gündelik yaşamını etkilemesidir (Harrill, 2004). Burunt ve Courtney’e göre aşırı turizm kaynaklı söz konusu değiştirici sosyal etki ani ve hızlıdır. Bu da yeterli önlemler ile yönetim ve denetim mekanizmalarının yokluğu durumunda yerel

halkın yaşam kalitesini tehdit eden bir unsur olabilmektedir (Brunt ve Courtney, 1999; Gürsoy ve Çelik, 2022).

Doğan ve Üngören'den aktaran Gürsoy ve Çelik ise aşırı turizmi iki farklı toplumsal grubun, davranış kalıpları ve örgütsel yapılarının karşı karşıya gelmesi ile olumlu bir etkileşimden ziyade çeşitli koşullarda yıpratıcı bir süreci tetiklemesi olarak tanımlamıştır. Bu etkileşim iki taraf için de bir kültür aktarımı olması bakımından fırsat olarak görülüp geliştirilme potansiyeli taşımakta, fakat bu potansiyel çeşitli araçlarla ve yönetim mekanizmalarının yokluğu halinde sosyal fiziksel ve ekonomik bir hasara da dönüşebileceğini ifade etmektedir (Doğan ve Üngören, 2010; Gürsoy ve Çelik, 2022).

Nunkoo ve Gürsoy bahsedilen ani ve hızlı etkileri yine yerel halk algısı bağlamında; doğrudan ve dolaylı olarak yerel halkın değerler sisteminin etkilenmesi ve değişmesi; ölçüsüz turist davranışlarına karşı tepkisellik ve bütüncül olarak farklı yaşam tarzları ile mevcut dokuyu etkilemesi; geleneksel seremoniler ve toplumsal organizasyonları etkilemesi; istihdam yapısını dönüştürmesi nedeniyle ortaya çıkan ekonomik belirsizlik, ekonomik yapının sezona göre genelde tek sektör egemen bir hale gelmesi baskısı; yerel halkın mekan kullanım dinamiklerini değiştirmek zorunda bırakması; kentin özgün kültürünü değiştirmesi; kentsel mekanda fiziksel olarak sıkışıklık ortaya çıkmasından ötürü hissedilen psiko-sosyal baskı; suç faaliyetlerinde artış; yerel halkın psikolojik gerilimi ve yerinden edilme baskısı; kültürün ticarileşmesi ve giderek sıradanlaşması olarak ifade etmişlerdir (Nunkoo ve Gürsoy, 2019).

Bu tür durumlar yerel halktan ve çeşitli paydaşlardan turizmin bu gelişiminin kontrollü bir hale getirilmesi için çağrılar yapması sonucunu doğurur. Venedik, Barselona gibi dünyanın önemli turistik destinasyonlarında çeşitli tepkiler yaratmıştır ve yaratmaya devam etmektedir. Koens Postma ve App'a göre bu olumsuz gelişmeler günümüzde daha çok Avrupa'da öne çıksa da tropik adalar, kıyı yerleşmeleri, miras alanları, sırt çantalı gezginlerin ağırlıkta olduğu alanlar ve hatta gecekondulu mahalleleri gibi kırılganlığı yüksek destinasyonlarda da hızla yayılması kaçınılmazdır (Koens ve diğerleri, 2018).

Aşırı turizme ilişkin literatürde önemli görülen çalışmalar ve kavramın gelişimi tabloda özetlenmiştir.

Tablo 3.1 Aşırı turizm kavramının akademik araştırmalarda tarihsel yeri

Tarih & Araştırmacılar	Aşırı Turizm Kavramı
Ap, 1992	Yerel halk, turizm endüstrisinin başarısını veya başarısızlığını etkileyebilecek önemli aktörlerdir.
Lindberg, McCool & Stankey, 1997	Aşırı turizmin etkisi yerleşmenin karakterine, dönemsel ziyaretçi varlığına ve altyapı kapasitesine bağlıdır.
Brunt & Courtney, 1999	Aşırı turizm kaynaklı sosyal etki ani ve hızlıdır; bu da yerel halkın yaşam kalitesini tehdit edebilir.
Gürsoy & Rutherford, 2004	Başarılı bir turizm gelişimi büyük ölçüde yerel halkın desteğine bağlıdır.
Doğan & Üngören (aktaran Gürsoy & Çelik), 2010	Aşırı turizm, iki farklı toplumsal grubun etkileşimi sonucu yıpratıcı bir süreci tetikleyebilir.
Postma, 2013	Yerleşmenin karakterine bağlı olarak belli sayıda turist kabul edilebilirken, farklı bir yerleşme için aşırı olabilir.
Cocola, 2016	Turizm kentlerinde arazi kullanımının yoğunlaşması, yerel halkta yerinden edilme baskısını artırmaktadır.
Milano, 2017	Aşırı turizm, sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerindeki olumsuz algılarıdır.
Weber, 2017	Turizm sektörüne aşırı bağımlılık, yerel ekonomiyi ihmal ederek aşırı turizmi ortaya çıkarır.
Hughes, 2018	Aşırı turizm, kitle turizmi ve zenginleşen turizm endüstrisinin sonucu olarak yerel halkın hoşnutsuzluğuna yol açar.
Koens, Postma & App, 2018	Aşırı turizm, turizm yönetim politikalarının merkezi yönetim tarafından serbestleşmeci yaklaşımla şekillendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.
Jordan, Pastras & Psarros, 2018	Aşırı turizm, kitle turizminin bir sonucu olup, dönemsel dengesizlikler ve yetersiz altyapı ile ilişkilidir.
Milano ve diğerleri, 2019	Aşırı turizm Avrupa kentlerinde yaygındır; çeşitli çözümler aranmaktadır.
Nunkoo & Gürsoy, 2019	Aşırı turizm, yerel halkın değerler sistemini, yaşam tarzını, ekonomik yapıyı ve sosyal dokuyu olumsuz etkiler.
Gössling, 2020	Aşırı turizm, yerel kimliği ve mevcut sosyo-kültürel normları olumsuz etkileyen, sosyal yapıyı dönüştüren bir etkidir.
Milano & Koens, 2021	Aşırı turizm, mekânsal tasarım ve sermaye odaklı bakış açısının çatışmasıyla başlar; toplumsal huzursuzluk ve politikaların üretimi ile gelişir.
Elorrieta, Cerdan Schwitzguébel & Torres-Delgado, 2022	Aşırı turizm, yerel halkın aidiyet düzeyini, toplumsal dayanışmayı ve kolektif hafızayı olumsuz etkiler.

2018'den bugüne yerel halk, sivil toplum örgütleri, akademisyenler, kent aktivistleri söz konusu yerleşmelerde çeşitli şekillerde tepkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Örneğin önemli turistik destinasyonlardan Barselona, İbiza, Palma de Mallorca, Malta, Floransa ve Venedik gibi Güney Avrupa kentleri bir manifesto yayınlayarak bu duruma karşı taleplerini belirlemiştir. Sosyal ve algısal bir bakış açısıyla gündelik yaşamda kentsel mekânın sürekli iki grup tarafından paylaşılma halinin yerel halkın turistten giderek rahatsızlık duyması sonucunu doğurduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Amsterdam, Roma ve Dubrovnik ve Orta Amerika kentleri sakinleri de bu sorunlu ilişkiye müdahalenin zorunlu olduğu görüşündedir. Ağırlıklı olarak 2018 yılından itibaren yapılan akademik araştırmalar çoğunlukla aşırı turizmin yerleşmedeki düzeyini ölçme hedefindedir. Yapılan araştırmalar genelde çeşitli istatistiki veri setleri oluşturmak ve bu veri setlerini yapılan nitel gözlemler, anketler, mülakatlar ile karşılaştırarak durumu ortaya koymak, son olarak da çözüm önerileri ve denetim mekanizmaları oluşturmaktır. (Bertocchi ve Visentin, 2019) Aşırı turizm birçok boyutta ele alınan çok bileşenli bir sorundur ve ne düzeyde turist sayısının aşırı olarak kabul edilebileceği farklı araştırmalara göre değişkendir. Yalnızca sayıca bir değerlendirilme yapılması daha önceki bölümlerde bahsedilen taşıma kapasitesi kavramına yapılan niceliksel eleştiri ile benzer bir eleştiriye getirebilecektir. Ancak bunun yanında olgunun tamamen nicelikten soyut bir hale de getirilmesi doğru olmayacaktır. Bu nedenle çeşitli araştırmalar aşırı turizmin varlığını ölçmek ve sonuçlarının yerel halkta ne gibi bir algı oluşturduğunu irdelemek amacıyla nicel ve nitel verileri bir arada değerlendirerek sonuca ulaşma eğilimindedir. Sonuç olarak aşırı turizm kavramının bir önceki bölümde aktarılan ve turizmin yerleşmeler üzerindeki olumsuz etkileri kapsamında ele alınan literatürün 2010 yılından sonraki gelişim yönü ve gelecek projeksiyonu olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle turizmin yerleşmeler üzerindeki olumsuz sosyoekonomik etkileri arttıkça yerel halkın bu duruma olan tepkiselliği artmaktadır. Bu da turizmin sosyal yapıya etkilerini daha görünür kılmaktadır.

Bir sonraki bölümde ise bahsedilen sorunlara yönelik geliştirilen çeşitli araçlar irdelenecek ve araştırma kapsamında yapılacak saha çalışması için çeşitli kriter setleri irdelenecektir.

Bahsedilen kitle turizmi yönlendirici faktörlerden ve güncel dönemin dinamiklerinden görüldüğü üzere serbestleşme, saçılma, kuralsızlaşma gibi

olguların sonucunda turizm hızla ve plansız bir biçimde büyümüştür. Bu bağlamda kitle turizmin ortaya çıkışı ve yükselişinin; sonrasında yeni turizm türlerinin de eklenerek sektörün aşırı hızlı ve plansız büyümesi turizm planlamasına paralel olarak stratejik yaklaşımların gelişmesine yol açtığı söylenebilir.

Williams'tan aktaran Mason planlamanın temel amacının gelişmeyi maksimize etme ve tahmin edilebilir çıktılar elde etmek adına birtakım sorunlara en uygun çözümleri aramak olduğunu ifade etmiştir. Ek olarak planlamanın bir hedefi veya birbiriyle ilişkili hedefleri gerçekleştirmek için tasarlanmış düzenli bir operasyonlar ve eylemler dizisi olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla Williams planlamayı, değişimleri öngörmek ve organize etmek, bunu yaparken tahmin edilebilir sonuçlar elde etmeyi hedefleyen bir süreç olarak tanımlamıştır. Planlama terimi yine Williams'a göre farklı amaçlara hizmet eden, çeşitli bağlamlarda ölçeklerde ve disiplinlerle ilişkili olarak yeniden tanımlanabilir bir dinamizme sahiptir. Örneğin bireyler, gruplar, organizasyonlar ve hükümetler arasındaki bağlantılar bağlamında; kırsal/kent gibi farklı coğrafyalar bağlamında; yerel, bölgesel ve ulusal gibi farklı ölçekler bağlamında karşılığının olması önemli görülmüştür (Williams, 1998; Mason, 2003). Bu kapsamda, turizm adına planlamaya yakınsayan en erken organizasyonel örnek 19. Yüzyılın sonunda kurulan İsviçre Ulusak Turistik Ofisi'dir. 20. Yüzyılın başlarından itibaren turizm destinasyonları için benzer bir biçimde ana politikaları kapsayan bir stratejiler bütünü oluşturma gereği duyulmasına dayanarak kurulmuştur. Bunun özellikle hızla değişen ve dönüşen sosyo-ekonomik yapının bir gerekliliği olduğunu belirten Edgell Allen ve Smith turizm planlarının iki temel ekseninde ortaya çıktığını ortaya koymuştur. İlki rekabete dayalı ekonomik düzen içinde varlığını sürdürmeye çalışan destinasyonlara bu bağlamda getirilen düzenlemeler; ikincisi ise bu rekabet atmosferinde destinasyonun sosyal, ekonomik ve ekolojik bütünlüğünün koruma adına düzenlemeler getirme ihtiyacıdır (Edgell, Allen, Smith ve Swanson, 2008). Başka bir deyişle turizmden fayda sağlamak ve farklı alanlardaki sonuçlarını yerleşme ve yerleşmede yaşayanlar için olumlu bir dışsallık haline getirmek turizmi yönetmenin ana eksenleridir.

Goeldner ve Richte ise turizm yönetimi yaklaşımları ve turizm planlaması için benzer bir bakış açısıyla destinasyonu, yerel halkı ve turistini etkileyen tüm ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkileri regüle etmek için üretilen bir

düzenlemeler bütünü olduğunu ifade etmiştir. Goeldner ve Ritchie kent plancıların, politika yapıcılarının ve yönetim erklerinin turizm planlaması adına üç ana soruya yanıt vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki turizmin gelişiminin yerel halkı nasıl etkileyeceği, ikincisi yerel halkın günlük rutinleri ve onlara sağlanan hizmetler bağlamında ne ölçüde sürdürülebilir olacağı, üçüncüsü ise turizm faaliyetlilerinin olumsuz etkileri ile olumlu etkilerinin ne gibi bir denge içinde ortaya çıkacağı şeklindedir (Şekil 3.1) (Goeldner ve Ritchie, 2009).

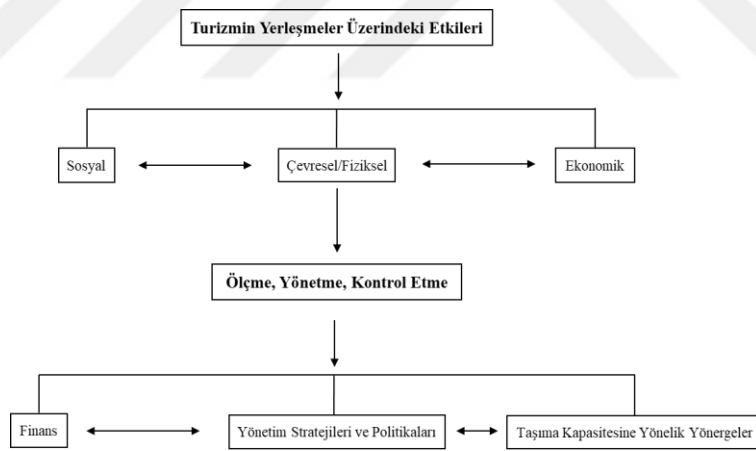
Görüldüğü üzere turizm planlaması veya daha genel ifadeyle bir yerleşmedeki turizm ilişkin yönetim politikaları, sıklıkla yerleşmeye özgü sosyo-ekonomik dinamikler, doğal ve kültürel miras, gündelik ve geleneksel rutinleri sürdürme kapasitesini artırmak üzerinden tarifi edilmektedir. Başka bir deyişle yerleşmenin, sosyal, ekonomik, fiziksel, doğal bütünlüğünün turizm faaliyetlerinin yaratacağı değişim ve dönüşüme ne ölçüde esnek, dayanıklı olduğunun tanımlanması, ardından yere özgü spesifik kararlarla bu dayanıklılığın artırılmasıdır.

Aşırı turizm baskısı altındaki yerleşmeler de açık bir biçimde bu nedenlerden ötürü benzer bir yönetim ve politika üretim sürecine ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu yerleşmelerde bu yönetim süreci şekil 3.10'da özetlenmiştir. Turizmin yerleşmede ne etkiler yarattığının tanımlanması ve dolayısıyla sorunun varlığının kabulü ilk adım olarak görülebilir. Ardından yerleşmede olumsuz etkilere karşı ne tür kırılganlıklar, olumlu etkilerle geliştirilebilecek ne tür potansiyeller olduğu, hangi dinamiklerin sürdürülmesi, hangilerinin değişmesi, hangilerinin ise tamamen yok olacağının tanımlanması sürecinin yani dinamik bir planlama yaklaşımının gerekliliği açıktır. Sonuçta da bu perspektifin çeşitli geri beslemelerle sürekli olarak kendini yenileyerek, güncel tutarak dengede kalması aşırı turizm baskısı altındaki bir yerleşme için gerekli olduğu düşünülen yaklaşımdır.

Şekil 3.1 Aşırı turizme karşı ön çözüm adımları (Wall ve Mathieson, 2006, Goeldner ve Ritchie 2006 ‘dan uyarlanmıştır)

Wall ve Mathieson ise turizm yönetimi bakış açısını ekonomik boyutuyla ele almış, denetimsizce artan turizm yatırımlarının turizmin zirve dönemlerindeki ekonomik kazancın yerleşmenin ekonomik yapısının gelişmesini sağlamakta çoğu zaman yetersiz kaldığını belirtmiştir. Yapılan yatırımlar yerleşmenin refah düzeyini artırma amaçlı olsa da elde edilen kazancın sıklıkla yerel ekonomiden çok büyük yatırımcıların gelir elde etmesiyle sonuçlandığını ifade etmektedir. Ekonomik dengesizlik ise bir sezonda gelir elde etme amacı güden yerel halkın turizm bilincinin zayıflaması ve ekonomik çıkar odaklı davranması sonucunu doğurabilmektedir. Söz konusu gelir dengesizliği yerel işletmelerin zirve sezonlar dışında işçi çıkarmasına ve yerel ekonominin zarar görmesine dolayısıyla sosyal sorunlara neden olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Wall ve Mathieson turizm yönetim politikalarının bütüncül geri besleme ve izleme süreçleri ile sürekli denetim halinde ve yerleşmeyi merkeze alan bir bakış açısıyla olması gerekliliğini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle turizm kendi başına bir amaç değil, amaçlara ulaşmanın bir aracı olmalıdır. Wall ve Mathieson bu çözüm önerilerini şekil 3.2'deki gibi özetlenmektedir (Wall, Mathieson, 2006).

Şekil 3.2 Turizmin yerleşmelere üzerindeki etkileri ve çözüm araçları (Wall ve Mathieson, 2006'dan uyarlanmıştır.)

3.2 Aşırı Turizm Göstergeleri

Aşırı turizmin mevcut durumunun ve gelişim yönünün anlaşılması, sorun tespiti ve stratejileri geliştirilecek alanların belirlenmesi adına uluslararası alanda çeşitli aşırı turizm göstergeleri tanımlanmıştır. Bazı temel göstergeler pratik bir ön kontrol listesi sunmaktadır.

Bu bağlamda,

- Km² başına turist geceleme,
- Yerleşik kişi başına geceleme,
- AirBnb yaygınlığı,
- Havaalanına yakınlık,
- Kruvaziyer limanı mevcudiyeti,
- Unesco dünya mirası alanı statüsü,
- Konaklama tesis sayıları ve değişimi,
- Yerleşik nüfusa düşen yatak kapasitesi
- Turizmin bölgesel gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı,

Gibi göstergeler olmak üzere birçok ölçülebilir gösterge araştırmalar kapsamında kullanılmaktadır (Peeters ve diğerleri, 2018).

Literatürde vaka analizleri aşırı turizmin etkileri bağlamında en hassas destinasyonların kentler değil, daha ziyade kıyılar, adalar ve kırsal miras alanları olduğunu göstermektedir. Aşırı turizme ilişkin herhangi bir değerlendirmenin önemli çıktısı, ortak kabul gören bir gösterge setinin bulunmamasıdır. Bu da aşırı turizm riski altında olan veya halihazırda 'aşırı turizm durumuna' girmiş olan destinasyonların etkili bir şekilde değerlendirilmesini engellemektedir.

Bu kapsamda literatürde bazı alternatif alana özgü göstergeler de tanımlanmaktadır;

- İnternet sitelerinde en çok önerilen 3 konaklama tesisi gecelik oda ücretindeki değişim,
- Sektörel dağılımda turizm çalışanı oranındaki değişim,
- Gazetelerinde kalabalığa ilişkin haber sayısındaki değişim,
- İnternet sitelerinde en iyi 10 gezilecek yeri arasında aşırı kalabalıklıkla ilgili sorunları ele alan yorumların payı (Anahtar kelimeler: aşırı kalabalık, çok fazla insan, kalabalık, uzun süre beklemek, oda yok gibi...)
- Alana özgü bir turizm çekim noktalarına girişler türe göre (plaj, müze, kamp alanı, hiking...)
- Emlak değerlerinde % olarak dalgalanma
- Trafikte bekleme süreleri

Bu bağlamda göstergeler yerleşmenin karakterine göre özelleşebilmektedir. Asıl sorun, veri tutma ve bu verileri şeffaf ve güncel olarak yayınlama durumunun yetersizliğidir. Özellikle ülkemizde turizm istatistiklerinin yetersiz tutuluyor olması büyük bir sorundur. Örneğin Ege kıyıları için büyük bir turizm kapsamı olan ikinci konutlar ve bu ikinci konut nüfusunun tam olarak istatistiksel sayısının bilinmemesi, bu verilerin yalnızca gözleme dayalı olması, aşırı turizme ilişkin sayısal göstergelerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca turizm çalışanlarına ilişkin istatistikler de benzer şekilde kayıt dışı ekonominin varlığı nedeniyle aşırı turizm göstergelerinde dahil edilememektedir.

Bu göstergelerin belirlenmesinin ardından yapılan süperpoze ve istatistiksel analiz çalışmaları, alandaki aşırı turizm düzeyini ortaya koymaktadır. Bu sayısal çalışmalar giderek artmaktadır. Ancak, aşırı turizmin temel unsurlarından biri olan bu istatistiklerin yanında, yerel halkın bu duruma bakış açısının da en önemli göstergelerden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle anket ve derinlemesine görüşme çalışmaları giderek artmaktadır. İrdelemelerin ardından, aşırı turizm düzeyi ve sorunlu alanların belirlenmesi ve stratejilere yönelik bir girdi oluşturulması hedeflenmektedir. Bir sonraki bölümde, söz konusu stratejilere ilişkin bazı örnek strateji belgeleri incelenmiştir.

3.3 Aşırı Turizm Olgusuna Karşı Stratejik Yaklaşımlar

Tez bağlamında yapılması hedeflenen vaka çalışması sorunu tanımlama ve ölçme aşamasını gerçekleştirmek, strateji geliştirme aşamasına yönelik bir girdi oluşturabilmektir. Turizm faaliyetleri sonucu yaşanan olumsuzluklara karşılık olarak, literatürde çeşitli çözüm yaklaşımları ve stratejik planlama modelleri öne sürülmüştür. Önceki bölümlerde bahsedilen ve tarihsel süreçte söz konusu yaklaşımların ilk örneklerinin görülebildiği araştırmalar özetle "Taşıma Kapasitesi Yaklaşımı", bir bölgenin aynı anda ne kadar turisti ağırlayabileceğini belirlemeyi amaçlar; "Rahatsızlık Endeksi", bir destinasyonda turizmin neden olduğu sosyal ve çevresel rahatsızlık seviyelerini ölçmeye çalışmakta; "Turizm Yaşam Döngüsü Yaklaşımı" ise turistik bir destinasyonun zaman içinde geçireceği evreleri analiz etmektedir. Bu üç yaklaşımın da turizm faaliyetlerinin sınırlandırılması veya kontrol altına alınması etrafında şekillendiği açıktır.

Günümüzde, bu klasik yaklaşımların yanı sıra, esneklik prensibini esas alan stratejik planlama anlayışları dikkat çekmektedir. Bu yeni yaklaşımlar, değişen turizm dinamiklerine ve beklenmedik olaylara hızla uyum sağlama kapasitesine vurgu yapmaktadır. Yönetim ve strateji politikalarının, bölgesel ve küresel turizm trendlerini dikkate alarak sürekli olarak güncellenmesi gerektiği bu yaklaşımlarda önemli bir konudur. Aynı zamanda literatürde ilk üretilen modellerin de çeşitli yeni anlamlar kazanarak içeriklerinin zamanla genişlemesi söz konusu olmuştur. Örneğin taşıma kapasitesi kavramı 1960-70’lerde eleştirilen niceliksel bakış açısından 1980-90 larda sosyal, ekonomik boyutlar kazanarak farklı alanlarda doygunluğu tanımlayan bir olguyu ifade etmiştir. (Butler ve Dodds, 2019)

Sonuç olarak, turizmin sürdürülebilirliği adına literatürde ilk dönemlerden itibaren bir yönetim stratejisinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, UNWTO, TRAN, Responsible Tourism Partnership, ENAT, IUCN gibi kuruluşların sunduğu araç setleri ve yönergeler, güncel çalışmalar arasından tezin alan çalışması adımını ve kapsamını şekillendirmek üzere irdelenmiştir. İlk üç çalışmaya yer verilmiş olup UNWTO’nun çalışması bu tez kapsamında yapılan vaka çalışmasında kullanılan aşırı turizm gösterge setinin arka planına ağırlıklı olarak temel referans kaynağı olmuştur.

1. Strateji Seti: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) Kentsel Turizm Büyümesini Algıların Ötesinde Anlamak ve Yönetmek

Bu araç seti turizm yönetimi, sürdürülebilir bir turizm adına aşırı turizm kavramını ilk ele alan kurumsal çalışmalardan biridir. Araç setinin temel gerekçesi sürdürülebilir bir turizmin, ancak hem ziyaretçiler hem de yerel halk dikkate alınarak geliştirip yönetildiğinde var olabileceğidir. Bu nedenle aşırı turizm olgusunun yerel halkın algısı bağlamında irdelenmesi ve buna yönelik stratejiler bütünü sunmak hedeflenmiştir. Tezin alan çalışması ve bu alan çalışması kapsamında benimsenen kriterlerin prensipleri de kapsamı nedeniyle bu belgeye dayanarak kurgulanmıştır.

Araç setinin stratejileri Birleşmiş Milletler Yeni Kentsel Ajanda ve 11. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi olan “Kentler ve insan yerleşmelerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” başta olmak üzere Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde kurulmuştur. Belge;

- i. Yerel paydaşların kentsel gelişim ve turizm bağlamındaki rolü ve sorun tanımı
- ii. Yerel halkın aşırı turizme karşı algısını ölçmeye ilişkin yöntemler
- iii. Yönetim stratejileri
- iv. Gelecek perspektife ilişkin öngörüler

Olmak üzere 4 ana başlıktan oluşmaktadır. UNWTO'ya göre aşırı turizm "Yerel halkın algılanan yaşam kalitesini ve/veya ziyaretçilerin deneyimlerinin kalitesini olumsuz yönde aşırı derecede etkileyen turizmin bir destinasyon veya onun bölümleri üzerindeki etkisi" olarak tanımlanmıştır. Ancak çalışmanın aşırı turizmi ele alırken ilk değindiği nokta halihazırdaki ve geliştirilecek olan turizm politikalarının kent bütünündeki diğer stratejilerle ve planlama sistemleriyle bir arada düşünülmesi, entegre edilmesi gerekliliğidir. Bu nedenle araç seti öncelikle bu soruna ilişkin kentsel bütünde paydaşları tanımlamayı uygun bulmuştur.

Aşırı turizmin yerleşmeler üzerindeki temel etkileri literatürün bütününe paralel olarak sosyal, ekonomik ve çevresel/kültürel olarak tanımlanmıştır. Sosyal etkiler kapsamında çözülmesi gereken en önemli sorunlar yerel halkın yerleşmeye yabancılaşması, yerel esnafın sektöre karşı endişe içinde olması, somut ve somut olmayan kültürel mirasa yönelik tehditler, yerleşmenin özgünlük kaybı, ziyaretçi deneyiminin kötüleşmesi, çekim noktalarında aşırı kalabalık, çeşitli altyapı ve kamusal hizmetler üzerindeki baskı... gibi tanımlanmıştır. Ekonomik etkiler ise özellikle emlak piyasasının konut ve iş yeri fiyatlarında aşırı artış, çeşitli kiralama hizmetleri ile konutların turizm amaçlı kiralanmasının getirdiği yük, mağazaların ev satılan ürünlerin tek tipleşmesi ve kimliksizleşmesi, tek sezona aşırı bağımlılığı ve bu nedenle diğer sezonlarda veya ani krizlerde (pandemi, terör saldırıları, afetler...) kırılganlığı artıran mevsimsellik etkisi şeklinde tanımlanmıştır. Son olarak özellikle tarihi kentlerde turizmim kültürel mirasın korunmasına yardımcı olabileceği gibi kapasite yönetimi eksikliğinde, tarihi sitelerin ve mirasın erozyonu riskini taşıması kültürel sorunlar olarak belirtilirken, su ve çevre kirliliği, atık yönetimi problemler, fiziksel çevrenin hızlı tahribatı gibi durumlar da çevresel etkiler olarak belirtilmiştir.

Araç setine göre bu sorunları çözümü için temelde iki ana stratejik yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki planlama literatüründe uzun erimli planlama ile

anlayışı ile ilişki kurulabilecek bütüncül ve çok paydaşlı ancak zaman zaman esneklik düzeyi zayıf olan kent bütünü bir yönetim sistemi kurmaktır. Diğer yol ise stratejik planlamaya yakınsayan, değişken paydaşlara izin veren esnek ve daha parçacıl ancak hızlı karar vermeyi kolaylaştıran bir anlayıştır. Araç setine göre aşırı turizmin yerleşmelerdeki etkilerine ilişkin benimsenmesi gereken bakış açısı bu ikisinin kesişiminde bir noktada durmalıdır. Bu nedenle birbiri arasında iş birlikleri kurulması gereken paydaşlar ve temel menfaatleri şu şekilde tanımlanmıştır. Araç seti farklı taraflar arasında yakın iş birliğini kentsel turizmin uzun vadeli ve sürdürülebilir gelişimini sağlamak için esas olarak görmektedir. Bu nedenle çeşitli paydaşlar ve menfaatleri tanımlanmıştır.

Bu paydaşlar arasındaki iş birliklerinin nasıl kurulacağına ilişkin yöntem katılımcı bir strateji geliştirme süreci olarak ifade edilmiştir. Araç setine göre söz edilen yerleşmeye göre değişiklik gösterse de bu paydaşların menfaatleri çoğunlukla sürdürülebilir, ekonomik açıdan canlı ve kapsayıcı bir turizm atmosferi yaratmak noktasında örtüşmektedir. Ancak bu durum paydaşların turizme ilişkin bilgi birikim ve bilinç düzeyi yeterli düzeyde olması koşuluyla mümkün olacaktır. Ayrıca yerel halkın katılımının yalnızca turizmde ilişkin algı düzeyinin ölçülmesi değil, halkın yeterli bir turizm anlayışına ve bilinçli karar verme yeteneğine sahip olması anlamına geldiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda yerel paydaşların eğitimi oldukça önemli görülmüştür. Ayrıca, yerel halkın karar verme sürecine katılımı, bireysel ve topluluk olarak özsaygı ve özbilinç, kültür ve mirasa olan bağlılığın artması gibi sonuçlar da üreteceği öngörülmüştür. Bu bağlamda çeşitli çalışma gruplarının oluşturulması, farklı temsilcilerin bir araya getirilmesi önerilmiştir.

Anket çalışması ile yerel halkın algısına ilişkin tespit edilen sorunlar ve beklentilerin yönetim stratejileri belirlemek için kullanılmıştır. Söz konusu algısal çıktıları zaman faktörü de eklenerek uzun vadeli zorluklar saptanmaya çalışılmış, her kesimin temsilini içerek bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bölümde, yerel bağlama bağlı olarak kentsel destinasyonlarda kullanılabilecek on kapsayıcı strateji altında gruplandırılmış toplam 68 önlem sunulmuştur. Ancak araç seti her stratejinin yere özgü olarak yeniden ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Söz konusu stratejiler;

I. Ziyaretçilerin kent içindeki dağılımını artırmak: Bu strateji bağlamında, ziyaretçileri kentin geneline dağıtmak, ziyaretçilere yeni deneyimler sunarken en çok ziyaret edilen bölgeler veya turistik yerler üzerindeki baskıyı hafifletmeyi amaçlamaktadır. Turizm yoğunluğu ile ilgili sorunların turistlerin daha az ziyaret edilen bölgelere yönlendirilmesi ile çözülmesi önerilmiştir. “Amsterdam’ı Ziyaret Edin, Hollanda’yı Görün” projesi ve Barcelona’nın “Bir Arada Varoluş” (coexistence) yaklaşımları bu strateji kapsamında ele alınmıştır.

II. Ziyaretçilerin zamana göre dağılımını teşvik etmek: Bu strateji ziyaretçilerin aşırı turizme konu olan yerleşmede gün içinde ve mevsimsel dağılımlarını artırmaya yöneliktir. Ziyaretçilerin gün içindeki dağılımını izlemek için çeşitli dijital araçları kullanmak veya günün/yılın az yoğun dilimlerinde ziyaretçileri teşvik edici avantajlar üretmek dağılımı teşvik etmek adına önerilen önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

III. Yeni rotaların cazibe merkezlerinin teşvik edilmesi: Üçüncü strateji, turistik yerlerde ziyaretçileri farklı rotalara yönlendirerek şehir deneyimini çeşitlendirmeyi ve yoğunluğu azaltmayı hedeflemektedir. Yerleşmelerde, broşürler, web siteleri ve sokak yönlendirmeleri bu stratejinin uygulama araçları olarak tanımlanmıştır. Örneğin sanal gerçeklik turları gibi yenilikçi yaklaşımlar ve sosyal medya platformları da ziyaretçilere anında bilgi sağlayarak çeşitli noktalarda çekim yaratıp yoğunluğu azaltma amacı taşımaktadır.

IV. Yönetmeliklerin/düzenlemelerin yeterliliği ve adaptasyonu: Dördüncü strateji özellikle turistlerin daha geniş alanlara dağıtılamadığı durumlarda kentin bazı bölgelerine erişim ve turizm işletmelerinin faaliyetleri ile ilgili kapsamlı düzenleyici tedbirler almayı önermektedir. Örnek olarak kişi veya otobüs sayısına ilişkin düzenlemeleri, belirli bölgelere erişim sağlayan ulaşım araçlarının sınırlandırılmasını (örn. araba giremez) ve belirli faaliyetlerin kısmen veya tamamen yasaklanmasını (örn. tatil evleri) veya yalnızca belirli bir zamanda izin verilmesini (örn. barlar için katı açılış saatleri) içerebilmektedir. Ancak bu strateji çeşitli

durumlarda yerel halkın da gündelik yaşamını kesintiye uğratacağından tedbirlerin yerel halkın algılarına ilişkin çıktılardan elde edilmesi önemli görülmektedir.

V. Ziyaretçi segmentasyonunun farklılığını sağlama: Beşinci strateji, şehrin karakterine ve hedeflerine “uygun” ziyaretçileri hedeflemeyi amaçlamaktadır. Şehirler, yerel yaşam tarzına karşı olumlu ve saygılı bir tutum sergileyen ziyaretçi profiline odaklanırken, rahatsızlığa neden olabilecek diğer ziyaretçileri caydırmaya çalışabilir. Çoğu turizm stratejisi tekrar gelen stratejilere odaklanır ve genelde tek seferlik turisti sınırlandırmaya çalışmaktadır. (partiler, bekarlığa veda geceleri vb.) Ancak yerleşmeye gelmesi istenen turist profilinin inşası zor ve uzun bir süreçtir. Özellikle sosyal medya ile değişen kültürel konjonktürde ticari kaygılar ön plana çıkmaktadır. Buna karşın turist profilinin niteliği yerleşmede yerel halkın turizme karşı algısını oldukça etkileyen bir etmendir.

VI. Yerel halkın turizmden faydalanması: Altıncı strateji, bölge sakinlerinin turizmden sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda sosyal faydalar açısından da nasıl yararlanabileceklerine odaklanmaktadır. “Aşırı turizm” algısı, bölge sakinlerinin turizmden doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik fayda sağlamaları simüle edilerek azaltılabilir. Bu, doğrudan ana akım turizmde, bir otelde veya havaalanında istihdam edilerek ya da ziyaretçilere yönelik kendi küçük işletmesini kurarak gerçekleşebilir. Ayrıca turizm, kent sakinlerine kentlerini takdir etmeleri ve keyif almaları için daha fazla fırsat da sağlayabilir. Mirasın ve diğer anıtların korunmasının yanı sıra altyapıların ve hizmetlerin, kamusal alanların, mimarinin vb. iyileştirilmesi yoluyla bir şehrin gençleştirilmesine katkıda bulunabilir. Bunu yaparken, ziyaretçilerin mirasın ve/veya cazibe merkezlerinin tanıtımına ve korunmasına katkılarını vurgulayan bir iletişim mesajı sağlanabilir. Turizmin bölge sakinleri için değer yaratmasının bir başka yolu da mahallenin olumlu kimliğini güçlendirmektir. Bu, yerel sakinlerin cevaplarında belirttikleri hususlardan biriyle uyumludur- sakinlerin turizmden gurur duyması.

VII. Yerel halkın ve turistlerin bir arada olabileceği deneyimler yaratma:

Turizmin sosyal etkisi açısından merkezi bir strateji, bölge sakinlerinin ve turistlerin faydalanabileceği deneyimlerin yaratılmasını hedefler. Özellikle, turistlerin şehir dışından gelmesiyle var olan perakende işletmeleri ve kafe-restoranlar gibi işletmeler, yerel halk tarafından takdir edilir. Bazı bölgeler turistler için daha cazip tutulurken, yerel halkın ve ziyaretçilerin faydalarını uyumlaştırmak zor olabilir. Ancak, yerel kültür festivalleri gibi etkinlikler, toplum gururunu artırabilir ve ilişkileri güçlendirebilir. Yerel halkla ziyaretçiler arasında etkileşimi teşvik etmek için neo-kabile toplantıları gibi inisiyatifler alınabilir. Turizm, kent sakinlerinin yaşam kalitesini artırabilir, ancak bu sürece katılımlarının sağlanması önemlidir. Bu strateji, dengeli ve herkesin memnuniyet düzeyinin ölçüldüğü bir kent yaratmayı amaçlar.

VIII. Kentin altyapısını ve tesisleri geliştirme:

Sekizinci strateji, turizmin getirdiği zorluklarla başa çıkmak için şehir altyapısını ve tesislerini iyileştirmeyi içerir. Ziyaretçi sayısının artmasının yanı sıra, yerel sakinlerin, günlük işleyenlerin ve diğer yerel kullanıcıların olumsuz algısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, daha geniş bir şehir altyapısı ve tesislerinin geliştirilmesi kaçınılmazdır. Ancak, bu değişimin başlatılması zor olabilir ve politik kararlar gerektirebilir. Özellikle, ulaşım bağlantıları ve işaretlemenin iyileştirilmesi gibi alanlarda entegre çözümler önemlidir. Bu stratejiyi uygulamak için, potansiyel ziyaretçi cazibe merkezlerini yerel ihtiyaçlarla ilişkilendirmek ve uzun vadeli iş birliği gerektiren bir katılım süreci gereklidir. Ancak, şehir altyapısını ziyaretçi akışına uygun hale getirerek ve tüm şehir sakinleri için daha iyi bir yaşam ortamı oluşturarak, politika birimlerinin, planlamacıların ve endüstri temsilcilerinin iş birliği yapması gerekmektedir.

IX. Yerel paydaşların dahil olma düzeyini arttırma: Tartışmalarda yerel toplumlarla düzenli ve açık iletişimin önemi vurgulanmaktadır. Turizmin yerel sakinler ve diğer paydaşlar üzerindeki etkilerinin şeffaf bir şekilde iletilmesi, sektöre olumlu bir algı katabilir. Yerel halk arasında gurur duygusunu uyandırmak, turizme olumlu bakış açısını artırabilir. En önemlisi, yerel paydaşların karar alma sürecine dahil edilmesi esastır; bu, sorunun sahiplenilmesini ve yeni çözümler bulunmasını sağlar. İyi iletişim ve yerel katılımın önemi analiz edilen tüm şehirlerde vurgulanmaktadır. 'Aşırı turizm' tartışması arttıkça, yerel halkla iletişimin önemi artmaktadır. Ancak, tüm paydaşları bir araya getirmek ve toplumu temsil etmelerini sağlamak zordur ve karmaşık kararlar almayı gerektirir. Yetkililer ve politika yapıcılar, yerel halkın turizm gündemine aktif katılımını sağlamalı, toplantılar ve diğer platformlar aracılığıyla endişelerini belirlemelidir.

X. Ziyaretçilerin yerele ve yerleşmeye karşı bilgi/iletişim düzeyini yükseltme:

Ziyaretçilerin yerel değerler ve kurallar konusunda farkındalığını artırmak, web siteleri, broşürler, reklamlar veya mobil uygulamalar aracılığıyla mümkündür. Bu stratejiye karşı bazı ziyaretçiler iletişime açık olmayabilir ancak aşırı turizmin önemli boyutlarından biri olan yerele karşı duyarsızlık ancak bu şekilde azaltılabilir. UNWTO'nun “Seyahat et, Keyif Al, Saygı Duy” kampanyası, bu tür değerleri teşvik etmeyi amaçlamıştır. İletişim, turizm dışındaki paydaşlarla kaynak ve koordinasyon gerektirir. Yeni teknolojiler, bu etkileşimleri ve stratejilerin etkisini daha verimli ölçme fırsatları sunmaktadır. 'Akıllı Şehir Misafirperverliği' projesi, dijital ve geleneksel etkileşimleri birleştirerek yerel paydaşların katılımını sağlamayı hedeflemektedir.

XI. İzleme ve geri besleme önlemlerinin varlığı: Son strateji, turistleri ve turist davranışlarını izlemenin ve gerektiğinde alınması gereken uygun önlemleri sağlamanın önemini vurgulamaktadır. Bu strateji, kentsel destinasyonlardaki ziyaretçi artışını anlamak ve yönetmek için veri ve bilgi

toplama ve analizini içerir. İzleme önlemleri, mobil veri kullanımıyla ziyaretçi hareketlerini takip etmeyi veya ziyaretçi memnuniyetini ölçmeyi içermelidir. Uzun vadeli stratejik bir vizyon oluşturmak için sürekli operasyonel standartlar ve prosedürler gereklidir. Turizmin sürdürülebilirliği, uzun vadeli başarı için kritiktir ve tüm paydaşlar tarafından benimsenmelidir. İzleme ve geri besleme önlemleri, turizm gelişmelerini izleyerek acil durumlarda çözümler üretebilmeyi kolaylaştıracaktır. Ayrıca veri analizi, politika yapıcılarının ve kent plancılarının zaman içinde yerleşmelerdeki turizm hakkında farkındalıklarını artırıp ani ziyaretçi artışları gibi durumlarda harekete geçmelerini kolaylaştıracaktır.

Bu bağlamda İyi bir örnek, Antwerp kentine mevcuttur. Ziyaretçi sayılarının büyüme hızı, WIFI noktaları kullanılarak sürekli olarak izlenen kentte, bu noktalardan toplanan veriler, ziyaretçi akışlarını izlemeye ve kalabalıklaşma ve sıkışıklık sorunlarını önlemeye yardımcı olmaktadır.

2. Strateji Seti: Birleşmiş Milletler Ulaştırma ve Turizm Komitesi Aşırı Turizmin Etkileri ve Olası Yönetim Politikaları (WTC)

Bu araç setine göre aşırı turizm yeni bir terim olsa da olgunun kendisi yeni değildir ve turizmde aşırı kalabalık sorununun toplum ve çevre üzerinde her zaman etkileri olmuştur. Ancak günümüzde turizmin karakterinin değiştiği ifade edilmektedir. Aşırı turizme ilişkin politika geliştirme sürecinin ise AB ve destinasyon ölçeğinde henüz oldukça yeni olduğu ve henüz gündemde yer alma aşamasında olduğu ifade edilmektedir. Çalışma, aşırı kalabalığın belirli yer ve zamanlarda çok fazla turistin varlığından kaynaklanan olumsuz deneyimlerle ilişkili iyi bilinen bir olgu olmasına rağmen, aşırı turizmin çok daha geniş ve karmaşık bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Aşırı turizm kavramı, çalışma kapsamında turizmin etkisinin belli zaman ve yerlerde sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik, fiziksel ve politik taşıma kapasitesinin aşıldığı bir durum olarak ifade edilmiştir. (Butler ve Dodds, 2019) Özellikle bir destinasyonun kültürel ve doğal mirasının risk altında olduğu, gayrimenkul değerlerinin sürekli yükseldiği, yaşam kalitesinin düştüğü örnekler görülmektedir. Bu durum, yerleşmenin otantikliğini kaybetmesine ve destinasyonun bir süre sonra nitelik kaybına yol açmasına neden olabilmektedir.

Peyzaj, hava ve su kalitesindeki düşüş, yerel halkın günlük yaşam koşullarında sorunlar, ekonomik eşitsizlik ve toplumsal dışlanma gibi sorunlarını ortaya çıkışının mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Bu araç setinde ifade edilen sorunlara ilişkin bir dizi ölçüm kriter seti ve politika ve stratejiler tanımlanmıştır. Literatür taramasının yanında 41 vaka analizi çeşitli parametrelerle istatistiksel analizleri içermektedir (km² başına yatak gecesi, yerleşik kişi başına yatak gecesi, Airbnb yaygınlığı, havaalanına yakınlık, kruvaziyer limanı mevcudiyeti veya UNESCO Dünya Miras Alanı statüsü gibi). Araç setine göre turizmin temel olumsuz dışsallıkları, turistler, yerel halk ve girişimciler gibi çeşitli paydaşlar arasındaki karşılaşmanın olumsuz algısına bağlıdır. Bu araç seti, NUTS 2 düzeyinde aşırı turizme ilişkin risk altındaki bölgelerin belirlenmesindeki ilk çalışmalardan biridir ve en belirleyici göstergeler şunlardır:

- Turizm yoğunluğu (km² başına geceleme) ve yoğunluğu (kişi başına geceleme)
- Airbnb yatak kapasitesinin toplam Airbnb ve booking.com yatak kapasitesine oranı
- Bölgesel GSYH'da turizmin payı
- Hava yolu kullanım yoğunluğu (hava yoluyla gelenlerin sayısı kişi başına düşen nüfus)
- Havaalanına, yolcu limanlarına ve UNESCO Dünya Miras Alanları'na yakınlık

Olarak belirlenmiş ve bu göstergelerin kritik durumda olduğu yerleşmelerde aşırı turizme karşı 17 strateji önerilmiştir. (Tablo 3.1)

Tablo 3.2 Aşırı turizme karşı politika önerileri (European Commission, 2007)

Strateji	Açıklama
Kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşım benimseme	Turizmin tüm etkileri planlama ve geliştirme aşamalarında dikkate alınmalı, toplum ve çevreyi etkileyen çeşitli faaliyetlerle bütünsel şekilde değerlendirilmelidir.
Uzun vadeli planlama	Uzun vadeli sürdürülebilir bir planlama anlayışı benimsenmelidir.
Uygun bir gelişim hızı ve ritmi benimseme	Turizmin gelişim düzeyi, hızı ve şekli, destinasyonda yaşayan topluluğa, destinasyonların karakterine, kaynaklarına ve ihtiyaçlarına özgün olarak belirlenmelidir.
Tüm paydaşları dahil etme	Sürdürülebilir bir yaklaşım için, karar alma ve uygulama süreçlerine tüm paydaşların geniş katılımının sağlanması gereklidir.
En iyi mevcut bilgiyi kullanın	Politikalar ve eylemler en güncel ve en iyi bilgiye dayanmalıdır. Turizm trendleri ve etkileri hakkında bilgiler, beceriler ve deneyimler yalnızca kentler bağlamında değil bölgesel ölçekte paylaşılmalı ve yönetim bütüncül olmalıdır.
Riskleri en aza indirme ve yönetme	Turizme ilişkin kararlar alınmadan önce risk değerlendirilmesi yapılmalı, net sonuçlara ulaşılamadığı durumlarda tedbir alıcı konumda kalarak çevreye veya topluma zarar gelmesini önlemek öncelenmelidir.
Maliyetleri kullanıcılara yansıtma	Fiyatlar, tüketim ve üretim faaliyetlerinin topluma gerçek maliyetlerini yansıtmalıdır. Bu, sadece kirlilik için değil, aynı zamanda yönetim maliyetleri yüksek olan tesislerin kullanımı için de geçerlidir.
Taşıma kapasitesi sınırını belirleme	Turistik alanlarda taşıma kapasitesi tanımlanmalı ve gerekli olduğunda, turizm gelişimi ve turist sayısı sınırlandırılmalıdır.
İzleme ve geri besleme	Sürdürülebilir bir turizm için sürekli olarak izleme, önlem alma ve değişimleri gözden geçirerek sorunlara karşı yanıtları yeniden uyarlama yöntemi benimsenmelidir.

3. Strateji Seti: Sorumlu Turizm Birliği Aşırı Turizm Çözümleri: Aşırı Turizme Karşı Stratejiler

Sorumlu Turizm Birliği 2000 yılında kurulmuş olup günümüze kadar sürdürülebilir turizm çalışmalarını destekleyen, çeşitli politikalar üreten bir oluşumdur. 2019 yılından günümüze aşırı turizm kavramını tartışan platform aşırı turizme karşı bir strateji seti geliştirmiştir. Sorumlu Turizm Birliği'ne göre sorumlu turizm kavramı, insanların yaşaması ve ziyaret etmesi için daha iyi yerler yaratmak amacıyla turizmi

araç olarak kullanılmaktadır. Aşırı turizm ise aksine mekânı tüketen ve yozlaştıran bir turizm düzeyini tanımlamaktadır. Belge aşırı turizmi yerel halkın ve ziyaretçilerin; çok sayıda ziyaretçi ile aynı anda mekânda bulunmak zorunda kalması böylece bölgedeki yaşam kalitesinin veya deneyim kalitesinin kötüleştiği destinasyonları tanımlamaktadır. Üstelik bu kötüleşen deneyim artık destinasyon pazarlama organizasyonlarının da farkında olduğu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durumun çözümünün söz konusu olguyu ortadan kaldırmak değil onu yönetmek ve yönlendirmek olduğunu ifade edilmektedir. Bu çözüm önerilerine ilişkin elimizde yer alan araçlar şu şekilde özetlenmiştir;

- Yüksek gelir düzeyine sahip turistleri çekmeyi hedeflemek
- Yerleşmenin özgün kimliğini bir çekim haline getirmek
- Turistler ve yerel halkı uzlaştırmak
- Turizmi coğrafi ve sektörel olarak dağıtıcı bir politika izlemek
- Kamu özel iş birliklerini teşvik etmek

Bu araçlara yönelik önerilen stratejiler ise tablo 3.2’de yer verilmiştir

Tablo 3.3 Aşırı turizme karşı politika önerileri (Responsible Tourism Partnership, 2019)

Strateji	Açıklama
Kabul Edilebilir Değişim Sınırları	Hedef bölgedeki ortaya çıkan sorunlar belirlenerek çözüme yönelik adımlar atılmalıdır. Ruhsatsız turistik konaklama yerlerinin artışı, konut stoğunun değişimi, değişen perakende teklifleri, artan yerel konut maliyetleri, çöp, aşınma, kalabalık gibi yerel sorunlar tespit edilmelidir.
Yerel Halk İçin Öncelikli Erişim	Barselona'daki Park Güell'de Anıt Alanı'na (alanın %7.9'u) erişim düzenlenmiştir. 2013'te 8€ giriş ücreti getirilmiş, yerel halkın sınırsız ve ücretsiz erişimi sağlanmıştır. Barselona, her gün 10.000 veya daha fazla kişiyi içeren etkinlikleri aylık olarak yayınlamaktadır. Tahmin 70.000'in üzerine çıkarsa takvim kırmızı gösterilmekte, böylece yerel halk yoğun bölgelerden kaçınabilmektedir. Eylül 2018'de 200.000'in üzerinde üç gün yaşanmış, biri 300.000'e yaklaşmıştır.
Geçici Sakinler	Turizmin ve ziyaretçi deneyiminin doğası değiştirilerek, ziyaretçilerin geçici sakinler olarak çekilmesi sağlanmalıdır. Bu strateji, turizmin dinamiklerini ve ev sahibi-misafir ilişkisini değiştirebilir.
Turist Vergisi	Turizm vergileri tartışmalıdır. Genellikle ziyaretçileri caydıracak kadar yüksek olmamakla birlikte, yerel yönetimlerin turizmin yönetimini finanse etmelerine, çimlerin onarılmasına ve çöplerin kaldırılmasına olanak tanımaktadır. Sorumlu Turizmin amaçlarından biri, turistlerin geçici sakinler olarak görülmesi ise, konaklayan ve günübirlik ziyaretçilerin ziyaret ettikleri kamusal alanların bakımına katkıda bulunmaları makul olabilir. Turizm vergileri genellikle konaklama sağlayıcıları ve bazen tur şirketleri aracılığıyla alınmaktadır. Yeni Zelanda, turistik bölgeleri korumak için 35\$'lık bir turizm vergisi getirmiştir. Amsterdam, TRANSIT deniz ve nehir kruvaziyer yolcuları için bir Günlük Turist Vergisi getirmiştir.
Turizmin Yerel Halk İçin Faydalı Olmasını Sağlama	Hindistan'ın Kerala eyaletinde, yerel toplulukların ortak değer yaratımı yoluyla fayda sağlaması için bir Sorumlu Turizm Misyonu kurulmuştur.

Bu stratejilerin yanında Sorumlu Turizm birliği aşırı turizmi yönetebilmek adına arz ve talep yönündeki paydaşlar için çeşitli öneriler de tanımlamıştır. Temelde arz yönündeki paydaşlar özellikle konaklama piyasası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Temelde konaklamanın kısıtlanması halinde aşırı turizmin önemli ölçüde önüne geçilebileceğinin ifade edildiği belgede hassas turizm ekosistemlerinde sağlık, güvenlik ve vergilendirme sorunlarını gündeme getirebilecek ruhsatsız ve düzenlenmemiş konaklamaların yer almasının önemli bir tehdit olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda örnek olarak Barcelona'da 2015 yılında kurulan Turist Konaklama Çalışma Grubu'nun hazırlamış olduğu kullanım planı, eski kent merkezinde turist konaklama, öğrenci yurtları ve pansiyonların açılmasına yönelik yeni izinlerin alınması sürecini askıya almıştır. Ek olarak yine Barcelona ve Dublin'de 2019'da alınan bir karara göre Airbnb ve diğerk kısa süreli kiralama platformlarına da kısıtlama getirilerek belediyelerin onayına tabi tutulmuştur.

Kentsel planlama müdahalelerinin de benzer bir şekilde çözüm olabileceği ifade edilmiştir. Örnek olarak Amsterdam belediyesi, "Mağaza Çeşitlilik Merkezi" adlı bir imar planı getirerek, şehir merkezinde hediyelik eşya dükkanları gibi çoğunlukla turistleri ve günübirlik ziyaretçileri hedef alan ve kentin yerel dokusundan bağımsız yeni mağazaların açılmasını yasaklamıştır.

Talep yönlü paydaşlar tarafına en önemli öneri ise destinasyona uygun turisti belirlemek ve o imaja göre turist çekmek olduğu belirtilmiştir. Örneğinin yine Barcelona Kent Konseyi Barcelona'ya gelmesini istediklerini turistin kente ve doğaya saygılı, toplumu ve yerel kültürü keşfetmeyi hedefleyen bir turist kitlesi olduğunu ifade etmiştir. Diğerk bir yandan bu hedef özellikle ulaşım kararlarıyla da desteklenmelidir. Barcelona ve Venedik kentleri bu noktada çeşitli sorunlar barındırmaktadır. Dubrovnik'e kruvaziyer girişleri ise günde 5.000 kişi kapasiteli iki gemi sınırlandırılırken Bruges kenti yolcu gemilerinin teşvik edildiği reklam kampanyalarını iptal etmiştir.

Görüldüğü üzere farklı kentler aşırı turizme karşı çeşitli önlemler geliştirmeye ve bu ölçsüz turizm faaliyetlerini kısıtlamaya çalışmaktadır. Aşırı turizmin uluslararası en önemli iki örneği olan Barcelona ve Venedik ile tez kapsamında vaka çalışması olarak irdelenen Bodrum'un karakterine yakın olması nedeniyle Mallorca detaylı irdelenmiştir.

3.3.1 Barcelona Örneği

Aşırı turizm, literatürde sürdürülebilir destinasyonların tersi bir olguyu ifade etmektedir. Aşırı turizmin bir tehdit olarak algılanması, kırsal alanlara kıyasla kentsel alanlarda genellikle daha yüksek kabul görmektedir. 2017 yılında Avrupa'da 26.000 kişi üzerinde yapılan bir anket sonuçlarına göre katılımcıların yaklaşık beşte ikisinin aşırı turizmin kültürel miras alanlarının korunması için ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur (De Luca, Dastgerdi, Francini ve Liberatore, 2020). Aşırı turizm olarak adlandırılan olgunun olumsuz etkilerine dair kanıtlar, medya tarafından güçlendirilen yoğun ve tartışmalı bir kamuoyu tartışmasına yol açmıştır. Başlangıçta, 2000'li yılların sonlarında, tartışma daha çok eğlence sorunları ve ziyaretçilerin kötü giyim, rahatsız edici tavırlar veya şehrin imajına zarar veren faaliyetler gibi davranışları üzerine odaklanmıştır. Ancak 2010'ların ortalarından itibaren aşırı turizm, konut ve emlak piyasası fiyatlarının artması; yerel halkın alım gücünü kaybetmesi, turizm sektöründeki istihdamın dış kaynak kullanımı nedeniyle güvensizleşmesi, sokakların aşırı kalabalıklaşması, açık alanların özelleştirilmesi gibi kentsel sorunlarla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda aşırı turizme ilişkin değerlendirmelerde turizm çok sektörlü ve çok boyutlu bir ekonomik faaliyetler bütünü olarak ele alınmalıdır (UNWTO, 2019).

Aşırı turizm kavramının Avrupa kentlerinden en önemli örnek Barcelona kenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1992 Olimpiyatlarının Barcelona'da yapılmış olmasının getirmiş olduğu değişim ve dönüşüm kenti hızla bir turizm odağı haline çevirmiş, turizm endüstrisinin büyümesi birbirini besleyen bir süreci beraberinde getirmiştir UNWTO'nun (UNWTO, 2012) çalışmalarına göre çoğu Avrupa kentinde olduğu gibi Barcelona'da da turizm ağırlıklı kırılğan miras alanlarda odaklanmaktadır (Goodwin, 2019). 1990'da yılında iki milyon ziyaretçiyi ağırlayan kent, 2013'te yılda ortalama iki gecedan fazla konaklayan 7,5 milyon kişiye ulaşmıştır (Goodwin, 2019). Kentte 2017 yılında 1.625.137 kişilik yerleşik nüfusa karşılık 50 milyondan fazla geceleme ve 5 milyona yakın gününbirlik ziyaretçi olmak üzere yerleşik nüfusun günlük ortalama %10'unu temsil eden sayıda turist bulunmaktadır (Milano, Cheer ve Novelli, 2018; UNWTO, 2019).

Aşırı turizm kavramı 2000'li yıllarda ortaya çıkmış olsa da Barcelona'da turizmin hızlı ve kontrolsüz gelişimine karşı düşünceler 1990'lı yılların başından itibaren

neoliberal gelişmelerle paralel artan dönüşüm politikalarına karşı olan aktivist hareketin bir sonucudur. Kentin bir turizm merkezine dönüşümü sırasında yaşanan sosyo-kültürel yerinden edilme ve değişim büyük bir olumsuz etki yaratmıştır. Bu süreç değişimi sosyal adaletsizliği vurgulayan kentsel çalışmalara konu olmuştur. Söz konusu karşıtlık düzeyi önemli ölçüde kent aktivistleri tarafından yürütülürken son yıllarda siyasi çevrelerce de eleştirilmeye başlamıştır. Mahalle grupları kentsel örgütlenmeler neoliberal kentsel dönüşüm hareketlerini eleştirmekte, karar alma süreçlerine daha fazla katılım ve çevresel sorumluluk bilinci talep etmektedir. 2014 yılında Turist gruplarının anti sosyal davranışlarına ve Airbnb türü kısa süreli tatil amaçlı konaklamalara karşı başlatılan tepkiler ise bu durumu somut bir örneği olarak görülmektedir. Aşırı turizm kavramının önceki bölümlerde dikkat çekilen sonuçlarının somut örneklerinin yaşandığı Barcelona’da yerel halk bu durum karşısında kendi çözümlerini üretmiş, yerel yönetimlere açık toplantı taleplerinde bulunmuştur. Saint Antoni pazar alanını yeniden geliştirme planı gibi yenileme projelerine karşı kentin dört bir yanından turizm karşıtı endüstri grupları toplanmıştır. Sant Antoni eylemi olarak anılan bu itirazı, farklı turizm karşıtı mücadeleleri ortak bir cephede birleştirmek için Assemblea de Barris per un Turisme Sostenible’in (Sürdürülebilir Turizm için Mahalle Meclisi) kurulması süreci izlemiştir. Çeşitli siyasi grupların desteğini alan bu hareketler konut hakkı, kent üzerinde söz sahibi olma gibi yerleşme ile aidiyet bilinci içinde olan yerle halkın aşırı turizmin uç noktalarındaki halini göstermektedir. “Geceleri Sesi Kısın”, “Barcelona’yı Paylaşalım” gibi sloganlarla turizm endüstrisinin yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkilerine dikkat çekmeyi hedeflemişlerdir. (Hughes, 2018) Kentte aşırı turizmden duyulan memnuniyetsizlik, duvarlara “Barselona satılık değildir” gibi hoşnutsuzluk sloganlarının yazılmasına yol açmıştır. Barselona’daki aşırı turizm, emlak piyasasında emlak fiyatlarının giderek yükselmesine yol açmış, bu da kent sakinlerinin konut sahibi almak için daha yüksek miktarlarda kredi almak veya kaldıkları yerler için daha yüksek kira ödemek zorunda kalmalarına neden olmuştur (De Luca ve diğerleri, 2020).

2017 yazı, aşırı turizm ilişkin önemli bir kırılım noktası olarak kabul edilmektedir ve odak noktası yine Barcelona kentidir. Turizm endüstrisine karşı büyük bir protesto düzenlenmiştir. Farklı sosyal siyasi gruplar, gösteriler yürüyüşlerle kamu otoritelerini çeşitli önlemler almaya zorlamışlardır. Bu protesto hızla dünyanın

diğer önemli turistik destinasyonlarından Valencia ve San Sebastian kentlerine sıçramıştır. Hızla büyük bir medya hareketine dönüşen bu tepkiler kiralık bisikletlerin lastiklerinin delinmesi, otel ve restorana boya bombaları atılması, turistlere konfetiler atarak “Turist evine git” ve “Turizm Mahalleleri Öldürüyor” gibi sloganlarla sürmüştür (Şekil 3.3, 3.4, 3.5) (Hughes, 2018).

Şekil 3.3 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017)

Şekil 3.4 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017)

Şekil 3.5 Barcelona'da yerel halk tarafından gerçekleştirilen kitle turizmi protestoları (BBC, 2017)

Söz konusu protestoların etkileri görülmüş, Barcelona'daki bu sürdürülemez turizm faaliyetlerine ilişkin çözüm önerileri geliştirilmeye başlanmıştır. Öne çıkan en önemli adım Kent Konseyi'nin turizmin 2016-2020 Turizm stratejik planına entegrasyonu aracılığıyla bir yönetim paradigma değişimi olmuştur. Turizmin yarattığı ekonomik zenginlik ile yan etkilerini dengelemeyi ve turizm faaliyetlerinin bölgeye sosyal getirisini teşvik etmeyi amaçlayan turizm politikaları için bir program belirlenmiştir. Planda destinasyonun çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğinin yanı sıra turizmle ilgili faaliyetlerin kentin yerel yaşam kalitesine katkısını destekleyen bir politika çerçevesi önerilmiştir. Politikaların temel odağı turizm faaliyetlerinin sosyal getirisini teşvik etmeyi amaçlarken hem stratejik ekonomik sektörleri hem de yerel ekonomik dokuyu güçlendirmek için kaldıraç etkisi yaratmasını de hedeflemektedir. Sürdürülebilirliği bu bağlamda yeniden ele alan plan, turizmi bir pazarlama aracından çıkararak, kentin her halkası için bir değer haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla konaklamaya ilişkin düzenlemeler, turist hareketliliğinin sürdürülebilir amaçlar doğrultusunda entegrasyonu, köklü ve yere özgü ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi, destinasyon sürdürülebilirliğini sağlamak için pazarlama stratejilerinin sınırlandırılması gibi farklı turizm konularına ilişkin bir dizi strateji tasarlanmıştır. Bu stratejilerin birçoğunun, “aşırı kalabalık alan yönetimi” olarak adlandırılan ve

refah düzeyini artırmak için küçük ölçekte bir dizi önlemlerde bütünleşerek gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Kent Konseyi öncelikle, diğer kamu ve özel sektör paydaşlarıyla birlikte katılım alanları yaratmak ve her alanda gerçekleştirilen eylemlerin hesabını vermek üzere toplum katılımını kolaylaştırmak için görev güçleri oluşturmuştur. Turizm Birimi ise, Kentsel Strateji Birimi ve Mobilite Birimi ile, siyasi ve teknisyen proje yöneticilerinden oluşan yedi ana aşırı kalabalık alan için bir çalışma grubu kurmuştur. Çalışma grubunun amacı, bölgeler, alanlar ve dış aktörler arasındaki eylemlerin tutarlılığını ve verimliliğini koordine etmek ve sağlamak için yönetim araçlarıyla ilgili bilgi yayılımını ve uygulama alışverişini teşvik etmektir. Ayrıca, Kent Konseyi, aşırı kalabalık alanların uygun yönetimini garanti altına almak ve yoğun ve istisnai kent kullanıcılarının mobil akışlarıyla ilgili yeni turizm zorluklarına yanıt vermek için kent çapında ortak bir yasal araçlar ve planlama araçları çerçevesini teşvik etmiştir. Bu bağlamda, bu tür özel zorluklara yönelik yeni bir kentsel gündem onaylanmış ve ortak özelliklere ilişkin temel araçlar oluşturulmuştur (Barcelona Turizm Departmanı, 2017).

Bu oluşumlarca üretilen dört ana strateji ise şu şekildedir;

- Özellikle büyük grupların etkilediği alanlar olmak üzere aşırı kalabalık caddeler üzerindeki baskıyı azaltmak için ziyaretçi akışını yönetmek; Yolların sinyalizasyon edilmesi ve erişilebilirliğin iyileştirilmesi hatların yönetilmesi araç geçiş sayılarının izlenerek niceliksel kontrolünün yapılması,
- Yayalar için boş alanlara yönelik taktiksel yaklaşımlarla kentsel tasarım uygulamalarını hayata geçirmek; Kent mobilyalarının değiştirilmesi, kaldırımları boşaltmak için terasların kaldırılması, kaldırımları yayalara geri kazandırmak için çeşitli engeller kullanılması,
- Ekonomik faaliyeti dengelemek yeni imar plan uygulamalarının üretilmesi; hediyelik eşya dükkanları, barlar ve restoranlar, al-götür dükkanları, özel teras yönetmelikleri gibi turizm ve ziyaretçi ekonomisi ile ilgili yeni faaliyetlerin açılmasını sınırlamak,
- Yerel halkı yeniden daha güçlü hale getirmek: Aşırı kalabalık bölgelerdeki yerleşik toplulukları güçlendirmek için yerel girişimleri tetiklemek, kamuya

sunulan hizmetleri çeşitlendirmek için kültürel etkinlikler programlamak, çocuklar için oyun alanları düzenlemek gibi yerel ölçekli açık girişimleri teşvik etmek ve finanse etmek,

Sonuç olarak Barcelona kenti kitle turizminin aşırı boyutlarından etkilenen ilk kent değildir. Ancak aşırı turizmin temelde farklı bir kavram olarak ortaya konmasının nedeni olan “yerel halkın olumsuz algısı” boyutunun ilk kez tepkisel bir biçimde yansıdığı destinasyonlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçler sonunda merkezi ve yerel yönetimin söz konusu tepkilere karşı önemler almış olması olgunun önemine işaret eden bir kanıt niteliğindedir.

3.3.2 Venedik Örneği

Beşinci yüzyılda kurulmuş bir savunma kenti olan Venedik uluslararası ticaret ve üretimin merkezi olma niteliği ile var olmuştur. 20. Yüzyıldan günümüze dünyanın en popüler turistik destinasyonlarından biri olan Venedik, mimari ve kültürel özelliklerinin yanında coğrafi olarak da çekici bir yerleşmedir. Palazzo Moncenigo, Palazzo Ca d'Oro, San Marco Katedrali ve San Geremia gibi sarayları ve kiliseleriyle dünya çapında tanınan prestijli bir kenttir. 1970'lerin sonunda, İtalyan ekonomisindeki değişiklikler, turizmi benimseyen ve Venedik'i turizm amaçlı geliştirmeyi amaçlayan yeni bir kentsel planlama anlayışı oluşturulmuştur (Russo, 2002). 1949 ile 1977 yılları arasında kentteki geceleme ziyaretçi sayısı 400.000'den bir milyonun üzerine çıkmıştır (Massiani ve Santoro, 2012). 1987'de UNESCO, Venedik'i ve lagününü Dünya Mirası alanı olarak kabul etmiştir bu da kente olan ilgiyi daha da artırmış ve günümüze kadar süregelen cazibesine katkıda bulunmuştur.

Ancak, kent 1980'lerden beri büyük sayıda turistin yükünü hissetmektedir. 1991'de, Venedik için taşıma kapasitesini ölçen ilk niceliksel çalışma yayınlanmış, günlük maksimum 25.000 ziyaretçi sayısı öngörülmüştür. Ancak çalışmanın yapıldığı dönemde dahi bu sayı zaten aşılmış durumdadır (Massiani ve Santoro, 2012). Akademik çalışmalar ve önlem çağrılarına rağmen Venedik'te karar alıcılar tavsiyeleri dikkate almakta direnmiştir. (Ganzaroli vd., 2017) Aksine gelişmekte olan gemi seyahati endüstrisini desteklemek için daha fazla altyapı oluşturmaya başlamışlardır. Adriyatik Denizi'ne kolay erişim imkanıyla, Venedik Avrupa'nın

dördüncü en yoğun kruvaziyer limanı haline gelmiş ve 2018'de yılda neredeyse 1 milyon kruvaziyer yolcusunun ziyaret ettiği büyük bir destinasyona dönüşmüştür. Teknolojik gelişmeler, düşük maliyetli ulaşım ve düşük maliyetli konaklama seçeneklerinin ortaya çıkması, Venedik'i turistler için daha erişilebilir hale getirmiş, bu durum kruvaziyer turizminin yanı sıra, toplam turist gelişlerinin alarm verici bir şekilde artmasına neden olmuştur. (Şekil 3.6) 2017'de ziyaretçi sayısı günlük ortalama 60.000'e ulaşmıştır. Sonuç olarak, destinasyon özgün özelliklerini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış bu durum "Deniz Üzerindeki Disneyland" olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu şeklinde tanımlanmıştır (Horowitz,2017).

Tüm bu baskının sonucu olarak turizm yerel yaşamı ve özgün sosyo-mekânsal değerleri erozyona uğratmaktadır (Ganzaroli, De Noni & Van Baalen, 2017). Aşırı turizm olgusu Venedik'te belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve "Venedik Sendromu" olarak da adlandırılan bir ifadeye yol açmıştır. Bu sendrom, "turizmin doygunluğu ve yerel sakinlerin çevredeki kentsel merkezlere göç etmesi olayı" olarak tanımlanmaktadır (Butler ve Dodds, 2019; Milano, 2017).

Şekil 3.6 Venedik'te kruvaziyer turizmi (The Guardian, 2016)

Venedik gibi miras kentleri ziyaretçi potansiyelleri ile her daim ekonomik kaynak yaratmıştır. Ancak maliyetler zamanla faydaları aşmakta turizm gelişimi sürdürülebilir düzeyden uzaklaşmaktadır. Turizm özellikle ekonomik gücü ile mekânı değiştirip dönüştürmekte, hizmetleri ve altyapıyı bloke etmektedir. Bu değişiklikler yerel halkı etkilemekte günlük yaşamlarını, tutumlarını değiştirmelerine zorlamaktadır. Aşırı turizm fiziksel anlamda (bir yerde çok fazla insan olması veya ziyaretçi akışı ve düzenlemesi üzerinde kontrol eksikliği ve bölge sakinlerinin psikolojik algısı turizm tarafından kuşatılmış hissetme şeklinde ortaya

çıkılmaktadır (Bertocchi ve Visentin, 2019). Aşırı turizmin Venedik'te temel yansımaları yere özgü mimari dokunun aşırı kullanımdan ötürü tahribatı, konut fiyatlarında aşırı artış ve suç oranlarında yükselme, özellikle kruvaziyer gemilerinin neden olduğu dalgalanma, titreşim ve kirlilikle lagün ekosistemine zarar verme, olarak ifade edilebilir. Venedik Su idaresinin yayınladığı bir rapora göre kruvaziyer turizminin yol açtığı bu hasar suyun daha hızlı yükselmesi ve arazi seviyesinin daha hızlı düşmesi riskini yaratmaktadır. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve Venedik Su İdaresi, 2009). Örneğin Venedik'in ana meydanı olan St. Marko Meydanı ekosistem tahribatı nedeniyle düzenli olarak su altında kalmaktadır (Camuffo ve ark., 2017). Turist sayısının artmasıyla birlikte konaklama talebi de yükselmiş ve birçok kişi Airbnb gibi yeni kısa süreli konaklama seçeneklerini kullanmaya başlamıştır. Bu durum konut fiyatlarının artmasına ve yerel halk için kiralık daire bulmanın zorlaşmasına neden olmuştur. Bu sebeple Venedik, İtalya Yarımadası'ndaki en pahalı kent haline gelmiştir ve yerel halk bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (Russo, 2002). Bir başka sorun da turistler ile yerel halkın oranındaki dengesizliktir. St. Marko Meydanı çevresinde, yıl boyunca kullanıcıların %34'ü turist, %49'u ise yerel halktır (kalan %17 ise günlük ziyaretçiler ve öğrencilerdir). (Şekil 3.6)

Şekil 3.7 Venedik St. Marko Meydanı (The Guardian, 2019)

Temmuz'dan Ekim'e kadar olan yoğun sezonda ise turistler kentin %67'sini oluşturmaktadır (Russo, 2002). Yaz aylarında kent adeta bir savaş alanına dönmekte bu durum yerel halk için büyük bir rahatsızlık kaynağı oluşturmaktadır (Buckley, 2017b). Yerel halk için bir diğer önemli sorun, turistlerin çoğunun

günübirlik ziyaretçi olmasıdır. Bu nedenle Venedik'e kişi başına ekonomik katkıları oldukça düşüktür. Bu durum, bazı işletme sahipleri ve yerel halk arasında, bu ziyaretçilerin sadece kenti kullanıp karşılığını vermediği düşüncesiyle olumsuz bir algı yaratmıştır.

Turistlerin sergilediği anti-sosyal davranışlar, sosyal yapının bozulmasına başka bir etkindir. Ayrıca, vandalizm, suç, otopark sorunları, trafik sıkışıklığı, kirlilik ve tarihi sitelerin tahribatı gibi sorunlar da yaşanmaktadır (Van der Borg vd., 1996; Yazdi & Khanalizadeh, 2017). Sonuç olarak Venedik, son 50 yılda yerel nüfusun üçte ikisinin azalmasıyla birlikte, sakinlerin taşınmasının arttığı ve turist sayısının arttığı bir örnek olarak gösterilebilir (Richardson, 2017, s.47). UNWTO Genel Sekreteri, artan anti-turist algısını Venedik için ciddi bir sorun olarak değerlendirip bu konunun dikkatle ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (Tapper, 2017). Bu nedenle hükümet planlama yönetim ve politikalar aracılığıyla çeşitli önlemler ve stratejiler ortaya koymuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen bazı önlemler şu şekilde sıralanabilir;

- “*Detourism*” projesi ile mekandaki ziyaretçi yoğunluğunu önlemek için alternatif noktaları ve aktiviteleri geliştirme,
- Bazı turist türlerini öncelleyerek turizmin belli sezonlarda aşırı yükselmesi ve düşmesinin yarattığı ekonomik güvensizliği ifade eden mevsimsellik etkisi azaltmak içi turizm talebini ve turizm arzını yeniden düzenleme,
- Toplu taşıma sistemlerini geliştirerek yerel halk ve turistlerin karşılaşacağı mekanları kontrol etme, yoğun noktalardaki toplu ulaşım odaklarını modernize ederek yoğunluğu önleme
- 2019'da faaliyete geçen “kontrol odası uygulaması ile, ziyaretçi akışlarının daha düzenli yönetilmesi için gerçek zamanlı bilgi sağlama amacıyla yerel polis güçlerine bilgi sağlama, ziyaretçi akışlarını daha iyi yönetme ve kalabalıklardan kaynaklanan açık tehlike durumlarını önleme
- Turist vergisi ile ziyaretçi sayısını kontrol altında tutma

Venedik gibi hem doğal ekosistemin hem de kültürel varlığın değerli örneklerinin bir arada görüldüğü kentler turizm açısından önemli ancak risk altındaki yerleşmelerdir. Bu bağlamda aşırı turizme karşı alınması gereken önlemlerden en

öne çıkan nokta kalabalığı yönetmek adına veri tutulması sürekli olarak izleme ve geri besleme politikalarının çalıştırılması olarak ifade edilebilmektedir.

3.3.3 Mallorca Örneği

Mallorca, Balerik Adaları'nın en büyük adası olup, 550 kilometrelik sahil şeridi ve 1.000 metreyi aşan dağlarıyla deniz kum güneş turizminin uluslararası çekim noktalarından biridir. 1960'lardan beri kitle turizmi destinasyonu olan Mallorca, turizmin olgunluk aşamasına 1990'ların başında ulaşmıştır. Bu süreçte, ada 860.000 kişiye ev sahipliği yapmış ve turizm, ada ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. 2017 yılında 10 milyondan fazla turist ziyaret ettiği Mallorca, Balerik Adaları'na gelen turistlerin %70'ini ağırlamıştır. Bu ziyaretçiler, adada 45.710.000 geceleme gerçekleştirerek, 2008'den 2017'ye %17,16'lık bir artış kaydetmişlerdir. 2017 yılında adaya gelen turistlerin toplam harcaması 11,59 milyon avro olarak hesaplanmıştır. Otel yataklarının ortalama doluluk oranı %79 olmuştur. (Nawijn ve Mitas, 2012)

Mallorca'da aşırı turizmin etkileri çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir:

- **Çevresel Sorunlar:** Adanın su kaynakları turizm nedeniyle tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Büyük inşaat projeleri, kıyı bölgelerinde ve plajlarda bozulmalara yol açmıştır.
- **Gayrimenkul Spekülasyonu:** Konut fiyatlarında artış, emlak balonu ve spekülasyon, adada turizm amaçlı konut kullanımını tetiklemiştir
- **Toplumsal ve Kentsel Dönüşüm:** Palma de Mallorca şehir merkezinde soylulaştırma süreçleri, kira uçuşumu ve ev mülksüzleştirme olayları yaşanmıştır.

Turizmin olumsuz etkilerine karşı bölge sakinlerinin şikâyetleri ve protestoları uzun bir geçmişe sahiptir. (Şekil 3.8, 3.9) 1970'lerin sonunda Dragonera adasında bir spor limanı inşa edilmesine karşı çıkan protestolar buna örnektir. Son dönemde ise kruvaziyer gemilerine karşı güçlü protestolar düzenlenmiş ve 'Stop Cruises Palma' kampanyası başlatılmıştır (Peeters ve diğerleri, 2018).

Mallorca hükümet kurumları, aşırı turizmle ilgili sorunları çözmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir:

- **Mevsimsellik Yönetimi:** "Kışın Daha İyi" kampanyası ile turizm akışını dengelemek ve yılın diğer dönemlerine yaymak hedeflenmiştir.
- **Ulaşım ve Trafik Yönetimi:** Palma de Mallorca Belediyesi, turistik noktalardaki trafik sıkışıklığını azaltmak için çeşitli önlemler almıştır.
- **Gayrimenkul Düzenlemeleri:** 31 Temmuz tarihli 6/2017 mevzuatı, kısa süreli turistik amaçlı konut kullanımı ve gayrimenkul spekülasyonunu düzenlemek için ticari kurallar getirmiştir. Kısa süreli konaklanan konutların yasal ruhsat olmadan ticarileştirilmesi durumunda para cezaları öngörülmüştür.
- **Eko Vergi:** Ocak 2018'de yürürlüğe giren kanun hükmünde kararname ile çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek ve çevresel zararlara karşı ekonomik bir caydırıcılık oluşturmak amacıyla uygulanan eko vergi günlük 4 Avro'ya yükseltilmiştir
- **Sürdürülebilir Turizm:** 2017-2020 Turist ve Çevre Dengesi Planı ile sürdürülebilir turizm teşvik edilmiştir.

Şekil 3.8 Mallorca'da turizme karşı protestolar

Şekil 3.9 Mallorca'da turizme karşı protestolar

BODRUM İLÇESİNDE AŞIRI TURİZM OLGUSUNUN ETKİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Aşırı turizm olgusunun literatürdeki yerine ilişkin irdelemeler, soruna karşı geliştirilen çözümler ve çeşitli uygulamalarının değerlendirilmesinin ardından ülkemizdeki yerleşmelerde söz konusu durumun izlerinin araştırılması tezin alan çalışması bölümünü oluşturmaktadır.

Ülkemizde özellikle 1982 Tarihli Turizmi Teşvik Yasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından turizme yönelik birçok yatırım yapılmıştır. Birinci bölümde detaylı değinildiği üzere bu dönemden günümüze kadar Türkiye'de ulusal ve uluslararası öneme sahip ilk üç turizm destinasyonu İstanbul, Antalya ve Muğla olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır Zeytinoğlu ve Sadiç, 2013). Bu durum konaklama tesis sayıları, yatak sayıları, kültür ve turizm bakanlığı istatistikleri gibi çeşitli veriler üzerinden irdelemek mümkündür. (Tablo 4.1)

Tablo 4.1 Türkiye'de turizm faaliyetlerinin en yoğun olduğu iller (TÜİK 2022, Kültür Turizm Bakanlığı verileri, 2022)

İl	Yerleşik Nüfusa Düşen Konaklama Tesisleri Sayısı	Yerleşik Nüfusa Düşen Yatak Sayısı	Kıyı Uzunluğu
Antalya	4,166471961	4,16	630
İstanbul	59,35467777	59	614
Muğla	4,436673377	4,43	1479

Araştırma kapsamında belirtildiği üzere aşırı turizm olgusu kıyı yerleşmeleri, ekolojik öneme sahip alanlar, tarihi öneme sahip bölgeler, mevsimsellik bakımından tek sezona dayalı ekonomilere bağımlı alanlar, afet riski taşıyan yerleşmeler gibi kırılgan alanlarda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu üç kıyı ili, çeşitli afet riskleri taşıyan ve kültürel geçmişi zengin, ekolojik açıdan çeşitliliğe sahip alanlar olması bakımından aşırı turizmin temel göstergesi olan yerel halkın algısı açısından test edilmeye değer gözükmektedir.

İstanbul, Antalya ve Muğla illeri arasında Antalya ve Muğla deniz kum güneş turizmi ile öne çıkarken İstanbul kültür turizmi yoğundur. Bu bağlamda Antalya ve Muğla illerinin aşırı turizmin önemli göstergelerinden olan tek sezona aşırı bağımlılık kriterini taşıması, İstanbul'un ise dört mevsime yayılmış bir turizm dinamiği olduğunu söylemek mümkündür.

Antalya ve Muğla illeri arasında Muğla'nın seçilmiş olmasının temel nedeni ise yerleşik nüfusa düşen yatak sayısı kriteri Muğla'da yerel halk ve turistlerin kent mekânında daha fazla karşılaşmalar yaşadığı sonucu çıkarılmıştır. Bu durumda yerel halkın algısını Muğla üzerinden irdelemek uygun görülmüştür. Diğer bir neden ise kültür varlıklarının ve korunması gereken ekolojik değerlerin niceliksel olarak Muğla ilinde daha yoğun olmasıdır. Ayrıca irdelenen örnek vaka çalışmalarda kıyı alanlarının aşırı turizm bakımından kırılganlığının yüksek olması ve bu Muğla'nın Türkiye'nin en uzun kıyısına sahip ili olması çalışma alanı olarak belirlenmesinde etkili olmuştur.

1.114 km kıyı şeridine sahip Muğla 1.066.736 kişilik nüfusa sahiptir. (TÜİK, 2023) Muğla İli NUTS 1 düzey sınıflandırmasında Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde, NUTS 2 düzey sınıflandırmasında ise Aydın ve Denizli illeri ile TR32 alt bölgesinde 36° 17' ve 37° 33' kuzey enlemleri ile 27° 13' ve 29° 46' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Batı Anadolu'nun güney ucunda yer alan Muğla 13.338 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Ege Bölgesi'ndeki sekiz ilin en güneyinde yer alan Muğla'nın kuzeyinde Aydın, kuzeydoğusunda Denizli-Burdur ve doğusunda ise Antalya illeri yer almaktadır. Muğla'nın batısında Ege güneyinde ise Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. İlin kara ve deniz ulaşımının kısıtlılığından ötürü kıyı ilçeleri hariç kırsal bir yerleşmeye sahip olduğu söylenebilmektedir.

Muğla Menteşe, Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Milas, Ortaca, Seydikemer, Ula ve Yatağan olmak üzere on üç ilçeden oluşmaktadır. Muğla'da turizm, söz edildiği üzere kıyı yerleşmelerinde yoğunlaşmaktadır bu nedenle ilde yer alan aşırı turizm sorunu öncelikle bu yerleşmeleri etkilediği söylenebilmektedir. Bodrum, Marmaris, Fethiye Türkiye ve Muğla için önemli turizm çekim noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1 Çalışma Alanının Belirlenmesi

1. İlçe Düzeyi

Aşırı turizm olgusuna karşı yerel halkın algısının test edilmesi için seçilecek ilçe Muğla'nın kıyı ilçeleri kapsamında bir irdeleme ile belirlenmiştir. Kıyı ilçelerinin değerlendirilmesinin temel nedeni Muğla'da deniz kum güneş turizmi ağırlıklı bir yapının gelişmiş olması, kıyıdan iç kesimlere doğru ise kırsal bir karakterin yer almasıdır. Bu bağlamda, alan çalışmasının yapılacağı ilçenin belirlenmesi için çeşitli göstergelerle bir endeks çalışması yapılmıştır. Tablo 4.2'de kriterlere ve kaynaklarına yer verilmiştir.

Tablo 4.2 İlçe düzeyinde proje alanını belirlemek için seçilen aşırı turizm kriterleri

Proje Alanı İlçe Seçim Kriterleri	Veri Kaynağı
Yerleşik Nüfus Büyüklüğü (TÜİK)	TÜİK
Kültürel ve Doğal Miras Alanlarının Varlığı (Sit alanları, koruma alanları, milli parklar, müze, ören yerleri...)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Turizm Yatak Kapasitesi	İl Kültür Turizm Müdürlüğü
Konaklama Tesis Sayısı (İşletme Belgeli +Yatırım Belgeli)	İl Kültür Turizm Müdürlüğü
İkinci Konut Nüfusu 2025 Projeksiyonu	Muğla İli 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Plan Raporu (2016)

Kullanılan Formül: Değer: x; Normalleştirilmiş değer: y; Veri serisinin en küçük değeri: minimum; Veri serisinin en büyük değeri: maksimum: $y = (x - \text{minimum}) / (\text{maksimum} - \text{minimum})$

Göstergelerin her biri bir sonraki aşama olan yerel halkın algısını ölçme sırasında, turizmin farklı boyutlarda belli bir taşıma düzeyine ulaşp ulaşmadığının ölçülebilmesi için doğru yerleşmenin seçilmesine hizmet etmektedir. Muğla'nın kıyı ilçeleri arasında yerel halk ile ziyaretçilerin yerleşmede bir arada olduğu bağlamaların ve sosyo-ekonomik etkileşimin yarattığı çeşitli kırılganlıkların ve olumlu durumların varlığı saptanmaya çalışılmaktadır.

Dünya Turizm Örgütü'nün aşırı turizme ilişkin değerlendirme çalışmasına göre turizmin, yerel halkın gündelik yaşamını etkileme düzeyi aşırı turizm olgusunun en önemli bileşenlerinden olarak gözükmektedir. Bu nedenle birinci kriter olan yerleşik nüfus büyüklüğünün fazla olduğu yerleşmeler turist ve yerel halkın gündelik yaşamda kent mekânında karşılaşmalarının daha çok yaşandığı yerleşmeler olması bakımından önemli bulunmuştur.

Muğla ili ve çevresi Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizans ve Osmanlı, antik çağlarda Karya ve Likya gibi çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir yerleşmedir. Bu nedenle kültürel ve toplumsal izler alanı ulusal ve uluslararası ziyaretçilerin odak noktası haline getirmektedir. Aşırı turizmi tetikleyen bu çekim aynı zamanda yerleşme içinde bu alanlarda aşırı yoğunluk olmasına konaklama tesislerin buralarda yığılmasına, çeşitli ulaşım sorunlarına da yol açabilmektedir. Muğla 1479 km ile Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahip ilidir. Sahip olduğu doğal koylar, plajlar, doğal ekolojik varlık yerleşmeyi özellikle deniz kum güneş turizmi için potansiyel haline getirmektedir. Ancak kıyı alanları hassas ekosistemler olması nedeniyle korunması gereken alanlar olup turizm faaliyetlerinin çeşitli kısıtlamalar getirme gerekliliği olsa da bu durumun sağlanamadığı ilçeler mevcuttur. İkinci kriter bu bağlamda Muğla'nın kıyı ilçelerinden kültürel ve doğal turizm odaklarının belirlenerek yerel halkın algısı bağlamında saptamalar yapmaya olanak vermiştir.

Üç ve dördüncü göstergeler ilçelerin turizm faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ekonomik kırılğanlığını tespit etmek amacıyla dahil edilmiştir. Yatak kapasitesi ve konaklama tesisi sayısı doğrudan turizm kapasitesini sunmakta, bu bağlamda yerel halkın yerleşmedeki turist düzeyine ilişkin algısını doğrudan etkilemektedir. Ek olarak ekonomik bağlamda artan konaklama tesisi sayısı; çeşitli yerel işletmelerin, konutların, tarımsal alanların yerini konaklama tesislerin almasını ifade etmektedir. Bu durum yerleşmelerdeki gayrimenkul değerlerini etkileme ve dolaylı olarak gündelik yaşam maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Söz konusu etkiler de çoğu zaman kontrolsüz kümülatif olarak yerleşmenin fiziksel ve sosyal dokusunun değişmesine, dönüşmesine yol açmaktadır. Bahsedilen durumların yerel halkın algısındaki etkilerinin irdelenmesi önemli bulunmuştur.

Beşinci ve son gösterge olan ikinci konut nüfusu ise deniz kum güneş turizminin var olduğu turizm analarında sezonluk konaklama amacıyla inşa edilen konutlar olup yerel halkın algısı açısından irdelenmesi gereken bir olgudur. Özellikle yerleşmelerdeki hizmet sunumunun yerleşik nüfusa göre yapılması, yaz dönemi artan nüfusun bu hizmetlerin ve kaynakların doğrudan aşırı tüketimine yol açmaktadır. Bu nedenle turizm yerleşmelerinde sezonluk su ve atık yönetimi problemleri, ulaşım sorunları sık rastlanır bir durumdur. Ek olarak ikinci konutlar yerleşmelerin fiziksel çehresinde ani değişimler yaratarak gayrimenkul değerlerinde dolayısıyla ekonomik sistem üzerinde etkilere yol açabilmektedir. Turizm sezonu dışında ise güvensiz ve boş alanlar olması bakımından sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde yazlık nüfusa veya ikinci konutlara ilişkin resmi güncel veri tutulmamaktadır. Bu nedenle 2016 yılında yapılan Muğla Nazım İmar Planı Plan Açılama Raporu'nda yer alan veriler esas alınmıştır. Bu verilere göre 2014 yılında Muğla'da ikinci konut nüfusu yerleşik nüfusun yaklaşık iki katıdır ve il genelinde 180.000 ikinci konut olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda ilçeler özelinde yapılan projeksiyon aşırı turizm algısı için önemli görülmüştür.

Belirlenen göstergelerin çeşitlenmesi ve içeriğinin genişletilmesi mümkün olsa da 3.2 numaralı bölümde ifade edildiği üzere ülkemizde turizm istatistiklerinin yeterli düzeyde tutulmaması çalışmayı sınırlandırmıştır. Bu göstergeler kullanılarak yapılan endekse göre Muğla'nın kıyı ilçelerinden turizme ilişkin çeşitli göstergelerin en yoğun olduğu ilçeler Bodrum, Fethiye ve Marmaris olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tablo 4.3) Bu bağlamda aşırı turizme ilişkin bir irdeleme yapılması için bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere yerel halk algısının irdeleneceği ilçe Bodrum olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.3 Muğla'da ilçe düzeyinde turizm yoğunluğuna göre ilk üç ilçe

İLÇELER	AO	GO
Bodrum	0,91963	0,9023
Fethiye	0,64045	0,58112
Marmaris	0,40974	0,3628

Aşırı turizm olgusunun test edilmesi amacıyla, önceki bölümde irdelenen uluslararası gösterge setlerinin yerleşmeye özgün olarak uyarlanması için Bodrum ilçesinin fiziksel, çevresel, tarihi, demografik, sosyal, ekonomik irdelemesi yapılmıştır.

2. Mahalle Düzeyi

Bir sonraki adımda yerel halkın algısının ölçülmesi adına tüm yerleşmeyi temsil edecek bir örneklem belirlenmesi amacıyla Bodrum kıyı mahalle ölçeğinde değerlendirme yapılmıştır. Saha çalışması yapılacak alanda örneklem belirlemek amacıyla Bodrum ilçesinde istatistiki açıdan erişilebilir 5 kriter belirlenmiş, “Online Delphi Tekniği” ile akademi, sektör ve kurum çalışanlarından oluşan bir uzman görüş analizi yapılmıştır. Uzmanlara projenin araştırma soruları verilerek “Sizce bu parametreler, söz konusu araştırma sorusuna yanıt verebilmek için ne derece öneme sahiptir?” sorusu yöneltilmiştir. Seçilen parametreler ve sonuçlara ilişkin Bodrum’daki 56 mahalleden kıyı yerleşmesi olan 28 mahallede yeni bir endeks çalışması yapılmıştır. Sonuçlar tablo 4.4’te gösterilmektedir.

Tablo 4.4 Mahalle düzeyinde çalışma alanını belirlemek için seçilen aşırı turizm kriterleri

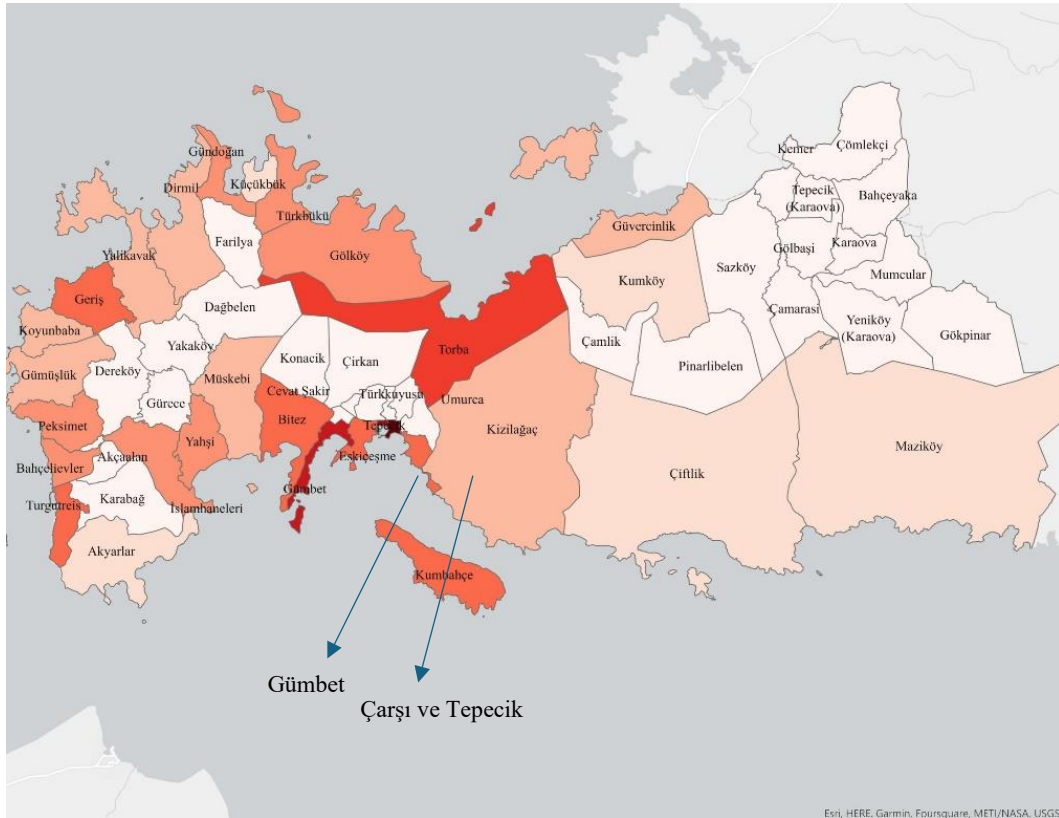
Proje alanı mahalle seçim kriterleri	Uzman görüşlerine göre önem katsayısı
Nüfus Yoğunluğu	1
Ortalama Nüfus Artış Hızı (2018-2022)	0.6
Konaklama Tesis Sayılarındaki Değişim (2019-2022)	0.4
Kıyı Uzunluğu	0.1
Turizm Tesisi Yatak Kapasitesi	0.3

Kullanılan Formüller a) Gözlemin Değeri: x , Veri Serisinin Ortalaması: μ , Standard Sapma: σ $Z = (x - \mu) / \sigma$ b) Değer: x , Normalleştirilmiş değer: y Veri serisinin en küçük değeri: $\min$ Veri serisinin en büyük değeri: $\max$ $y = (x - \min) / (\max - \min)$

Bu kriterlere ve uzmanlar tarafından belirlenen kat sayılara göre aşırı turizm baskısı en yüksek olarak çıkan üç mahalle anket çalışmalarının ve derinlemesine görüşmelerin yapılacağı alan olarak belirlenmiştir. Bu mahalleler Bodrum merkez olarak nitelendirilen “Çarşı (0,24 puan), Tepecik (0,21 puan) ve Gümbet (0,16 puan)” mahalleleri olarak karşımıza çıkmıştır. (Tablo 4.5)

Tablo 4.5 Bodrum kıyı mahallelerinde aşırı turizm düzeyi en yüksek 5 mahalle

Bodrum Kıyı Mahalleleri	Aşırı Turizm Düzey Puanı
Eskiçeşme Mahallesi	0,14
Torba Mahallesi	0,15
Gümbet Mahallesi	0,16
Tepecik Mahallesi	0,21
Çarşı Mahallesi	0,24

Şekil 4.1 Bodrum mahallelerinin aşırı turizm düzeyleri

Bu kapsamda turizmin yüksek sezonlarından biri olan Temmuz 2023 tarihinde on gün süre içinde Bodrum'da ikamet eden yerel nüfusun bu duruma olan tutumunu ve algı düzeyini değerlendirmek amacıyla 5'li likert ölçeği kullanılarak 250 kişilik anket çalışması, derinlemesine görüşmeler, kurum görüşmeleri ve gözlemler yapılmıştır.

4.2 Bodrum İlçesi

Ulusal ve uluslararası alanda turizm kapasitesi ve yoğunluğu en yüksek yerleşmelerden biri olan Bodrum, ağırlıklı deniz kum güneş ve yat turizminde öne çıkmaktadır (Güney Ege Bölgesi Turizm Strateji Belgesi, 2012) 557 km² yüz ölçümüne, sahip, Güllük ve Gökova körfezleri arasında yer alan bir yarımada olan Bodrum'un kuzeyinde Milas, batı ve güneyinde ise Ege denizi yer almaktadır. 174 km kıyı şeridine sahip olan yerleşmenin il merkezine olan uzaklığı ise 111 km'dir.

Bodrum özellikle ilk kez turizm yatırımlarının yerleşmeyi çekici hale getirmeye başladığı 1980'lerde temelde doğal ve kültürel değerleri ile öne çıkmıştır. Ancak

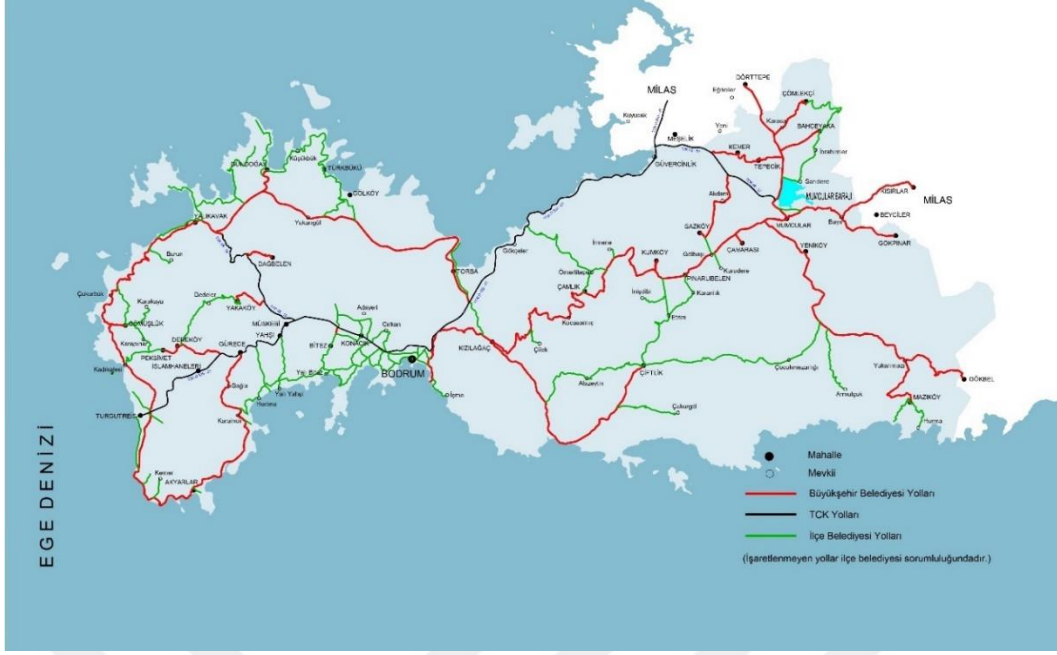
bu çekicilik ilçenin kısa bir sürede taşıma kapasitesini zorlayan bir mekânsal gelişme göstermesine neden olmuştur. Bu durum yatırımcılar ve yerel halkta önceleri kentsel ve kırsal arazilerin turizm amaçlı el değiştirmesi ile sonuçlanmıştır. Söz konusu durum yerleşmenin fiziksel dokusunu olduğu gibi toplumsal ve sosyal yapısını da etkilemektedir. Arslan ve Örücü'nün 2019 yılında yaptığı çalışmaya göre Bodrum'da kentsel alanların yüz ölçümü 1990-2018 yılları arasında 1000 hektarlık bir artış göstermiş, bu artış içinde spor eğlence ve ikinci konut alanlarını kapsayan alanlar ise %330 oranla yüksek artışa sahip kullanım olarak tespit edilmiştir (Arslan ve Örücü, 2019a)

1/1000 bin Çevre Düzeni Planında 'da ifade edildiği üzere günümüzde Bodrum söz konusu arazi kullanım değişim dinamikleri içinde ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik ikilemi ile karşı karşıyadır. Bu bağlamda yerleşmeyi en çok değiştiren ve dönüştüren aktivitenin turizm faaliyetleri olduğu açıktır. Yerleşmenin fiziki ve ekonomik çehresi direkt olarak yerleşme sakinlerini etkiler ve ondan etkilenir vaziyettedir. Özellikle yaz aylarında Bodrum'da turizm faaliyetleri dolayısıyla yoğun bir nüfus artışı görülmektedir. 2023 yılında Bodrum'un yerleşik nüfusu 198.335 iken, yaz aylarında bu sayı yaklaşık 500.000'e yaklaşmıştır (TÜİK, 2023; Derinlemesine Görüşmeler).

Bu bölümde ilçede söz konusu kırılganlıkların turizm bağlamında irdelemesi yapılacaktır. Böylece yerleşmede turizmin çeşitli boyutlara etkisi tespit edilerek bir sonraki aşama olan anket aşamasında yerleşmenin bu bölümde tespit edilecek kırılganlıklarına ilişkin yerel halkın bakış açısı tespit edilmesi hedeflenmektedir.

4.2.1 Konum, Çevre İlişkileri ve Ulaşım

Bodrum, karayolu, denizyolu ve havayolu ulaşım modlarının bir arada bulunduğu bir yerleşimdir. Günümüzde Bodrum'a en çok turistin giriş yaptığı Milas-Bodrum Havalimanı Bodrum'un merkezine 32 km uzaklıktadır ve 1997'de açılmıştır. Bodrum ilçesinde temel ulaşım Muğla Merkez, Aydın ve Denizli'yi bağlayan D330 Karayolu üzerinden sağlanmaktadır. Biri askeri 3'ü özel 4 adet helikopter pisti yer almaktadır. Bodrum-Datça feribot iskelesi, Bodrum Marina ve Yat Limanı, Güllük Yat limanı, Turgutreis Marina, Yalıkavak Marine ve Vakıflar genel müdürlüğüne ait Güllük Limanı deniz ulaşımını sağlamaktadır. (Şekil 4.2)

Şekil 4.2 Muğla ulaşım sistemi (Muğla Büyükşehir Belediyesi)

Tarihsel süreçte Bodrum Yarımadası, Bodrum merkez ve kıyılara dağılmış köylerden oluşurken D330 karayolunun açılmasıyla bu akstan dağılan yollar üzerinde yayılan bir yerleşme düzenine evrilmiştir. İkinci konutların ve turizm tesislerinin dolayısıyla merkez dışına sıçrayan ticari fonksiyonun da D-330 karayolu üzerinde yer seçimi yerleşmenin şehirlerarası aksının kent için bir yola dönüşerek aşırı yoğun kullanımına yol açmıştır.

Atatürk Bulvarı koridoru ise ana akstan kıyı yerleşmelere giden araçların kullandığı bir aks olma niteliğinden, D-330' aksında yer seçen akaryakıt istasyonları, bankalar, ticaret ve hizmet sektörüne gelenlerin hareketine yanıt verme niteliğine dönüşmüştür. Aynı zamanda turistlerin Bodrum'a giriş kapısı niteliğindeki havalimanı ve çevre turizm merkezleri olan Antalya ve Aydın gibi yerleşmelerin Bodrum'a bağlandığı aks olan D-330 çok sayıda farklı yük ve yolcu trafiğinin üst üste bindiği bir karaktere sahiptir (Muğla Ulaşım Ana Planı, 2018). D330 karayolu özellikle turizmin zirve olduğu yaz dönemlerinde 3 saatten fazla bekleme sürelerine sahiptir.

Ulaşım ile ilgili diğer bir durum ise kent içi yolculukların toplanma ve dağılma noktaları olan eski ve yeni otogara ilişkin durumdur. Bodrum içinde ulaşım özel halk otobüsleri ile sağlanmakta ancak otogar alanları kent içi ulaşımı bölmektedir. Çarşı mahallesi Cevat Şakir Mahallesi'nde yer alan ve eski otogar olarak

adlandırılan otogar alanı Bodrum Merkezde ciddi bir trafik sıkışıklığına neden olmaktadır. Bu neden 2021 yılında Torba Mahallesi'nde açılan yeni otogar ise diğer mahallelerden ve çevre ilçe merkezlerinden gelen otobüslerin aktarma noktası niteliğinde kalmıştır. Bu durum merkeze erişim süresini gereksiz yere uzatmakta ve zorlaştırmaktadır.

Bodrum ulaşım ana planına göre bodrum otomobil araç ulaşımında Muğla'nın en yoğun ilçesidir. Deniz yolu ile yapılan yolculuklarda ise Muğla'daki en çok turist girişinin yapıldığı alan 2023 yılı verilerine göre yine Bodrum'a bağlı yat limanları olarak görülmektedir. Bu durum da Bodrum'un aşırı turizmin göstergelerinden olan fiziksel mekânda yoğunluk, trafik sorunları gibi kriterler bağlamında kırılgan bir yapıda olduğunu göstermektedir.

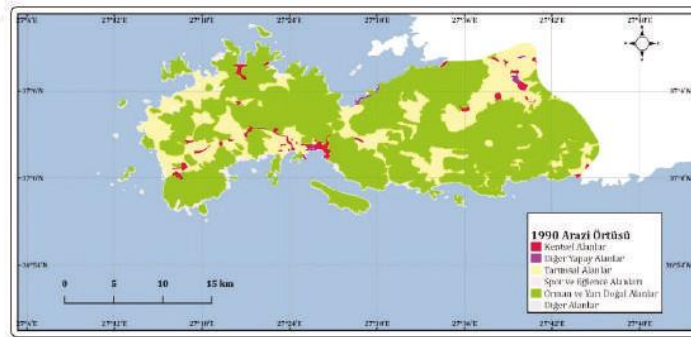
4.2.2 Fiziksel ve Çevresel Yapı

Bodrum'da 1967'lerde başlayıp, 1980'lerden sonra hızla büyüyen turizm sektörü ve ikinci konut gelişimi yarımada'nın mekânsal ve sosyo-ekonomik yapısında önemli değişikliklere neden olmuş, Ege kasabası kimliğinden uluslararası turistik merkez karakterine ulaşan yerleşmeye evrilmiştir (1/100.000 ÇDP Plan Açıklama Raporu, 2016) Bu gelişimin başlıca nedenlerinden biri Bodrum'un doğal yapısı, çevresel zenginlikleri ve iklimsel avantajları gereği deniz-kum-güneş turizmine uygun yapısıdır. Tipik bir Akdeniz ikliminin hakim olduğu Bodrum'da turizm sezonu doğal olarak yaz sezonu ağırlıklı bir yapıdadır.

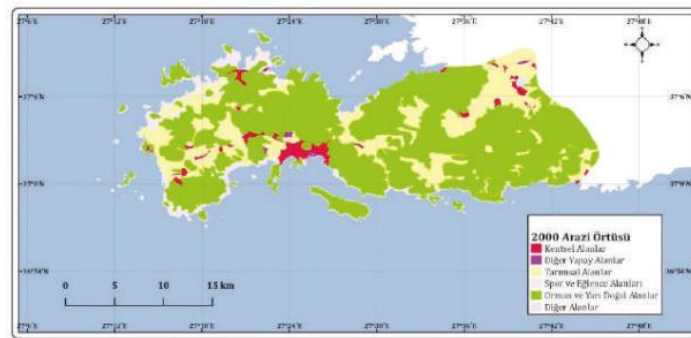
Bodrum, doğu yönünde dik yamaçların, kuzeyde %25 varan eğimli alanların varlığı ve doğal sit alanlarının varlığı; İçmeler yönünde ise doğal sit sınırına kadar %30 eğimli şerit boyunca ve kuzey yönünde uygun eğime sahip Milas yolu boyunca topografyanın izin verdiği yamaçlar üzerinde yerleşmiş bir coğrafyadır. (Bodrum Koruma Amaçlı İmar Planı, Plan Açıklama Raporu, 2001) Bu coğrafi özellikler Bodrum'u özgün ve çekici bir doğal yapıya kavuşturmuştur. Diğer yandan söz konusu doğal eşiklere paralel gelişen yerleşim biçimi tarihsel süreçte Bodrum'un ulaşım olanaklarının kısıtlı halde olmasına dolayısıyla ulusal pazar ile entegrasyon sağlanmasında zorluklar da doğurmuştur. Bodrum'un 1968 yılında Muğla-Milas yolunun açılmasına değin temel ekonomik kaynağı da söz konusu nedenlerden ötürü içe dönük ve tarıma dayalı bir yapıdadır. Muğla-Milas Yolu'nun açılması bu entegrasyonu güçlendirmiş olsa da bu entegrasyon temelde kıyı alanlarının turizm

amaçlı kullanılmasının başlangıcına denk gelen 1980'ler ile gelişmiştir. Söz konusu gelişim, ağırlıklı tarım alanları ve ulaşım aksı üzerinde turizm ve ikinci konut fonksiyonlarının yer seçimi şeklinde olmuştur. (ÖĞÜT, 2011)

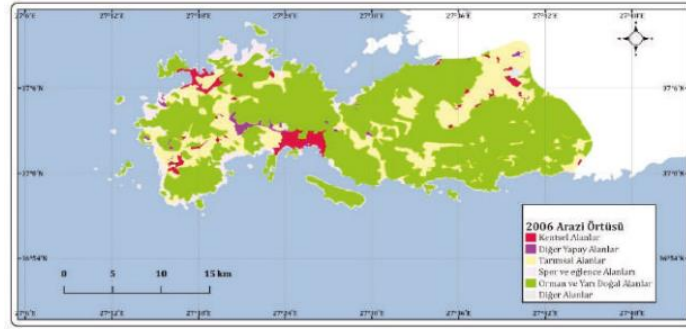
Bu değişimi 2019 Yılında Arslan ve Örüçü'nün yaptığı arazi örtüsü değişimine ilişkin çalışma üzerinden okumak da mümkündür; Arslan ve Örüçü'nün çalışmasına göre Bodrum'da kentsel alanların yüz ölçümü 1990 yılında 1745 ha iken 2018 yılında yaklaşık 1000 ha artış göstererek 2763 ha yükselmiştir. Bu duruma paralel olarak nüfus yoğunluğu da brüt 33 ki/ha dan 62 ki/ha a yükselerek iki katına çıkmıştır. Spor ve eğlence alanları olarak ifade edilen ve konaklama tesisleri ile ikinci konutları kapsayan ağırlıklı kıyıda yer seçen alanlar ise 1990'da 1179.26 ha, 2000 yılında 3401.13, 2006 yılında 3428.70 ha, 2012 yılında 3677.86 ha ve 2018 yılında ise 3883.26 h alan kaplayarak %330 oranla en çok artış gösteren alanlar olmuştur. Tarım alanları ise en çok azalan alanlar olarak saptanmıştır. 1990 yılında 17499.50 ha olan tarım alanlarının 2018 yılında 13285.52 ha ile %25 azaldığı tespit edilmiştir. Kentsel alan ve ikinci konutların artışı ağırlıklı tarım alanları üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7) (Arslan ve Örüçü, 2019b).

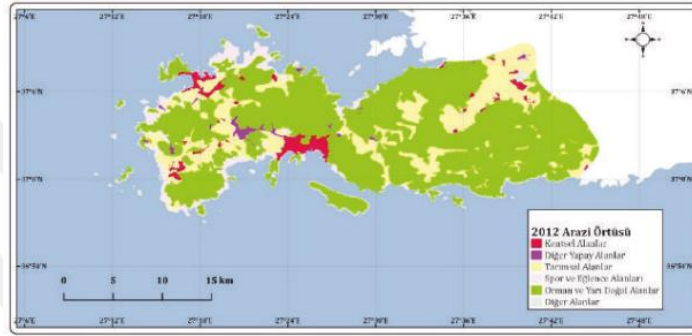
Şekil 4.3 1990 Bodrum arazi örtüsü (Arslan ve Örüçü, 2019b)

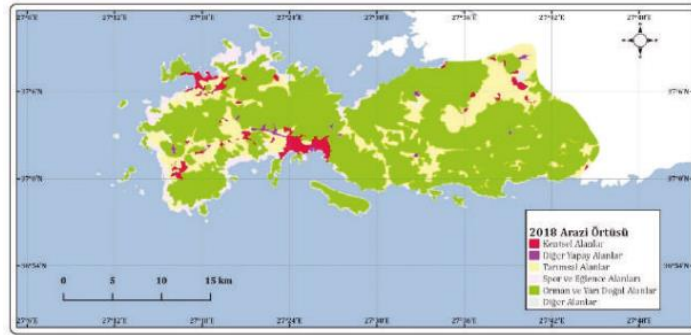
Şekil 4.4 2000 Bodrum arazi örtüsü (Arslan ve Örüçü, 2019b)

Şekil 4.5 2006 Bodrum arazi örtüsü (Arslan ve Örucü, 2019b)

Şekil 4.6 2012 Bodrum arazi örtüsü (Arslan ve Örucü, 2019b)

Şekil 4.7 2018 Bodrum arazi örtüsü (Arslan ve Örucü, 2019b)

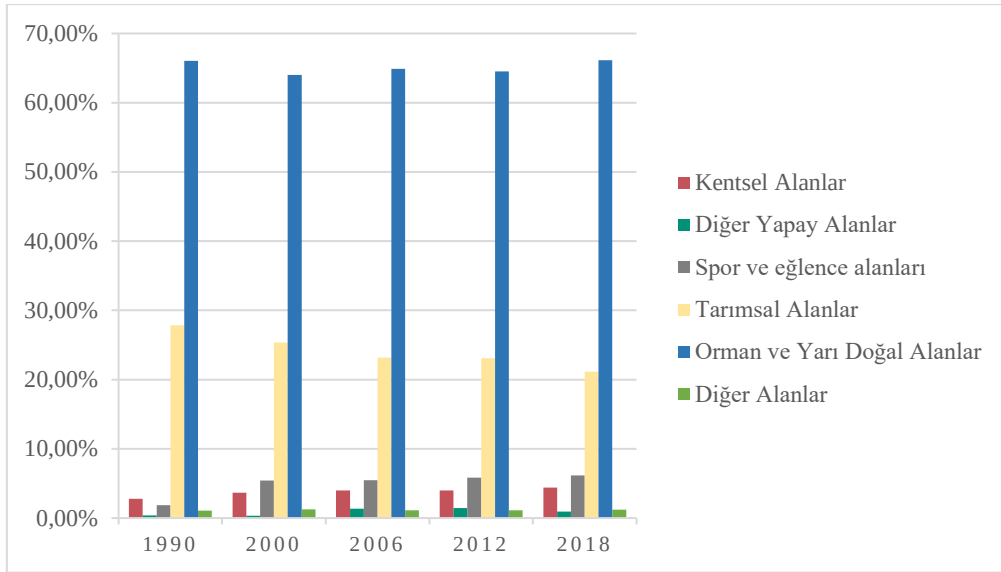
Arazi kullanımdaki bu değişimler Bodrum'da aşırı turizmin fiziksel ve çevresel kaynaklar üzerindeki baskısına işaret etmektedir. Özellikle kırılğan kıyı alanları üzerindeki bu arazi kullanım değişimi sosyal yapıyı da değiştirip dönüştürmekte, yerleşmenin çehresini turizm ağırlıklı dönüştürmektedir. Bu fiziksel ve nüfusa dayalı yoğunluk artışı Bodrum'da;

Sürdürülebilirlik açısından kısa orta ve uzun vadede çeşitli sorunlara yol açacak bu etkiler özellikle Turizm sezonunda su tüketimi artarak, yerel su kaynakları

üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu durum, su kıtlığı ve su kalitesinde düşüş gibi sorunlara yol açmaktadır. Orman alanları ve doğal sit alanları, turizm ve ikinci konut gelişimi nedeniyle zarar görmektedir. Bu durum, biyolojik çeşitliliğin azalmasına ve ekosistemlerin bozulmasına neden olmaktadır. Nüfus yoğunluğundaki artış, mevcut ulaşım altyapısının yetersiz kalmasına ve trafik sorunlarına yol açmıştır. Bu da hem yerel halkın yaşam kalitesini düşürmekte hem de turistlerin deneyimini olumsuz etkilemektedir. Yoğun turizm faaliyetleri, deniz kirliliğini artırarak deniz ekosistemlerini tehdit etmektedir. Atık yönetimi yetersiz kaldığı için sahillerde ve denizlerde kirlilik önemli bir sorun haline gelmiştir. Turizm sezonunda oluşan atık miktarı, yerel yönetimlerin kapasitesini aşmakta ve çevresel kirliliğe yol açmaktadır. Bu durum, Bodrum'un temiz ve çekici bir turistik merkez olma özelliğini zedelemektedir. Tarım alanlarının turizm ve ikinci konut gelişimine açılması, yerel ekonominin tarımdan turizme kaymasına neden olmuştur. Bu değişim, yerel halkın ekonomik yapısını değiştirmiş, bazı kesimler için yeni fırsatlar yaratırken, bazıları için geçim kaynaklarını kaybetme riski doğurmuştur. Nüfus yoğunluğunun brüt 33 kişi/ha'dan 62 kişi/ha'a çıkması, sosyal ve fiziksel altyapı üzerindeki

Tablo 4.6 Bodrum'da arazi kullanım değişimi (Arslan ve Örücü'nün çalışmasından uyarlanmıştır)

Arazi Örtüsü	1990	2000	2006	2012	2018
Kentsel Alanlar	2,78%	3,66%	3,99%	3,99%	4,40%
Diğer Yapay Alanlar	0,36%	0,35%	1,35%	1,43%	0,94%
Spor ve eğlence alanları	1,88%	5,41%	5,45%	5,85%	6,18%
Tarımsal Alanlar	27,84%	25,34%	23,18%	23,09%	21,14%
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	66,06%	64,00%	64,90%	64,52%	66,15%
Diğer Alanlar	1,09%	1,24%	1,13%	1,13%	1,20%

Şekil 4.8 Bodrum arazi kullanım oranları değişimi

Bu durum, eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerine olan talebi artırarak yerel yönetimler için ek yükler getirmiştir. Aşırı turizm, yerel toplulukların sosyal yapısını da değiştirmektedir. Turist akını ve ikinci konut sahipleri, yerel kültür üzerinde baskı yaratmakta, yerel kimliğin korunmasını zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, Bodrum’da aşırı turizm hem fiziksel hem de çevresel kaynaklar üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Bu durum, bölgenin doğal yapısını ve sosyo-ekonomik dokusunu tehdit etmekte, sürdürülebilir turizm politikalarının önemini ortaya koymaktadır. Aşırı turizmin olumsuz etkilerini azaltmak ve Bodrum’un doğal ve kültürel mirasını korumak için kapsamlı ve sürdürülebilir planlama yapılmalıdır.

4.2.3 Tarihsel gelişim

Bodrum MÖ. 300’lere dayanan tarihi ile ulusal ve uluslararası ölçekte önemli bir kültürel miras alanıdır. Bu bağlamda önceki bölümlerde bahsedildiği üzere kültürel ve doğal değerlerin bir arada var oluşu Bodrum’u turistik açıdan bir çekim noktası ve kırılganlığı yüksek bir alt bölge haline getirmektedir. Yerleşmenin kültürel, tarihsel sürecinin anlaşılabilmesi, planlama süreci ile ilişkili olarak yerleşmeye yapılan müdahalelerin bütüncül bir şekilde ele alınması, aşırı turizme ilişkin politikalar geliştirme ve yerleşmenin içsel dinamiklerini ortaya çıkarma noktasında önemli bir adım olarak görülmektedir.

Eski çağlarda Sümer, Mısır, Asur, Babil, Fenike, Hitit, Girit, Yunan uygarlıkları gibi birçok uygarlık Akdeniz çevresinde gelişmiştir. Anadolu uygarlığı ise buraya

doğrudan gelen Hititler tarafından yayılmıştır. Ege kıyılarında yaşayan yerli halk ise Kimmer, Akha ve Argoslularla karışmıştır. Bu devletler de Troya İyonya ve Bodrum'un da içinde bulunduğu Karya ile Likya'dır. (Günümüzde Muğla'nın tümü ve Aydın'ın bir kısmı.) O dönemde Halikarnasos olarak adlandırılan Bodrum bölgesinde yaşayanlar ise Kar ve Leleg topluluklarıdır. Kalıntılar bu uygarlıkların 5000 yıllık bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir.

MÖ. 377'de Mausolus Krallığı'nın başkentinin Halikarnasos'a taşınmasıyla kent büyümüş ve gelişmiştir. Bu dönemde önemli imar hareketlerinin yer aldığı Bodrum önemli bir kıyı ticaret kenti haline gelmiş, kent günümüzde bir kısmı hala liman tarafında Bodrum'da yer alan güçlü surlarla çevrilmiştir. Surlar iç kesimde ise Bodrum koyunu bir amfi tiyatro şeklinde sarmaktadır. Bodrum Mausolus'un ölümünden sonra karısı 2. Artemis tarafından yönetilmiştir. Savaşçı bir lider olan Artemis kralın anısına günümüzde dünyanın 7 harikasından biri sayılan Halikarnasos Mozolesini yaptırmıştır. Kent bir süre sonra MÖ 395-129 yılları arasında Roma İmparatorluğunun hakimiyetine girmiş, MS. 1071'de Anadolu'nun Selçuklu hakimiyeti ile Türkler bölgeye yerleşmeye başlamıştır. MS. 1300 yılında yaşanan din savaşları ile kalenin bir kısmı zarar görmüş, hasar göre yerler Rodos şövalyelerinin mimarları tarafından yeniden inşa edilmiştir. 1522'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından Rodos'un fethedilmesi le Bodrum Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1919-1921 yılları arasında İtalyan işgalinde kalan kent 1921'de yeniden Türklerin eline geçmiştir. Lozan anlaşması gereği Girit'te yer alan Türkler Bodrum'a göçmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında 1927 'de 1450 haneli ve 4290 nüfuslu bir balıkçı ve süngerci limanı olan Bodrum, 1960'a kadar yavaş bir büyüme göstermiş nüfusu 5047 olarak saptanmıştır. 1960'lardan sonra giderek artan nüfus 1970'te 6.103, 1980'de 9.799, 1990'da 20.931'e yükselmiştir. 2000 nüfus sayımına göre 35.280 olan nüfus, 2023 yılında 198.335 ile en yüksek nüfus artışını görmüştür. (Bodrum Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Açıklama Raporu, 2001) 5000 yıllık Halikarnasos kenti üzerinde yer alan Bodrum'daki en önemli tarihi kültür varlıklarına Tablo 4.7'de yer verilmiştir.

Tablo 4.7 Bodrum'da yer alan kültür varlıkları (Çalışma Kapsamında İl Kültür Turizm Müdürlüğü verilerinden üretilmiştir)

Türk Dönemi Öncesi Eserler	Türk Dönemi Eserleri
Bodrum Kalesi	Mustafa Paşa Camii
Halikarnas Mozoloesi	Tepecik Camii
Ares Tapınağı	Adliye Camisi
Afrodit ve Hermes Tapınakları ile Salmakis Çeşmesi	Mescitler
Manastır	
30 kolonlu stoa	
Stadyum	
Antik Tiyatro	
Demeter ve Kore Manastırı	

Kentin ilk yerleşimi 5000 yıl kadar önce bugün Kale'nin ve Çarşı mahallesinin yer aldığı Zephyria adası olarak adlandırılan (günümüzde yarımada) alandır. İlk yerleşim kalıntı halinde Karya medeniyetine ait olup günümüzde yer altında kalmıştır. Yerleşim MÖ 337'de Milas da bulunan Karya hükümdarı Mausolus, kentin savunma olanakları ve deniz ticaret potansiyeli sebebiyle günümüzdeki kalenin içine başkenti taşımasıyla başlamıştır. MÖ 334-333 yıllarında Büyük İskender tarafından saldırıya uğrayan kent (Mozole hariç) büyük bir yıkıma sahne olmuştur. MÖ 60 yılına kadar fakir bir Makedonya, ardından Roma kenti olarak kalan yerleşme MS 11'de Türklerin eline geçerek kale yeniden inşasıyla başlayan bir değişim sürecine girmiştir. Bodrum Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedildiğinde yerleşmede 100 kadar toprak evin varlığı ve kale dışında yerleşim olmadığı Evliya Çelebi tarafından rivayet edilmektedir. 18. yy. başında ilk kale dışı yerleşimin başladığı düşünülmektedir. Söz konusu kale dışı ilk yerleşim alanı günümüzde Çarşı-Eskiçeşme-Kelerlik-Türkükuyusu-Umurca ve Yeniköy mahallelerinden oluşmuştur.

4.2.4 Planlama Süreci

Planlama sürecine ilişkin analiz stratejik plan ölçeğinden imar planı ölçeğine kadar yapılmıştır. Özellikle planlarda turizme ilişkin kararlar araştırılmış, Bodrum'u ve proje alanı olan Bodrum merkezi etkileyecek kararlar olan kitle turizmin geliştirilmesi ve arazi kullanıma yönelik yeni öneriler, alanda fiziksel yoğunluğu artırıcı hükümlere ilişkin değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

İrdelenen planlar;

- Türkiye Turizm Stratejisi, 2023
- 1/50.000 Ölçekli Muğla-Aydın Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetim Planı,
- Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- 1974 Yılı İller Bankası İmar Planlama İdaresi 1/1000 ölçekli İmar Planı
- 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu, 2016
- 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ve 2001 Revizyonu

A) Stratejik Planlar

1. Türkiye Turizm Stratejisi, 2023

Türkiye turizm strateji vizyonu “*Sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması ve Türkiye'nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesinin sağlanmasıdır*” (Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Kültür Ve Turizm Bakanlığı Ankara, 2007, T.Y.). olarak ifade edilmiştir.

Bu vizyona yönelik ilkeler arasında sürdürülebilir bir turizm çerçevesinde mevcut turizm bölgelerinin yeniden ele alınması ve kaliteli çevreler yaratılması; turizmin tüm sezona yayılması, yere özgü alternatif turizm türlerinin üretilmesi, turizmle ilgili altyapı ve ulaşım yatırımlarında özel sektörün etkinliğinin özendirilerek kamunun yükünün hafifletilmesi; tüzemde merkez, sivil yerel aktörlerin bir arada çalışması; turizm planlamasının bütüncül ele alınması; turizmin yoğunlaştığı yerlerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarının yerel yönetimlerin ve özel sektörün de katkılarıyla çözümlenmesi ilkeleri benimsenmiştir.

Bu bağlamda aşırı turizmle ilişkilendirilebilecek kararlar ise “Mevcut Turizm Alanlarının İyileştirileceği Bölgeler Strateji” olarak görülebilir. Bu strateji “*Kitle turizminin yoğun olarak geliştiği alanların altyapısının öncelikli olarak ele alınarak güçlendirilmesi ve bu bölgelerdeki turizm sezonunun tüm yıla yayılabilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması*” şeklinde özetlenmiştir.

Bu alanlar ise çalışma alanı olan Bodrum’un da içinde olduğu deniz-kum-güneş odaklı kitle turizmi yoğun olan Antalya, Muğla ve Aydın illerinin kıyı yerleşmeleri olarak belirtilmiştir. Bu yerleşmelerin doyum noktasında olduğu ifade edilmiş ve “*Turistleri otelden çıkararak ikincil harcamaları artıracak, mevcut tesislerin 12*

ay çalışmasını sağlayacak, turizm bölgesi açısından kıyı turizmi yanı sıra marka oluşumunu sağlayacak etkinlikler özendirilerek planlanacaktır” önerisi getirilmiştir.

Bu alanlar için belirlenen temel stratejiler ise şu şekildedir;

1. *Mevcut işletmelere thalasso terapi, vb. Sağlık ve zindelik birimlerinin entegre edilmesi sağlanacaktır.*
2. *Spor ve rekreasyon alanları özellikle spor kulüplerinin antrenman alanları planlanacaktır.*
3. *Golf alanları planlanarak yatırım ortamları geliştirilecektir.*
4. *Eğlence merkezi ve temalı parklar oluşturulacaktır.*
5. *Orman içi gezi ve dinlenme yerleri düzenlenecektir.*
6. *Fonksiyon ve mimari açıdan nitelikli alışveriş merkezleri yapılacaktır.*
7. *Belediye yerleşmelerinde kat yüksekliği, parsel büyüklükleri açısından gerekli plan revizyonlarının yapılacaktır.*
8. *Kıyı gerisinde kalan alanlarda nitelikli çevre düzenlemesi, sokak ışıklandırılması, bordür, kaldırım, v.s. yapılacaktır.*
9. *Kıyı gerisinde kalan alanlarda hem spekülasyonu önlemek hem de bu alanları çeşitlendirerek turizme katkısını sağlanmak için çiftlik turizmi, organik tarım, hobi bahçeleri butik villa bahçeleri vb. yapılacaktır.*
10. *Yerleşmeler içinde özgün el sanatları, alışveriş için mekanlar, pazar yeri düzenlemeleri, turistleri eğlendirmek ve çevreyi tanıtmak için fayton, tren, teleferik, vb.. Çeşitli ulaşım düzenlemeleri yapılacaktır.*
11. *Turistik tesis ve şehir merkezi arasında ulaşımın niteliğinin artırılarak çeşitlendirilmesi için bisiklet yolları ve yaya yolları düzenlemeleri yapılmasının sağlanması hedeflenecektir.*
12. *Turizmin yoğun olarak geliştiği alanlarda altyapının güçlendirilmesinin yanında turizmin yaşadığı sorunların çözümünde de etkin rol oynayacak olan altyapı birliklerinin kurulması teşvik edilecektir.*
13. *Bu yörelerde turizm ürünü çeşitlendirilecektir.*

Bu stratejik plana göre kitlesel turizmin özellikle aşırı turizm bağlamında değerlendirildiğine getirilen çözüm önerileri çeşitli sorunlar barındırmaktadır. En temel sorun, çözüm olarak sunulan stratejileri birçoğunun söz konusu doygunluğa ulaşmış turizm alanlarındaki yoğunluğu azaltmak veya sabit tutmak yerine, artırıcı yönde etki yapacağıdır. Özellikle önerilen, golf turizmi, alışveriş merkezi gibi işlevler bu alanlarda gündelik fiziksel yoğunluğu artırıcı, ulaşım alt yapısını zorlayıcı, risk altında olan doğal alanlara kentleşme baskısı yapma riski taşımaktadır. Yerel halkın turizme dahil olması ise ağırlıklı olarak turistin yerleşmedeki varlığını koruma amaçlı olmuştur. Bu bağlamda önerileni tüm

paydaşları temsil edecek İl Turizm Konseylerinin kurulması önerisi gerçekleştirilmemiştir.

2. Aydın Muğla İlleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planı

Türkiye taraf olduğu Barselona Akdeniz'in Deniz Çevresi ve Kıyı Bölgelerinin Korunması Sözleşmesi gereği; henüz taraf olmadığı ancak güncel bir sorunun çözümüne ilişkin araç olarak görülen Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetim Protokolü'ne yönelik planları 2017 yılından günümüze üretmeye başlamıştır (Söylemez, Çakır, Gökal ve Nal, 2016). Aydın-Muğla Bütünleşik Kıyı Alaları Planı'nın amacı, *“Ulusal ve uluslararası kıyı politikalarına uygun olarak kıyı ve kıyı etkileşim alanlarının sürdürülebilir bir gelişme doğrultusunda sektörel faaliyetlerin kıyı kaynaklarını koruma kullanma dengesi gözetilerek planlanması”* olarak belirtilmiştir.

Yedi bölge ve 17 alt bölgeden oluşan planın 3. Bölgesi Bodrum-Güney Milas Bölgesi olup Yalıkavak Alt Bölgesi, Bodrum Merkez Alt Bölgesi ve Gökova Kuzey Kıyıları Alt Bölgesi'nden oluşmaktadır. Çalışma alanı Bodrum Merkez Alt Bölgesi içinde yer almaktadır. Alt bölgeye ilişkin planda Mevcut Durum ve Gelişme Eğilimleri başlığı altında; Bodrum'un bir kültür sanat ve deniz turizm karakterini sürdüreceğini, planın Bodrum'un sahip olduğu doğal ve ekolojik değerlerin koruma-kullanma dengesi içerisinde gelişmesini desteklemesi amaçlanmıştır.

Bodrum merkez kıyıları için mevcut durumda alt bölgenin tamamı depremle etkilenebilir bir durumda olduğu vurgusu yapılmıştır. Alçak kıyı tipinin görüldüğü alanlarda tsunami riski vardır. Bölgenin mevcut turistik özelliği göz önüne alındığında plaj olarak kullanılan alanların sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Bu nedenle çevresel ölçütler açısından bu alanlardaki deniz suyu kalitesinin devamlılığı sağlanmalıdır ifadesi yer almaktadır. Bu bağlamda Bodrum merkez alt bölgesi için tespit edilen riskler ise şu şekildedir:

- Yaz nüfusu ile kış nüfusu arasındaki farkın yüksek olması
- Bölgede yazın yaşam kalitesinin düşmesi
- Kıyıda plajların çoğunun halka kapalı olması
- Kanalizasyon yetersizlikleri
- Evsel atıkların su kirliliği
- Arıtma tesislerinin yetersizliği

- İkinci konutların altyapı sorununa yol
- Ulaşım türleri arası entegrasyonun zayıflığı
- Turizmin tek sezona yığılması

Planda ifade edilen bu sorun ve riskler aşırı turizmin alan için bir sorun olduğunu göstermektedir. Ancak plan kararı olarak Bodrum Merkez Alt Bölgesi içinde 300 adet yeni Yat Limanı önerisi yapılmıştır. Planda ekonomik açıdan mega yat limanlarının avantajlı bir yatırım olarak bölge kıyılarının cazibe merkezi kimliğine destek olacağı, bu talebin karşılanması gerektiği ifade edilmektedir.

Bu kararların sorunların tespitine zıt bir biçimde yoğunluğu artırıcı bir etki yaratacağı açıktır. Planda ifade edilen sorunların ve risklerin mevcutta yetersiz olan altyapıyı zorlayıcı, bölgedeki ekolojik değerler üzerinde baskı yarATICI sonuçlar getirmesi olasıdır.

B) Mekânsal Planlar

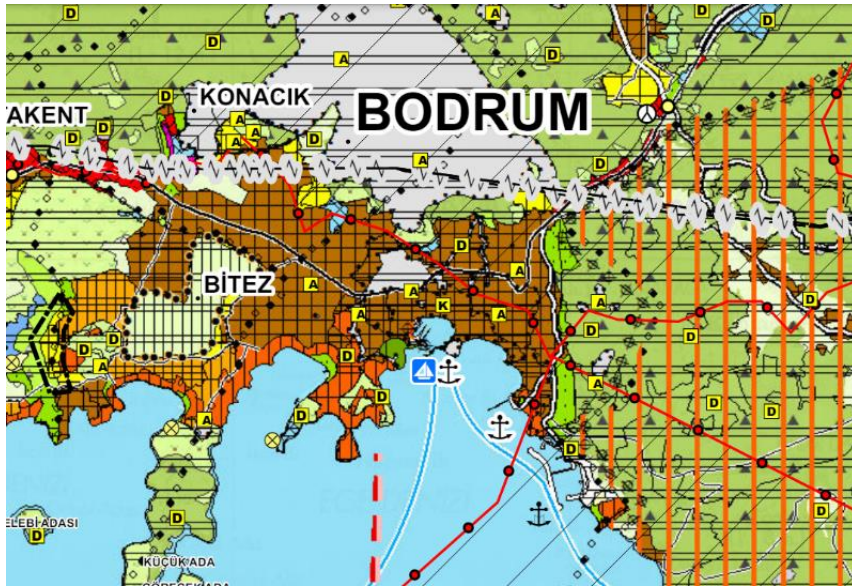
1. Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Muğla Denizli Aydın Planlama Bölgesi 1/100.000 Çevre Düzeni Planı plan açıklama raporunda Bodrum bir uluslararası turizm merkezi olarak tanımlanmıştır. 1960'larda başlayan ve 1980'lerde gelişen turizmin Bodrum için kontrol edilemez bir boyutta olduğu vurgulanmış, özellikle ikinci konut sorunu üzerinde durulmuştur. Bodrum'un sosyo-ekonomik yapısının turizmle değiştiğini ve bu bağlamda yerleşmenin tamamının da kimlik değişimi yaşadığı vurgulanmıştır. Güncel durumda ise turizm faaliyetlerinin ekonomik kaygılarla ve doğal tahribatı görmezden gelecek bir büyüme eğiliminde olduğu ifade edilmiştir.

Planda Bodrum'a bu uluslararası kimliği katan değerler; kültür ve deniz turizm potansiyelinin bir aradalığı; Bodrum mimarisi ve önemli doğa alanları olarak belirtilmiştir. Bu değerlerin ise sürdürülemez boyutlara ulaşan turizm faaliyetleri nedeniyle risk altında olduğu belirtilmiştir. Yarımada'da koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi ve planlama bütünlüğünün korunması amacıyla yönelik olarak bu planla Bodrum için özel planlama hükümleri getirilmiş, Bodrum'un uluslararası bir kültür, sanat ve deniz turizm merkezi karakterini sürdürmesi ön görülmüştür. Planda Bodrum merkezin turizm faaliyetleri kapsamında taşıma kapasitesinin dolduğu belirtilmektedir.

Özellikle alanın büyük bir kısmının sit alanı sınırları içinde olması, alanı hassas bir yerleşim yeri olarak tanımlamaktadır. Merkezde mekânsal kaliteyi artırıcı ve altyapı sorunlarını çözmek amacıyla çeşitli yatırımlar önerilmiştir. Yerleşimin kuzey sahillerinde yer alan Torba Mahallesi de bu bağlamda önerilen alanlardan biridir. Bu plan kararı 2021 yılında Torba Mahallesi'nde açılan yeni otogarla uygulanmaya başlanmış olsa da Bodrum Merkez Çarşı'daki eski otogar alanı kullanılmaya devam edilmiştir. Bu durum ulaşım ağında kopukluk yaratarak aktarma zorunluluğu getirmiş ve trafik sorunlarına neden olmuştur. Ayrıca, yerleşimin merkezinde kalan değerli alanların değerlendirilmesine neden olmuştur.

Bodrum Merkez ile Torba Kavşağı arasında yer alan karayolu çevresinin tarımsal niteliğini kaybettiği düşünülmekte olup, Merkez ile Torba arasındaki kentsel bütünlüğü sağlamak amacıyla bir dizi konut dışı kentsel çalışma alanı planlanmıştır. Kavşak çevresinin üç yönde açık alan olarak bırakılması ise bu bölgedeki trafik problemleri açısından uygun bulunmuştur. Bodrum Merkez'de, doğuda ormana bitişik olan alanlarda kentin rekreasyon ve açık alan ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla büyük bir kentsel yeşil alan planlanmıştır. Torba-Milas Karayolu üzerinde, karayolunun güneyinde ilçenin ihtiyaç duyacağı kentsel-sosyal altyapı alanlarının oluşabileceği geniş bir bölge kamu kurum alanı olarak planlanmıştır. Karayolu güzergahının kuzeyinde ise aynı amaçla bir başka bölge daha düzenlenmiştir. (Şekil 4.9)

Şekil 4.9 1/25.000 Plan'da Bodrum

Bu kararlar, aşırı turizme ilişkin stratejilerden yola çıkarak yerleşimin turizm yoğun bölgelerini yayalaştırma hedefiyle alınmıştır. Ancak, plan hiyerarşisi içinde bazı uygulama ve izleme yetersizlikleri nedeniyle uygulama problemleri yaşanmaktadır. Aynı zamanda, altyapıya ilişkin önlemler alınması kararları da benzer bir biçimde uygulanmamaktadır. Bu durumun en önemli göstergesi, uluslararası bir turizm yerleşmesi olan Bodrum'un bir turizm master planının olmamasıdır. Çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde ise (2023) altyapı yetersizliklerinin ve mekânsal denetim eksikliğinin devam ettiği sıkça belirtilmiştir.

2. Muğla İli 2016 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu (2023 Yılında İptal Edildi)

1/25.000 Nazım İmar Planı plan açıklama raporunda üst ölçekli planlara paralel olarak Bodrum'un turizm karakteri vurgulanmış, çeşitli alanlarda yoğunluğa ilişkin sorunlar vurgulanmıştır. Bodrum'da 1/25.000 Nazım İmar Planı onama sınırı dışında kalan birçok özel statülü alan mevcuttur. Özel kanunlara tabi olan bu alanlarda Nazım İmar Planı'nda karar getirilmemiş, bu alanlar ulusal mevzuat ve taraf olunan uluslararası sözleşmelerce koruma altına alınmıştır (1/100.000 Ölçekli ÇDP Plan Açıklama Raporu; 1/5000 Ölçekli NİP Plan Açıklama Raporu) İlçede 15 adet arkeolojik sit ve 2 adet kentsel sit ve toplam 257.278.879 metrekare 1. Derece, 2. Derece ve 3.Derece Doğal sit ve Sürdürülebilir Koruma Kontrollü Kullanım alanı bulunmaktadır (Tablo 4.8) (Muğla Çevre Platformu, 2020)

Tablo 4.8 Çevre Düzeni Plan onama sınırı dışında yer alan özel statülü alanlar

Özel Statülü Alanlar	
Marina Turizm Merkezi,	Çökertme Turizm Merkezi
Karaada Turizm Merkezi,	Tuzla Gölü Güneyi Turizm Merkezi kapsamındadır.
Yalıkavak Limanı Turizm Merkezi,	
Yalıkavak-Göltürkbükü-Gündoğan Turizm Merkezi,	
Türkbükü Doğusu Turizm Merkezi,	
Adalıyalı Turizm Merkezi ve	
Yalıçiftliği Turizm Merkezi (Yalı yerleşiminin tamamını kapsamaktadır)	

kararları ile yapılaşma kararları yerleşmenin doğal alanlara yap
ını kısıtlamaya yönelik olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda makr
rı aynen korunmuş, çeşitli altyapı alanları önerilmiştir. Kentsel ala
erinde yer alan makilik-fundalık araziler, tarım arazileri ve orman alanı
l ve ekolojik yapısı korunacak alanlar” olarak belirlenmiş, bu ala
şma kararları alınmaması, mevcut arazi kullanımının devamlılığı
miştir. (Şekil 4.10)

PLANLAMA ALANININ SİT DURUMU GÖSTERİMİ

- I. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANI
- II. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANI
- III. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANI
- KENTSEL SİT ALANI
- I. DERECE ETKİLEME GEÇİŞ ALANI
- II. DERECE ETKİLEME GEÇİŞ ALANI
- I. DERECE DOĞAL SİT ALANI
- II. DERECE DOĞAL SİT ALANI
- III. DERECE DOĞAL SİT ALANI
- PLANLAMA ALANI

Planın yapıldığı 2016 yılında Bodrum’da ikamet eden ve planda sürekli nüfus olarak belirtilen kış nüfusu 152.440; aşırı turizm için oldukça önemli bir gösterge kabul edilen ve mevsimsellik göstergesini ortaya koyan yaz nüfusu (ikinci konut

nüfusu) 157.206 olarak belirtilmiştir. Bu durum Bodrum'da yaz döneminde nüfusun iki katından fazlasına çıktığını dolayısıyla yerleşmeye fiziksel yoğunluk, su ve atık yönetimi kentsel altyapı yetersizlikleri, sosyal donatı yetersizliği gibi birçok aşırı turizme işaret eden soruna işaret edeceği açıktır. Plan 2025 yılında Bodrum'da sürekli ikamet edecek kentsel+kırsal nüfus projeksiyonunu 247.098, yazlık nüfusu ise 237.408 olarak belirlemiştir. Bu da söz konusu sorunun giderek büyüyeceğine işaret etmektedir.

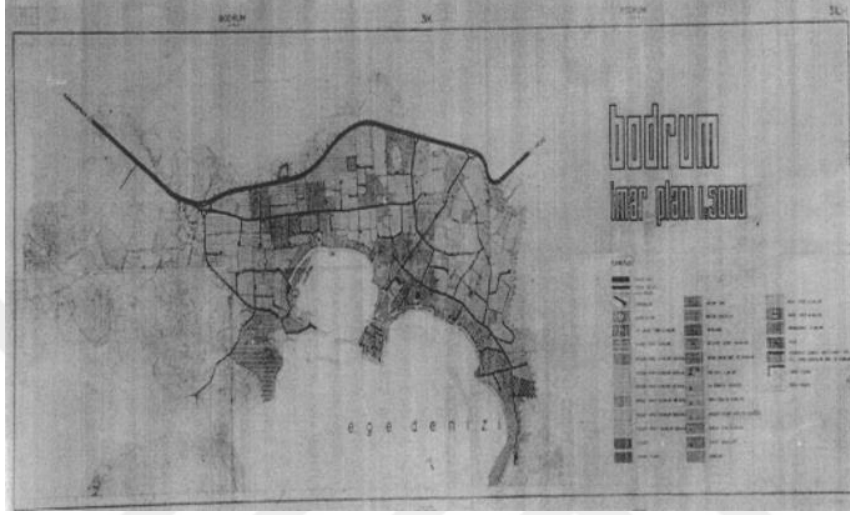
Bodrum'a özgü plan hükümleri;

- Bodrum yarımadasının doğal, kültürel ve turistik değerleri ile yapılaşma özellikleri göz önüne alınarak, bölgede koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi ve planlama bütünlüğünün korunması amacı ile Bodrum ilçesinin bu planın onama sınırları içerisinde kalan bölümünde uygulanacaktır.
- Tüm yapılaşmalarda, geleneksel yöre mimarisini ve yöresel yerleşme dokularını yansıtan uygulamalar yapılması zorunludur. Yapı malzemesi olarak, beyaz renkli sıva hariç renkli sıva kullanılamaz. Dış cephede beyaz boya veya yerel/karakteristik doğal taş kullanılacaktır. Varsa karakteristik yöre mimarisini yansıtan baca tiplerinden başka baca tipi kullanılamaz.
- Kamuya ait yapılarda da yöre mimarisine uygun projeler geliştirilecektir. Esaslı tamir ve tadilatla yöre mimarisine uyum sağlanacaktır.
- Yürürlükteki imar planlarında ve yeni planlanacak alanlarda tabii zeminden kotlandırma sonucunda +/- 0.00 kotu +/- 1.00 metrenin üzerinde çıkan alanlarda uygulamaya geçilmeden önce ada/adalar boyunca kotlandırmaya ilişkin etütler yapılarak kot noktaları belirlenecektir. Bu etütler ilçe belediyesi tarafından yapılmadan ve ilçe belediye encümenince uygun görülmeden uygulamaya geçilemez

Şeklindedir. Planda aşırı turizm sorununa ilişkin herhangi bir stratejik öneri getirilmemiştir. Turizm Bölgesi olarak ilan edilen alanların özel statülü alanlara yönelik plan kararları ile geliştirilmesi durumu ise yerleşmenin birbirinden kopuk bir planlama anlayışı ile yönetildiğini ortaya koymaktadır.

3. 1974 Yılı İller Bankası İmar Planlama İdaresi 1/1000 ölçekli İmar Planı

1974'teki ilk imar planı olarak sayılabilecek planda ise kentin ana mekânsal gelişim kararlarının verildiği söylenebilir. Ancak bu plan yerleşmeye aşırı yoğunluk artışı getireceği nedeniyle hazırlık aşamasında Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma yüksek kurulu tarafından iptal edilmiş, yerleşmeye özgün bir koruma amaçlı uygulama imar planı hazırlanmasına karar verilmiştir. (Şekil 4.11)

Şekil 4.11 İller Bankası Planı (Kaynak: Bodrum, KAİP Plan Açıklama Raporu, 2001)

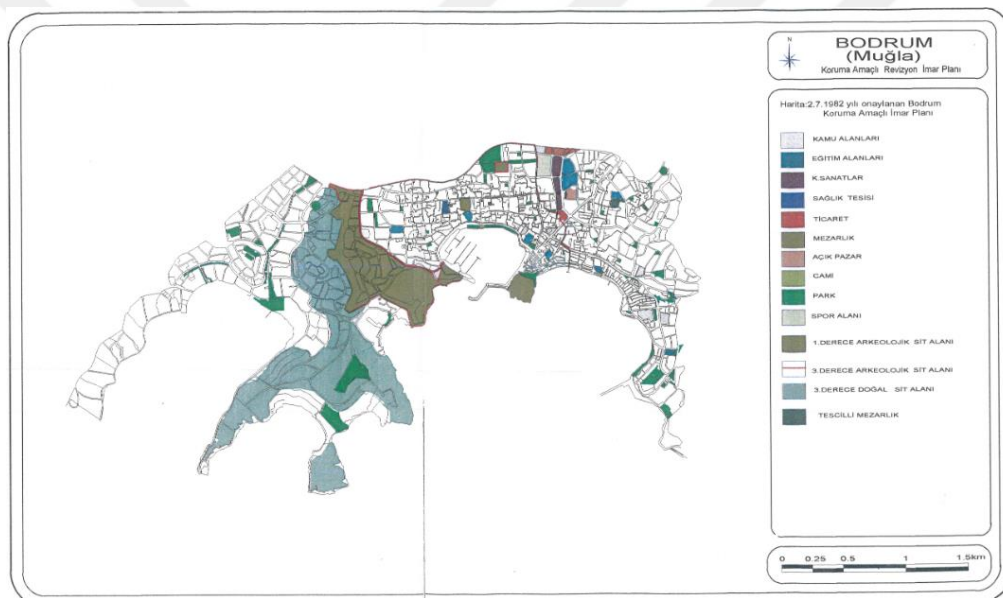
Planda kentin batısında 202 ha turizmle gelişecek bir alan öngörülmüştür. Bu plan kapsamında konut alanları yoğun, orta ve az yoğun olarak 3 kademedede belirlenmiştir. Yine bu planla ilk kez merkezde yer alan üretim alanlarının bir organize sanayi bölgesinde toplanması önerisinde bulunulmuştur. Bodrum'un organik yerleşim dokusundaki bahçeli geçişlerin korunması kararı alınmış Kale'nin de bir mekân halinde kente kazandırılması gerekliliği belirtilmiştir. Ek olarak spor ve çocuk oyun alanları planlanmıştır. Kentin ana ulaşım kararları ise günümüzde kullanılan Muğla-Milas Yolu, Atatürk Caddesi ve Yat limanını Gümbet kavşağına bağlayan karayolu arterleri ana trafik odaklarıdır. Kentin ana ulaşım aksı üzerinde olması nedeniyle günümüzde Eski otogar olarak çarşı mahallesinde yer alanı da bu tarihli planda önerilmiştir. Önemli bir ulaşım kararı ise günümüzde Bodrum Çarşı ve Kale ile önemli bir odak ve çekim noktası halinde olan Cumhuriyet ve Neyzen Tevfik (Sahil Yolu) caddelerinin yayalaştırılması kararıdır. Günümüzde Neyzen Tevfik caddesi hala trafiğe açık bir haldedir ve bu alanda trafik özellikle turizm sezonunda önemli bir sorundur. Kent içinde 500 araçlık otopark önerilmişti gerekli

olması halinde ise yol üzeri parklanması önerilmiştir. Konutlar için ise yapılaşma türlerine göre Kumbahçe, (K) diğer mahalleler (Y) ve Ticaret adaları (Z) en yüksek yapı adaları k ve y de 9 M, z de ise 6,5 metre olarak belirtilmiştir. Jeolojik yapısı nedeniyle Kumbahçe farklı bir yapılaşma koşuluna tabi olmuştur. Planda herhangi bir koruma kararı belirlenmemiştir. Planın uygulaması sırasında bu yapılaşma koşulunda uymayan 300'den fazla yapıya ruhsat verilmesi nedeniyle plan iptal edilmiştir. Akçura'lar tarafından 1972 yılı 8. Sayılı Mimarlık dergisinde yayınlanan "Kasaba Ölçeğinde Çevre Değerlerini Koruma Amaçlı Bir İnceleme: Bodrum" yazısında bu duruma yer verilmiştir. Bu rapor dönemin sosyo-demografik yapısı hakkında da bilgi vermekte olup dokunun Türk mahalleleri, Rum mahalleleri ve merkez (iki sosyal grubun bir arada bulunduğu ticaret işlevi yoğunluklu) olmak üzere üçlü bir yapıda olduğu ifade edilmiştir.

Cengiz Bektaş'ın 1974-1975 yıllarında yaptığı tespitlere göre Türk mahalleleri kıyıda Turgut Reis Caddesi 'üzerinde arka bahçeli sıra evlerdir, bu karakteristik Anadolu kültürünün tarımla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Rum mahalleleri ise tipik Bodrum evleri olarak anılan kule evlerden oluşmaktadır. Mahalleler mescit veya kuyular etrafında toplanmakta klasik Osmanlı mahalle oluşum tipini yansıtmaktadır. Birbirinden kopuk Türk ve Rum mahalleleri arasında 1930'lara kadar mezarlık alanlar yer almaktadır. 1930'lardan sonra kentin bütünleşmeye başlamış ticari merkez olarak adlandırılabilen Çarşı oluşmaya başlamıştır. Yerleşme dokusu o dönemlerde sokak ve konutun bütünleştiği bir durumdayken, günümüzde bu durum oldukça değişmiş, konutlar daha kendi içine kapanık sokaktan kopuk hale gelmiştir. Bu dönemde Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Bodrum'a sürgün edilmesi ve bu süreçte Bodrum hakkında yazdığı yazılar Bodrum'un tanınmasına yönelik ilk adımlardan biri olmuştur. 1970'lerde başlayan ve 1980'lere gelindiğinde giderek hızlanan bir biçimde Bodrum denizi, iklim ve doğal yapısıyla entelektüel ve sanatçı gruplarının ilgisini çekmeye başlamıştır. 1970'lerde balıkçı tekneleriyle başlayan ve 1982 yılı Turizmi Teşvik Yasası ile yabancı bayraklı teknelerin de yanaşmasını sağlayan bir rekabet ortamı yaratılmıştır. (Ecemiş Kılıç ve Aydoğan, 2009) Bu plan yerleşmeye aşırı yoğunluk artışı getireceği nedeniyle hazırlık aşamasında Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma yüksek kurulu tarafından iptal edilmiş, yerleşmeye özgün bir koruma amaçlı uygulama imar planı hazırlanmasına karar verilmiştir.

4. 1982 Yılı Turizm Bakanlığı 1/1000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 2001 Revizyonu

Turizm Bakanlığı tarafından yapılan 1982 planı ilk kez korumaya ilişkin çeşitli kararlar içermesi nedeniyle önemlidir. Planda tarihi kent surları içinde gelişen kentin önemli doğal alanları olan Gümbet ve Bardakçı koyları üçüncü derece doğal sit alanı olarak planlanmasıyla kentin tarihi yerleşim alanındaki kültürel, doğal, arkeolojik değerlerin zarar görmesini engellemek amacıyla sur dışına doğru geliştirilme eğilimi görülmektedir. Tarihi kent surları içinde yer alan 773 sivil mimarlık örneği konut, 112 anıtsal yapı tescil edilmiş, bu kültür varlıkları nedeniyle eski kent merkezi 3. Arkeolojik sit alanı ve kentsel sit alanı ilan edilmiştir. (Şekil 4.12)

Şekil 4.12 Bodrum 1982 Yılı Koruma Amaçlı İmar Planı (Kaynak: Bodrum 2001 KAİP, Plan Açıklama Raporu)

2001 yılı KAİP plan açıklama raporunda 1980’lerden itibaren kentin gelişimi üzerindeki en önemli etkinin hızlı turizm baskısı ve bu baskıyı karşılayacak planların ana plana yeterli entegre edilmeden parçacıl müdahalelerle ilave imar planları olmasıdır. Bu durum günümüzde aşırı turizm baskısı altında olan Bodrum’un özellikle merkez tarihi yerleşmesinin mevcut duruma gelmesinin ilk izlerini ortaya koymaktadır. Söz konusu ilave planlar şekil 4.13’te gösterilmektedir.

Plan kapsamında belirtilen ilk sorun Bodrum’da imar planlarının parçacıl ve düşük entegrasyon düzeyine sahip olması nedeniyle sosyal donatı alanlarının dengesizliğidir. Planda yeterli otopark alanı bulunmaması ve ikinci konut sorununa değinilmiştir. Gümbet’te planlanan turizm alanları eleştirilmiş, genel olarak koruma ilkelerinin yetersizliği revizyonun temel nedenlerindendir.

Planın analizleri sonucunda sentez olarak Bodrum “Canlılık veren turizm faaliyetleri ile gelişmiş günümüzde sağlıklı büyüemeyen, yatayda az katlı yapılarla sıkışmış, barındırdığı geçici ve kalıcı nüfusun donatı ve ulaşım hizmetlerini karşılayamayan, sahip olduğu kültürel ve doğal değerleri değerlendiremeyen bir kent.” olarak tanımlanmıştır.

Değinilen Sorunlar:

- Donatı alanlarının yetersizliği
- Ev pansiyonculuğu ve apart konaklama tesislerinin kent içinde plansız gelişimi
- Ticaret işlevinin yerleşmenin tarihsel merkezinde kontrolsüz gelişmesi
- Ulaşım sisteminin yetersizlikleri, araç ve yayanın tüm yerleşmede bir arada olması, eski kent dokusunda araç, kavşak düzenlemelerinin yetersizliği, Neyzen Tevfik Caddesinde araç bulunması
- Kentsel sit alanı ve 3. Derece doğal sit alanı olan Gümbet’te yoğun olan hızlı yapılaşma

Plan Kararları:

- Bodrum’un taşıyabileceği kapasitesini doldurmuş olduğu bu nedenle nüfusu 2015 yılı projeksiyonu olarak 44.299 kişi olarak belirlenmesi olmuştur.
- Otogar alanının kent dışına çıkarılarak, bu alana kent içinde dağınık halde bulunan idari tesislerin merkezi niteliğinde alan yapılması
- Bodrum antik tiyatro önünde yolun yer altına alınması
- Kumbahçe ve Neyzen Tevfik Caddelerinin Kıyılarında yayalaştırma
- Kültür varlıklarının sürdürülebilirliğini sağlamak adına korunarak geliştirilmesi ve kent yaşamına katılması, kentsel sit alanı içinde karaktere uygun olmayan yapılaşmanın önüne geçilmesi

Plan kapsamında belirlenen sorunlar ve potansiyeller, Bodrum'un sürdürülemez turizm faaliyetlerinin hızla arttığı bir yerleşim yeri olmasının yansıması olarak günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Yaklaşık yirmi yıl önce belirlenen bu sorun ve potansiyellerin hala önemli olması, o dönemde yeterince ele alınmadığını ve günümüzde de etkin çözümler bulunamadığını göstermektedir. Bu durum, Bodrum'daki problemlerin giderek artmasına sebep olmuştur. Taşıma kapasitesi aşılmış, ulaşım çözümleri uygulanamamış ve kontrolsüz yapılaşma devam etmiştir. Aşırı turizm bağlamında yerel halkın yaşam kalitesi giderek düşmüş ve bu durum bugünkü olumsuz algının ilk izleri görülmüştür.

4.2.5 Sosyo-Demografik Yapı ve Yazlık Nüfus

Bodrum, tarihsel süreçte sosyal açıdan temelde iki bölge ile gelişmiştir. Kalenin doğusunda, genellikle Girit ve diğer Ege Adaları'ndan göç eden Müslümanlar ve Rumların bir arada yaşadığı Kumbahçe bulunmaktadır. Batısında ise Türk mahalleleri ve ortasında 1930'lara kadar mezarlık olarak kullanılan Çarşı mahallesi yer almaktadır. Bu iki bölge farklı sosyo-ekonomik yapıları temsil edilmiş olup, dolayısıyla farklı ekonomik faaliyetlere sahip bir yapıda gelişmiştir. Türkler tarım ile uğraşırken, özellikle Rumların yoğun olduğu Kumbahçe'de deniz ticaretine dayalı faaliyetler ön planda olmuştur. Zamanla kentin büyümesi ile birbiriyle etkileşime giren bu iki sosyal grup bütünleşik ve çok kültürlü bir sosyal dokunun oluşmasını sağlamıştır.

Bodrum'da sosyal yapının değişimi ilk olarak turistik gemi seferlerinin 1958 yılında başlamıştır. Yunanlara ait Ageon gemisi haftada iki kez Bodrum'a turist getirmeye başlamış, 1961'de ise seferlerinin sayısı artmıştır. 1960'ların sonlarına doğru kurulan Turizmi Tanıtma Derneği'nin yaptığı tanıtımlarda dönemin ünlü sanatçıları Cevat Şakir, Ara Güler, Sami Güner ve Mustafa Kapkın önemli rol oynamıştır. Zeki Müren'in 1967 yılında Bodrum'u ziyareti de kentin tanıtımına büyük katkı sağlamıştır. Bu dönemden sonra Bodrum'da turizmi teşvik eden Turizm Bankası'nın pansiyonlara verdiği kredilerle pansiyonlar, kamping alanları, oteller ve gece kulüpleri hızla açılmaya başlamıştır.

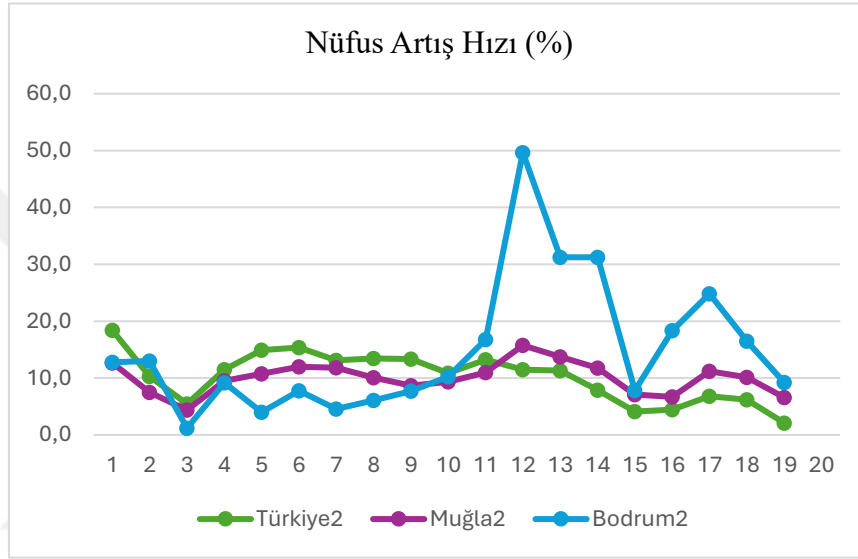
1965 yılında Turizm Bakanlığı, Bodrum Turizm Bürosu'nu açmış, 1973 yılında ise Kale'de ilk Bodrum Festivali düzenlenmiştir. Bodrum'da balıkçı tekneleriyle başlayan Mavi Yolculuk, 1970'lerden sonra Bodrum tersanelerinde gulet ve

tirhandil tipi tekne yapımının gelişmesine yol açmıştır. Bodrum'da sonraki yıllarda yelkenli turizmi de geliştirmiştir. 1982 tarihli koruma amaçlı imar planı ile Bodrumun sit alanı ilanından sonra yerleşme giderek çevre alanlara yayılmaya başlamıştır, kooperatif modeli de bu yıllarda yerleşmede görülmeye başlamıştır. Giderek “yazlıkçılık” olarak ifade edilen olgu yayılmaya devam etmiştir. Bu dönemde Bodrum’un ilk apart oteli olan Seçkin Konaklar de mimar Cengiz Bektaş'ın projesiyle bu dönemde inşa edilmiştir. 1980’li yılların turizm hareketleri 1990’lar Bodrum’a çok sayıda gayrimenkul yatırımlarının yapılması ile başlamış, başlangıçta sosyal açıdan farklı bir yapıya sahip ev pansiyonculuğu sistemi kitle turizminin bir aracı haline gelmiştir. Çeşitli büyük zincir yiyecek içecek mekanları ve mağazaların açılmasıyla birlikte Bodrum'un sosyal yapısı da değişmiş Bodrum göç alan bir nüfus dinamiğine evrilmiştir. (Tablo 4.9) Nüfusun yıllara göre değişimine bakıldığında;

Tablo 4.9 Türkiye, Muğla ve Bodrum nüfuslarının yıllara göre değişimi (Kaynak: TÜİK; Mufassal Neticeler İcmal Tabloları)

Yıl	Türkiye	Nüfus Artış Hızı (%)	Muğla	Nüfus Artış Hızı (%)	Bodrum	Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13648000	18,4	174687	12,6	15649	12,8
1935	16158018	10,3	196772	7,5	17648	13,0
1940	17820950	5,4	211445	4,4	19940	1,2
1945	18790174	11,5	220678	9,5	20180	9,2
1950	20947188	14,9	241640	10,7	22034	4,0
1955	24064763	15,3	267579	12,0	22914	7,7
1960	27754820	13,1	299611	11,8	24688	4,5
1965	31391421	13,4	334973	10,1	25811	6,1
1970	35605176	13,3	368776	8,7	27383	7,7
1975	40347719	10,9	400796	9,3	29490	10,3
1980	44736957	13,2	438145	11,0	32517	16,8
1985	50664458	11,5	486290	15,7	37966	49,7
1990	56473035	11,3	562809	13,7	56821	31,2
1995	62865574	7,9	640011	11,8	74556	31,2
2000	67803927	4,1	715328	7,1	97826	7,8
2007	70586256	4,4	766156	6,7	105474	18,3
2010	73722988	6,8	817503	11,2	124820	24,8
2015	78741053	6,2	908877	10,1	155815	16,5
2020	83614362	2,1	1000773	6,6	181541	9,3
2023	85372377		1066736		198335	

Tabloya göre Muğla'nın nüfus artış hızının 1985 yılından itibaren yükselmesinin temel nedeni 1982 tarihli Turizmi Teşvik Yasası ile turizm endüstrisine yönelik yatırımlar yapılmasıdır. Bodrum'un nüfus artışı irdelendiğinde ise 1980'den itibaren Türkiye ve Muğla'nın üzerinde bir nüfus artış hızı görülmektedir. (Şekil 4.15) 1985-1990 yıllarında aşırı bir artış görülmüş, ardından normal düzeyde bir artış gözlenmiştir. Bu durumun temel nedeni Ögüt'e göre 1990'lı yıllarda artan turizm iş gücünün daha sonra dengeye gelmesi olarak açıklanmıştır (Şekil 4.15) (ÖGÜT, 2011).

Şekil 4.15 Türkiye, Muğla ve Bodrum nüfus artış hızları (1927-2020)

Çalışma alanının bulunduğu Bodrum Merkez Nüfusunun yıllara göre değişimi irdelendiğinde 6306 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında büyük şehire dönüşen Muğla'da idari değişim görülmüştür. Bu bağlamda merkez ilçe nüfusu 2001 tarihli Koruma amaçlı imar planında merkez olarak tanımlanan 10 mahalleyi kapsayarak ortaya konmuştur. Bu mahalleler Çarşı, Cevat Şakir, Eskiçeşme, Gümbet, Kumbahçe, Umurça, Tepecik, Türkkuyusu, Yeniköy ve Yokuşbaşı mahalleleridir. Nüfus artış hızına bakıldığında yine turizm yatırımlarının en yüksek olduğu 1980-1995 yılları arası nüfus artışının en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızının gidere düşömesinin nedeni ise turizm iş gücünün doygunluğa ulaşması, yerleşmenin taşıma kapasitesini aşması nedenleri görülebilmektedir. Özellikle 2020-2023 yılları arası nüfusun azalmaya başlaması aşırı turizm göstergelerinden

biri olan yerel halkın yerleşmeyi terk edeceği boyutlara ulaştığı olarak görülebilir. (Tablo 4.10)

Tablo 4.10 Bodrum Merkez nüfus ve nüfus artış hızı büyüklükleri değişimi
(Kaynak: TÜİK; Mufassal Neticeler İcmal Tabloları)

Yıllar	Bodrum Merkez Nüfusu	Nüfus Artış Hızı (%)
1980	9799	32,1
1985	12949	61,6
1990	20931	10,6
1995	23142	39,3
2000	32227	-4,8
2008	30688	5,4
2013	32331	13,4
2020	36650	-0,5
2023	36477	

Diğer önemli durum ise yazlık nüfus ve nüfus projeksiyonlarıdır. 2016 Muğla-Aydın Çevre Düzeni Planı'nın Bodrum ve Muğla için geçici ve sürekli ikamet tanımını kullanmış, geçici nüfus projeksiyonlarını ise şu şekilde ortaya koymuştur. Tablo irdelendiğinde en dikkat çekici durum Bodrum'da geçici ikamet eden nüfus ve konut sayısının sürekli ikametten fazla olmasıdır. (Tablo 11)

Tablo 4.11 Bodrum ve Muğla sürekli ve geçici nüfus büyüklükleri ve toplam nüfus kapasitesi, (Kaynak: Muğla İli 2016 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu)

	Sürekli İkamet, 2014		Geçici İkamet (Yaz Nüfusu, 2014)		Toplam Nüfus Kapasitesi (Sürekli+Yaz)	
	Konut Sayısı	Nüfus	Konut Sayısı	Nüfus	Konut Sayısı	Kapasite Nüfus
Bodrum	43138	152440	52402	157206	95540	309646
Muğla	245875	894509	175868	527604	421743	1422113

Nüfus projeksiyonlarına bakıldığında ise Bodrum tablo 4.11'de, belirtilen 157.206 kişilik yaz nüfusunun bir buçuk katına çıkacağı öngörülmüştür. Bu durum halihazırda doyumluk düzeyindeki yerleşmeye gelecek yükün bir göstergesi niteliğindedir. Ek olarak 2014 yılında yapılan bu Nüfus projeksiyonuna göre Bodrum'un 2025 yılı yaz ve kış nüfus toplamı 480.938 olarak belirtilmiştir. Bu durum sürekli ikamet eden nüfusun üç katı büyüklüğünü ifade etmekte dolayısıyla

zaten sorunlu olan ulaşım, su temini, atık yönetimi, sağlık ve güvenlik hizmetlerinin yeterliliği gibi sorunların artacağını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Bodrum’da sosyal yapı aşırı turizm göstergeleri bağlamında irdelendiğinde taşıma kapasitesini aşan bir durum olduğu görülmüştür. Bir sonraki aşamada bu durum yerel halkın algısı bağlamında irdelenecek anket çalışmasında yerel halkın aşırı nüfus artışına olan gözlemleri irdelenmiş, istatistiki veriler ve nitel veriler karşılaştırılmıştır. (Tablo 4.12)

Tablo 4.12 Bodrum ve Muğla sürekli ve geçici nüfus büyüklükleri ve toplam nüfus kapasitesi 2025 projeksiyonları, (Kaynak: Muğla İli 2016 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu)

	Sürekli İkamet Nüfus Projeksiyonu, 2025	Geçici İkamet Nüfus Projeksiyonu, 2025 (Yaz Nüfusu)	Toplam Kapasite Nüfus Projeksiyonu (Sürekli+Yaz), 2025
Bodrum	243530	237408	480938
Muğla	1179221	732718	1911939

4.2.6 Sektörel Yapı ve Turizm

Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü’ne göre 1983’ yılından günümüze Türkiye’de turizm ağırlıklı olarak deniz-kum-güneş turizmi sektörü etrafında gelişmektedir. Denizli ve Aydın illeri ile NUTS bölge sınıflandırılmasına göre TR32 Bölgesinde yer alan Muğla. 2017 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan illerin sosyo-gelişmişlik sıralaması araştırmasına bakıldığında 1. Kademe Gelişmiş İller içinde yer almaktadır. (Şekil 4.13)

Tablo 4.13 İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)

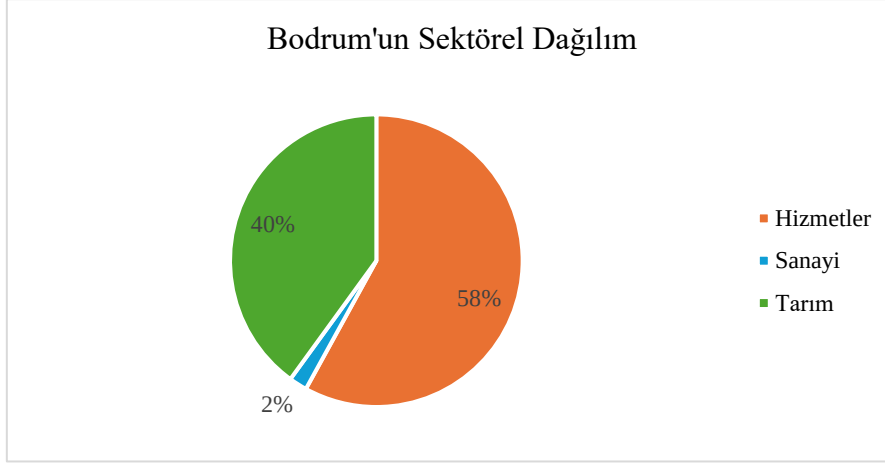
İller	SEGE 2017 Sırası	SEGE 2017 Endeks Değeri
İstanbul	1	4,051
Ankara	2	2,718
İzmir	3	1,926
Kocaeli	4	1,787
Antalya	5	1,642
Bursa	6	1,336
Eskişehir	7	1,287
Muğla	8	1,175
Tekirdağ	9	1,014

Bodrum ise Muğla ilçeleri arası Sosyo Gelişmişlik sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. (Tablo 4.14)

Tablo 4.14 İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2017)

İlçeler	SE-GE 2017
Bodrum	1
Marmaris	2
Menteşe	3
Fethiye	4
Datça	5
Ortaca	6
Milas	7
Dalaman	8
Ula	9
Köyceğiz	10
Yatağan	11
Kavaklıdere	12
Seydikemer	13

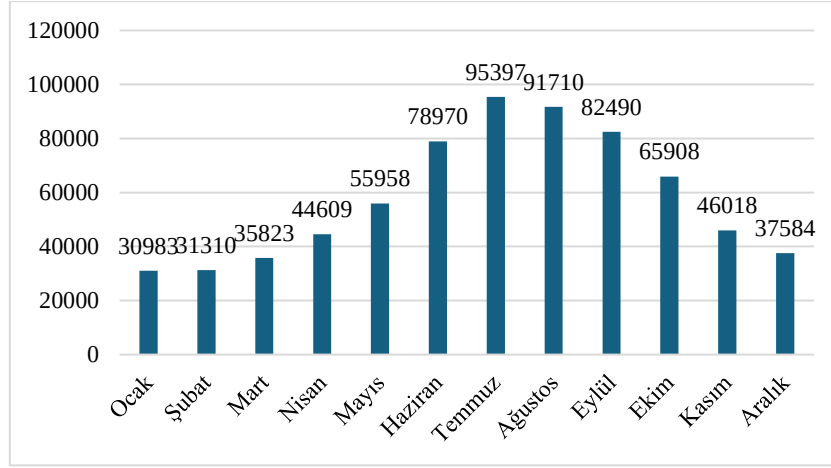
Bodrum’da ilçe bütününde sektörel dağılım, yaklaşık olarak %40 tarım, %2 sanayi ve %58 hizmetler olarak saptanmıştır. (Şekil 4.16) (GEKA, 2009) Hizmetler sektörünün büyük bir payının turizme dayalı faaliyetler olduğu düşünüldüğünde Bodrum’un ekonomik açıdan turizme bağımlı olduğu yorumu yapılabilir. Bu dengesizlik ekonomik yapının kırılganlığıyla paralel olarak aşırı turizmin göstergelerinden biridir.

Şekil 4.16 Bodrum'un sektörel dağılımı

Bodrum, turizm sektöründe Türkiye'nin uluslararası öneme sahip merkezlerinden biridir ve deniz, doğa ve kültür turizmi yoğunluklu bir yapıdadır. 1970 yıllarından itibaren, deniz-kum-güneş turizminin sağladığı istihdam olanaklarına bağlı olarak, ilçe merkezi ile yarımadaadaki belde ve köyler önemli ölçüde göç almıştır. Turizm yatırımlarının kıyı alanlarında yer seçimini getiren bu süreç kıyı kentleri arası rekabete yol açmış, turizm yatırımlarını çekmek adına hizmet kalitesi giderek düşmüştür. Bu stratejinin bir sonucu "Her şey dahil sistem" olarak karşımıza çıkmaktadır. (GEKA, 2009)

Bodrum'da turizm sektörü bakımından en sorunlu durum aşırı turizmin en önemli göstergelerinden biri olan mevsimsellik (seasonality) olgusudur. Duro ve Turrión-Prats'e göre mevsimsellik bazı ana turistik destinasyonlarda uluslararası turist varışlarının, yıl boyunca eşit olarak dağıtılmaktan ziyade nispeten kısa dönemlerde yoğunlaşmasını ifade etmektedir. Turizmin mevsimsel boyutunun öncü analizi Bar-On (1975) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucu mevsimselliğin en önemli etkileri, ekonomik açıdan kaynakların yoğun kullanım dönemleri ile düşük kullanım dönemleri arasındaki ekonomik verimsizliktir. Diğer çalışmalar, iş gücü üzerindeki etkileri ve bu yükseliş ve düşüşlerin motivasyon ve üretkenliği nasıl etkilediğini ele almıştır. Çevresel ve sosyal etkiler de trafik hacminden sivil güvenliğe çeşitli sorunları getirmektedir. Aşırı turizm bağlamında yerel halkın algısal olarak belirgin hissettiği etkilerden biridir. (Duro ve Turrión-Prats, 2019) Bu durumun en belirgin etkisi şekil 4.17 üzerinden okunabilmektedir.

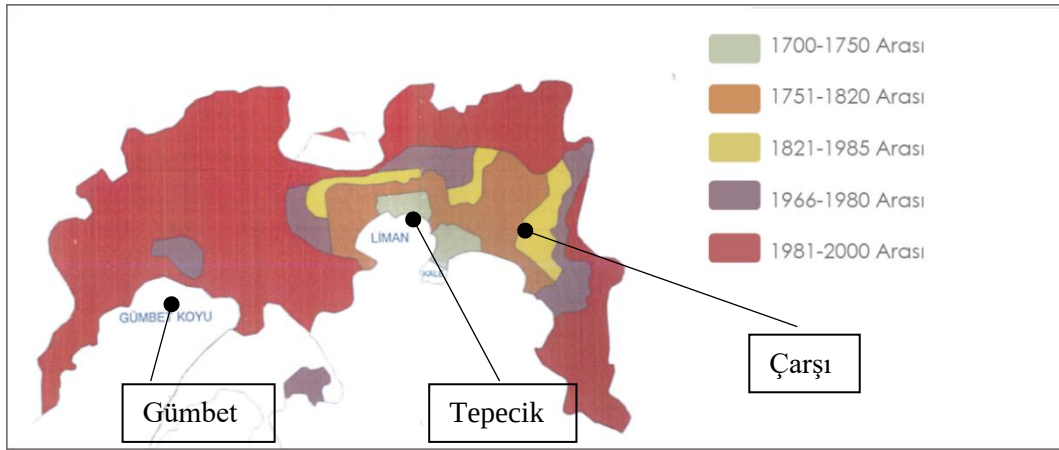

Şekil 4.17 Bodrum'da istihdamın aylara göre değişimi, 2021 (GEKA, 2024)

Usun, Işık ve Dinç'in mevsimselliğe ilişkin araştırmasında belirttiği üzere bu durum yalnızca turizm sektörüne hizmet eden otel, restoran, cafe (Ho-Re-Ca) işletmelerinin istihdam durumlarına bakıldığında daha ciddi şekilde görülmektedir. Yapılan irdlemeye göre Bodrum'da 2005-2020 yılları arasında bu sektörlerin ortalama istihdam değişimleri ocak ve temmuz ayları arasında %278 oranında olmuştur. (Usun, Işık ve Dinç, 2022) Sonuç olarak Bodrum sektörel yapı bağlamında turizme bağımlı bir durumdadır ve sektörlerin dengeli dağılımını teşvik edecek planlamanın yetersizliği nedeniyle istihdam ve gelir eşitsizliği sorunları kaçınılmaz olarak yerel halkın olumsuz algısına yol açmaktadır.

VAKA ÇALIŞMASI BULGULARI

Bodrum ilçesinin merkez mahalleleri olarak nitelendirilen ve yapılan analizler sonucu aşırı turizm düzeyi en yüksek çıkan Çarşı, Tepecik ve Gümbet mahalleleri Bodrum ilçesinin merkez mahalleleridir. Bu mahalleler 5.1’de görüldüğü üzere Bodrum’un ilk yerleşim merkezidir. Bu bağlamda yerleşmenin gelişim süreci içinde önemli bir çekim noktası olma özelliğine sahiptir. (Şekil 5.1)

Şekil 5.1 Bodrum'un yıllara göre mekânsal değişimi (Kaynak Bodrum KAİP, 2001)

Mahallelerin temel karakterleri irdelendiğinde Çarşı ve Tepecik mahalleleri kentin geçmişte ve günümüzde kültürel ve ticari kimliğini oluşturmakta ve 3. Derece arkeolojik sit alanı sınırında kalmaktadır. Gümbet mahallesi ise önemli bir doğal değer olarak 3. Derece doğal sit alanı sınırlarında yer almaktadır. (Şekil 5.2) Dolayısıyla sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı alt bölge Bodrum'da da uluslararası turizm destinasyonlarına benzer olarak kırılgan kıyı ekosistemleri, tarihi kent merkezleri ve doğal nitelikleri yüksek hassas ekosistemlerde yoğunlaşmaktadır. Çarşı ve Tepecik mahalleleri kültürel karakterli iken, Gümbet doğal bir koy olması ile öne çıkan kıyı yerleşmeleridir.

Şekil 5.2 Çalışma alanı

Tespit edilen sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yereldeki algısal karşılığını ortaya koyabilmek için üçüncü bölümde yer verilmiş olan aşırı turizm gösterge setleri irdelenmiş çalışma alanının özgün dinamikleri değerlendirilerek uyarlanmıştır. Sorular 250 kişilik örneklem boyutuna yüz yüze anket yöntemi ile uygulanmış ve test edilmiştir. (Şekil 5.3) 250 kişilik örneklem büyüklüğünün belirlenmesi ankette yer alan 45 değişken her değişken başına 5 kişi ile görüşülmesinde 225 kişi olmakta bu çalışma kapsamında ise minimum 225'i sağlanmış olup yeterli sayıdadır. (Child, 2006) Anket çalışmasının yanında alanda çeşitli nitel gözlemler ve derinlemesine görüşmeler sürdürülmüştür.

Şekil 5.3'te görülen şemada aşırı turizm göstergelerine karşılık anket sorularının test etme ilişkisi yer almaktadır. Bu sorular dışında anket yapılan grubun profilini anlamaya yönelik sorular yer almaktadır. Bu aşamada soruyu yanıtlayan kişinin Bodrum'da ikamet ediyor olması filtresi koyulmuştur. Kişinin profilini tanımlamaya yönelik meslek, eğitim durumu gibi soruların yanında "Ailenizde turizm sektöründe çalışan var mı? Kaç kişi" sorusu sorulmuştur. Bu sorunun temel amacı kişinin veya aile bireylerinin turizm sektöründe çalışıyor olmasının ileriki sorularda yöneltilecek olan turizmin yerleşmeye etkilerini içerek sorulara olan bakış açısını etkileyip etkilemediğinin tanımlanmaya çalışılacak olmasıdır.

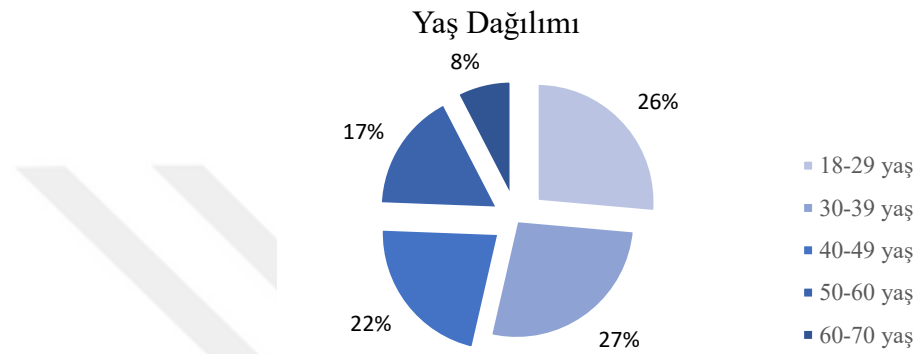
Tablo 5.1 Aşırı turizm gösterge seti ve anket ile ilişkisi

Aşırı Turizm Göstergeleri	Anket Soruları
Sosyal Yapı Algısına İlişkin Göstergeler	Sosyal Yapı Algısına İlişkin Sorular
Yerleşmede tek tür ziyaretçinin varlığı	Turist sayısının kısıtlanması gerektiğini düşünüyorum
Turizmi denetlemeye ilişkin yönetmelik ve planların yetersizliği	Yerleşmeyi turizm sezonunda güvenli bulmuyorum
İzleme, denetleme, geri bildirim önlemlerinin yetersizliği	Turizm sezonunda soygun, hırsızlık, yankesicilik, vandalizm gibi güvenlik sorunları artıyor
Yerel halkın ve turistlerin bir arada olabileceği deneyimler eksikliği	Turist sayısının kısıtlanması gerektiğini düşünüyorum
Ziyaretçi ve yerel halk arasındaki iletişim düzeyinin düşük olması	Turizm yüzünden buradan taşınmak istiyorum
Yerel halkın turizm nedeniyle yerleşmeyi terk etmek istemesi	Turist gördüğümde rahatsız ve baskı altında hissediyorum
	Turist gördüğümde güvensiz hissediyorum
	Turizm yerel gelenek ve göreneklere zarar veriyor
	Turistleri görmekten mutlu oluyorum
	Turistler kendi kentimde yabancıymışım gibi hissettiriyor
	Buraya ait hissediyorum
	Yerleşmedeki bir sorunum için yerel yönetime (muhtar, belediye yetkilileri... başvurabilirim)
	Turizm sezonunda yerel halk ve turistler arası kültürel bir etkileşim ortaya çıkıyor
	Turizm sezonunda yerleşmede alkol, uyuşturucu madde kullanımı artıyor
	Yerleşmeyi turizm sezonunda güvenli bulmuyorum
Ekonomik Yapı Algısına İlişkin Göstergeler	Ekonomik Yapı Algısına İlişkin Sorular
Turizmin tek bir sezona dayalı olması, yıl boyunca bu ekonomik gelire bağımlılık	Turizm sezonunda yerel halkın çalışabileceği iş olanakları artıyor
Yerel halkın turizmden ekonomik gelir elde etme düzeyinin düşük olması	Yerleşmedeki işletmeler kış sezonunda kapanıyor/işçi çıkarıyor
Yerleşmede mal ve hizmetlerin fiyatının turizm sezonunda artışı	Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmede gayrimenkul satış ve kira bedelleri yükseldi

Tablo 5.1 Aşırı turizm gösterge seti ve anket ile ilişkisi (devamı)

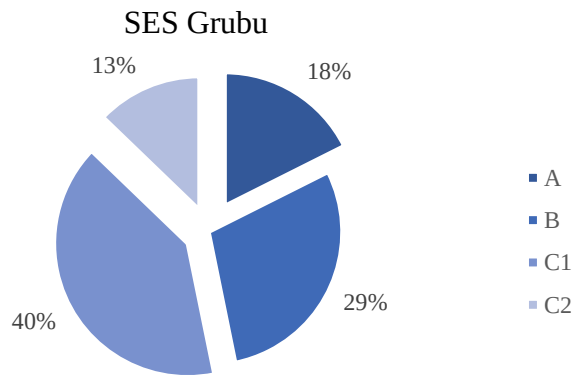
	Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmede yabancılara konut satışı arttı
	Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmede yaşam maliyeti genel olarak arttı
	Yerleşmede sağlanan hizmetlerin ve yeni yatırımların turistlere yönelik olduğunu düşünüyorum
	Turizm sezonunda yerel halkın geliri artış gösteriyor
	Turizm sezonunda temel mal ve hizmetlerin fiyatları artıyor (gıda, ulaşım...)
	Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmede yaşam maliyeti genel olarak arttı
Fiziksel Yapı Algısına İlişkin Göstergeler	Fiziksel Yapı Algısına İlişkin Sorular
Ziyaretçilerin kent içinde yalnızca belli odaklarda yoğunlaşması	Turizm sezonunda yerleşmenin aşırı kalabalık olmaktadır
Ziyaretçilere alternatif turizm türleri ve turizm rotaları sunulmaması	Turizm sezonunda plajların sürekli dolu ve yetersiz olduğunu düşünüyorum
Kentin altyapı hizmet olanaklarının turizm sezonunda yetersizliği	Turizm sezonunda açık alanların sürekli olarak dolu olduğunu düşünüyorum (parklar, meydanlar, sokaklar...)
Turizm sezonunda trafik/otopark sorunlarının yaşanması	Turizm sezonunda kalabalığın yeterli denetlendiğini düşünüyorum
	Turizm sezonunda şehir içi toplu ulaşım imkânları yeterlidir
	Turizm sezonunda şehir içi trafik sıkışıklığı artmaktadır
	Turizm sezonunda sağlık tesislerinde aşırı doluluk yaşıyor
	Turizm sezonunda su sıkıntısı yaşıyor
	Turizm sezonunda otopark sorunları artıyor
Çevresel Yapı Algısına İlişkin Göstergeler	Çevresel Yapı Algısına İlişkin Sorular
Yerleşmenin korunması gereken doğal alanlarında turizm yatırımlarının varlığı	Yerleşmede zaman içinde doğal çevre giderek yapılaşıyor
Turizm sezonunda su, hava, gürültü kirliliğinin artması	Yerleşmede turizm yatırımlarına bağlı olarak, zeytinlik vb. satışları hız kazandı
Yerleşmenin yapı çevre düzeyinin artışı	Turizm sezonunda gürültü ve hava kirliliği artıyor
Turizm geliri ile yerel halka yönelik yatırımların yapılmaması	Turizm sezonunda deniz kirliliği artıyor
	Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmenin genel görünüşü iyileşti

Araştırmanın temelini oluşturan örneklem grubu, Bodrum'da yerel halkın turizm algısını analiz etmek amacıyla yerleşmedeki her grubu temsil edecek şekilde seçilmiştir. Anket çalışmasında yer alan %50 kadın %50 erkekten oluşan örneklemin yaş dağılımına bakıldığında ise, grubun %26'sının 18-29 yaş aralığında, %27'sinin 30-39 yaş aralığında, %22'sinin 40-49 yaş aralığında, %17'sinin 50-60 yaş aralığında ve %8'inin 60-70 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu dağılım, turizmin farklı yaş grupları üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesinde olanak tanımıştır. (Şekil 5.4)

5.3 Anket yaş dağılımı

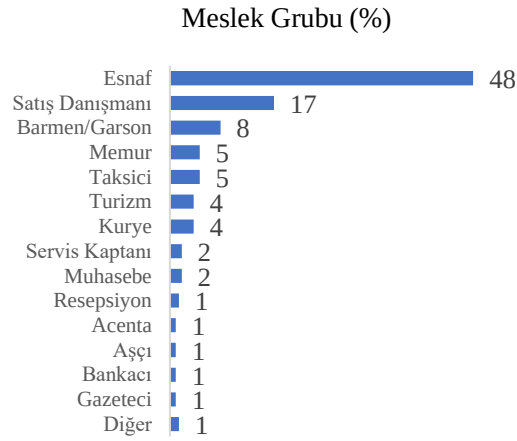
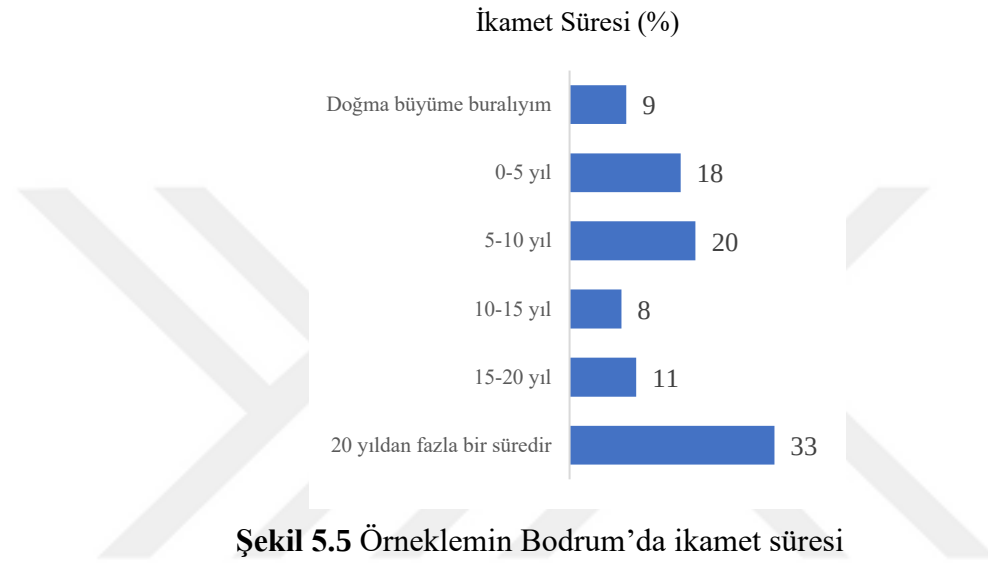
Sosyo-ekonomik statü (SES) incelendiğinde ise örneklem grubunun çeşitli sosyo-ekonomik arka planlara sahip bireylerden oluştuğu görülmektedir. %18'i A, %29'u B, %40'ı C1 ve %13'ü C2 düzeyindedir. Bu, turizmin yerel ekonomi ve sosyal dokuya olan etkilerini farklı gelir grupları açısından değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. (Şekil 5.5)

Şekil 5.4 Anket ses dağılımı

Ayrıca, ikamet süresi verileri incelendiğinde, örneklem grubunun Bodrum'a olan bağlılığının ve deneyimlerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. %9'u doğma

büyüme Bodrumlu iken, %18'i 0-5 yıl, %20'si 5-10 yıl, %8'i 10-15 yıl, %11'i 15-20 yıl ve %33'ü ise 20 yıldan fazla süredir bölgede yaşamaktadır. Bu çeşitlilik, turizmin yerel halk üzerindeki uzun vadeli etkilerini anlamak için önemli bir araç sağlar. Yerleşmede bulunma süresi aidiyet artıran faktörler arasında olması bakımından ikamet süresi turizmin yıllar içinde yarattığı dönüşümü gözlemleme ve buna karşı tepki oluşturma/ oluşturmama açılarından önemli bir parametredir. (Şekil 5.6; 5.7)

Anket için yapılan normallik testi ve faktör analizinin sonuçlarına göre Anketteki değişkenlerin Çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olduğundan, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca, 6 adet aykırı değer silinmiştir. (Tabachnick ve Fidell, 2013) Faktör analizi ¹için Direct Oblimin yöntemi seçilmiş olup, yapılan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Bartlett's test sonuçları, faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (KMO değeri 0.60'tan büyük bulunmuştur). Yapılan faktör analizi sonucunda, dört faktör tespit edilmiştir ve bu faktörlerin çözümlenmesinde anketteki dört adet ifadenin birden fazla faktöre yüklenmesi nedeniyle testten çıkarılmıştır.

Yapılan Faktör, Regresyon, One-Way Anova testlerinin sonucunda çıkarımlar literatürün ortak kabulleri arasında yer alan fiziksel, çevresel, sosyal- ve ekonomik algı olmak üzere dört ana kategoride değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerle birlikte derinlemesine görüşmelerde elde edilen çıkarımlar da bu analizleri destekleyici nitelikte sonuçlara gidilmesine katkı sunmuştur.

5.1 Fiziksel Boyuta İlişkin Değerlendirme

Fiziksel yapıya ilişkin irdeleme sonuçları istatistiki analizler, gözlemler ve derinlemesine görüşmeler birbiriyle paralel sonuçlara işaret etmektedir. Yerleşmede turizm sezonunda temel fiziksel yapı üzerinde baskı olduğu açıktır.

Faktör analizinin ²sonuçlarına göre ankette yüksek faktör yüklerinin yoğunlaştığı ifadeler

- Turizm sezonunda açık alanların sürekli olarak dolu olduğunu düşünüyorum (parklar, meydanlar, sokaklar, caddeler...) (-0.712)
- Turizm sezonunda sağlık tesislerinde aşırı doluluk yaşıyor (-0,67)

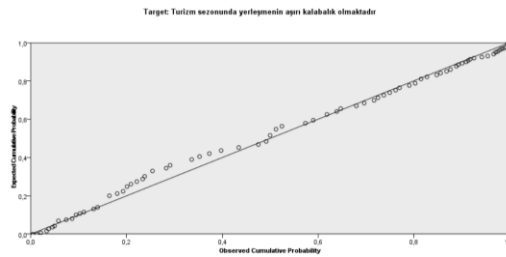
¹ Daniel'den aktaran Büyüköztürk'e göre faktör analizi, bir grup değişken arasındaki ilişkiyi "faktör" olarak adlandırılan ve daha az sayıda değişken ile açıklamayı hedefleyen bir araştırma yöntemidir. (Dainel, 1988; Büyüköztürk, 2002)

² Faktör analizi, çok değişkenli istatistiksel bir teknik olup, gözlemlenen değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılan gizli değişkenleri (faktörleri) tanımlamayı amaçlar. Bu yöntem, özellikle veri setindeki yapıyı belirlemek ve değişkenler arasındaki korelasyonları anlamak için sıklıkla tercih edilir (Tabachnick & Fidell, 2013). Faktör analizinde kullanılan rotasyon teknikleri, faktörlerin yorumlanabilirliğini artırmak amacıyla uygulanır. Bu çalışmada, faktörlerin birbirleriyle bağımlı olabileceği varsayımı altında direct oblimin rotasyonu tercih edilmiştir. Direct oblimin rotasyonu, eğik (oblique) bir rotasyon yöntemi olup, faktörler arasında korelasyonlara izin verir ve bu sayede daha gerçekçi bir model oluşturulmasına olanak tanır (Costello & Osborne, 2005).

- Turizm sezonunda plajların sürekli dolu ve yetersiz olduğunu düşünüyorum (-,583)

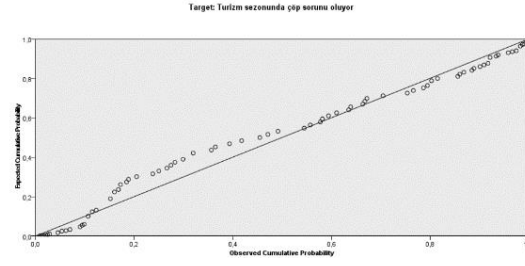
Olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yerleşmenin kamusal alanlarının turizm sezonunda yerel halkın gündelik yaşamını kısıtlayıcı boyutta doluluğa ulaştığı görülmektedir. Bir önceki bölümde istatistiki açıdan saptanan yerleşmenin giderek artan sürekli ve yazlık nüfusundan kaynaklanan sağlık hizmetleri gibi kamusal hizmetlerdeki yoğunluk; yerel halkın da algısal olarak sorunlu bulunduğu bir durumdur. Dolayısıyla Bodrum’da turizm sezonu yerel halkın sağlık hizmetlerine erişiminin aşırı kalabalık nedeniyle kısıtlı olduğu, denetim yetersizliğinin varlığı “aşırı turizm” olgusunun yarattığı kırılmalıklardandır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, aşırı turizm olgusunun fiziksel bağlamda yerel halkın algısı perspektifinden olumsuz bir algıya sahiptir. Aşırı turizmin en önemli fiziksel göstergeleri olan turizm sezonunda; “aşırı kalabalık, trafik sıkışıklığı, sağlık tesislerinde aşırı doluluk, su yetersizliği ve çöp soruları, gürültü, plaj dolulukları” sorunlarına ilişkin anket sorularına verilen yanıtlar Regresyon P-P Grafiklerinde ³görülmektedir. Tüm sorunların varlığı aşırı turizm yerel halkın algısı bağlamında yapılan analizde taşma noktasına ulaştığı görülmektedir. (Şekil 5.8-5.13)

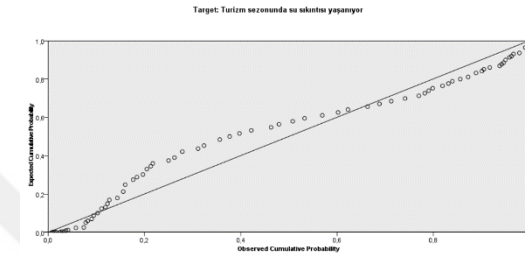

Şekil 5.7 Turizm sezonunda yerleşme aşırı kalabalık olmaktadır

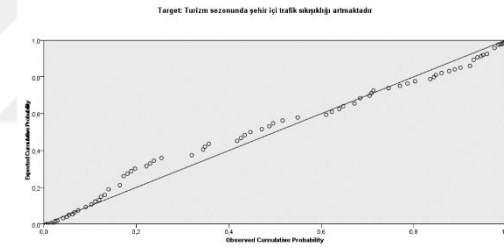
³ P-P grafiği (Probability-Probability plot), bir veri setindeki gözlemlenen kümülatif olasılıkların, teorik bir dağılımdaki beklenen kümülatif olasılıklarla karşılaştırıldığı bir grafik türüdür. Regresyon analizinde P-P grafiği, modeldeki artıkların (residuals) normal dağılıma uyup uymadığını değerlendirmek için kullanılır. P-P grafiğinde, gözlemlenen ve beklenen olasılıklar arasındaki uyum, noktaların 45 derecelik diyagonal çizgi etrafında toplanmasıyla anlaşılır. Eğer noktalar bu çizgi etrafında yakın bir dağılım gösteriyorsa, artıkların normal dağılıma uyduğu sonucuna varılır ve bu, modelin geçerliliğini destekler. Artıkların normal dağılımı, regresyon modelinin önemli varsayımlarından biridir ve bu varsayımın sağlanması, modelin tahminlerinin güvenilir ve doğru olduğuna işaret eder (Field, 2013). Dolayısıyla, P-P grafiği kullanılarak modelin varsayımlarının test edilmesi, modelin geçerliliğini ve sonuçların güvenilirliğini değerlendirmek için kritik bir adımdır.

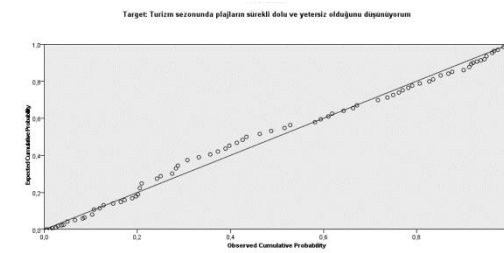
Şekil 5.8 Turizm sezonunda çöp aşırı kalabalık olmaktadır

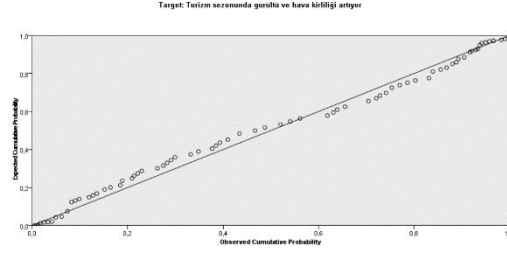
Şekil 5.9 Turizm sezonunda su sıkıntısı yaşıyor

Şekil 5.10 Turizm sezonunda şehir içi trafik sıkışıklığı artmaktadır

Şekil 5.11 Turizm sezonunda gürültü ve hava kirliliği artmaktadır

Şekil 5.12 Turizm sezonunda plajların dolu ve yetersiz olduğunu düşünüyorum

Bu sonuçlar tüm örneklem bağlamında homojen bir biçimde Bodrum halkının aşırı turizm faaliyetlerinin fiziksel etkilerine karşı algısının olumsuz düzeyde olduğunu gösterirken örneklem içindeki alt gruplarda çeşitlilikler saptanmıştır. One-Way ANOVA ⁴testinin sonuçlarına göre;

Örneklemdeki üniversite mezunları ve ilkökul mezunları arasında plajların dolu ve yetersiz olmasına ilişkin algıda farklılık tespit edilmiştir. Üniversite mezunları yerleşmede turizm sezonunda kıyıların konaklama tesisleri tarafından erişiminin engellenmesine ilişkin algısı olumsuzken, ilkökul mezunları bu durumu bir sorun olarak görmemiştir. Diğer bir ayırım ise yerleşmedeki ikamet süresine göre olmaktadır. Turizm sezonunda yerleşmenin aşırı kalabalık olması ve sağlık tesislerinde aşırı doluluk yaşandığına ilişkin algı Bodrum’da 0-5 yıldır ikamet edenler ve 15 yıl ve üzeri ikamet edenler arasında farklılaşmaktadır. İlk grup bu yoğunluğa karşı olumsuz bir algıya sahip değilken, ikinci grup tersi bir algıya sahiptir. Dolayısıyla yerleşmede daha uzun süre yaşayan ve aidiyet düzeyi yüksek 15 yıl üzeri ikamet eden grubun yerleşmedeki sürdürülemez turizm faaliyetlerine karşı daha duyarlı iken, 0-5 yıldır gelen ve yerleşmenin özgün sosyo-demografik kültürünü özümsememiş grubun söz konusu sorunlara daha duyarsız olduğu açıktır. İki durumda da yerleşmedeki nüfusun yerleşmenin özgün kültürel yapısına, sosyal ekosistemine, özgün mekânsal değerlerini benimsetmeye ilişkin politikaların yetersizliği görülmektedir. Bu durum yapılan derinlemesine görüşmelerdeki şu ifadelerden de okunabilmektedir;

⁴Tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA), iki veya daha fazla grup arasındaki ortalama farklarını karşılaştırmak için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Bu yöntem, gruplar arasındaki varyansın toplam varyansa oranını kullanarak anlamlı farklar olup olmadığını belirler (Field, 2013). Eğer One-Way ANOVA sonucunda anlamlı farklar bulunursa, hangi gruplar arasında bu farkların olduğunu belirlemek için post-hoc testleri uygulanır. Bu çalışmada kullanılan post-hoc test, grupların varyanslarının homojen olmadığı durumlarda önerilen Games-Howell testidir. Games-Howell testi, gruplar arasındaki tüm olası çiftlerin ortalamalarını karşılaştırır ve bu karşılaştırmaların anlamlı olup olmadığını belirlerken, varyans homojenliği varsayımını gerektirmez ve bu nedenle daha esnek ve güvenilir sonuçlar sunar (Games & Howell, 1976).

- “...Belediyenin yaz aylarında hizmet yeterliliğinin oldukça düşük, yazın iki yüz bine ulaşan turistin kanalizasyon, su, elektrik çöp hizmetini karşılayamıyor, trafik sorunu oluyor, aracımızla çıkmak istemiyoruz. Bayram tatili gibi yoğun dönemlerde yaklaşık yüz bin araba girişi oluyor ve bunun için yeterli altyapının sağlanamıyor. Bodrum Büyük bir yük altında, gelen turist de bir daha gelmek istemiyor...”

Bodrumlu bir çarşı esnafı

- “...Her yıl sürekli alt yapı yenilmeleri yapıldığı iddia ediliyor ve günlerce çalışmalar sürüyor ama plansız yapıldığı için bir sonraki yıl yine yetemiyor. Yüz bin kişiye hizmet vermek üzere yapılan su kanalları yaz dönemi 1 milyona çıkan nüfusa tabi ki hizmet veremiyor. Sokaklarda aşırı bir kalabalık var, trafik oldukça büyük bir sorun. Hiçbirimiz araç kullanmak istemiyoruz. Yerli olarak denize giremiyoruz artık belediyeye ait birkaç tesis dışında kalan her yer kapatılmış. Denize girmek için Bodrum’un birkaç mahallesine gidiyoruz ama bir süre sonra onlar da aynı hale gelecek bundan korkuyor ve bunu istemiyoruz. **“Bodrum’un değeri toprak, deniz ve doğadayken bugün Bodrum’da denize girecek yer yok...”**

Bodrumlu bir dernek başkanı

- “...Üç gündür su kesik, bu şekilde misafir ağırlamaya çalışıyoruz, 10 yıl önce döşenen su borusu artık bu yükü kaldıramıyor ancak bu konuda herhangi bir çözüm üretilmiyor. **Buranın eski yerlilerinden biri olarak daha iyiye gideceğini de sanmıyorum...**” İfadeleri kullanılmıştır.

Bodrumlu bir çarşı esnafı

- “...Yapılaşma ve getirdiği nüfus o kadar fazla ki yarımadaadaki her yeri plaj yapsak yine de yetmez, plajları havayı doğayı artıramayız ancak bu kalabalığı denetim altına alabiliriz. **“Plaj yetmiyor, şezlong yetersiz kumda yatacak yer yok...”**

Gümbet’te yaşayan bir Bodrumlu

- “...Geceleri gürültü uyunmayacak düzeyde oluyor ve sürekli şikayet etmemize rağmen asla müdahale edilmiyor, herhangi bir denetim ise yok...”

Bodrumlu bir arşı esnafı

- “...Sahildeki işletmeler plajları kapatmadıklarını iddia ediyorlar ama tanıdık biri olmadığı sürece kimseyi almıyorlar, kıyıyı tamamen işgal etmiş haldeler....”

Tepecik Mahallesi ’nde yaşayan bir Bodrumlu

- “....Evimde su deposu var ama tekrar doldurana kadar susuz kalıyoruz. Su deposu olmayanlarsa yazın günlerce duş alamadan işe gitmek durumunda kalıyor...”

Bodrumlu bir arşı esnafı

Bodrum’un fiziksel yoğunluk ve hizmet surumu bakımından yaz aylarında aşırı turizm baskısı altında olduğu ve çeşitli önlemlerin gerekliliğı açıktır. Söz konusu yoğunluk alan çalışması sırasında çekilen fotoğraflardan da görülmektedir. (Şekil 5.14, 5.15, 5.16)

Şekil 5.13 Gümbet kıyı şeridi (2023, Temmuz)

Şekil 5.14 Gümbet kıyı şeridi (2023, Temmuz)

Şekil 5.15 Bodrum arşı, Kale evresi (2023, Temmuz)

5.2 Çevresel Boyuta İlişkin Değerlendirme

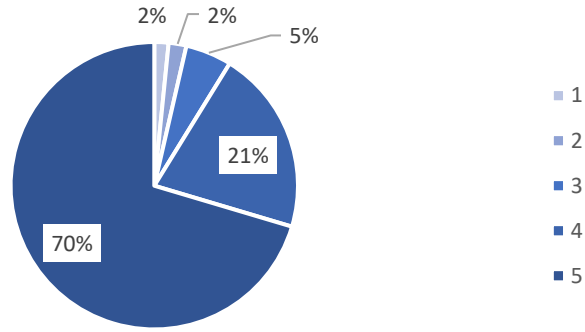
Doğal ve çevresel kaynakların aşırı tüketimi açısından, Bodrum’da özellikle kıyı alanlarına fiziksel erişimin kısıtlanması; suyun aşırı tüketimi, hava su ve gürültü kirliliğı; atık miktarının artması ve yönetimine ilişkin sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar yerleşmedeki doğal ekosistemin bozulmasına ve özgün flora ve faunanın deformasyonuna neden olmaktadır. Diğer bir yandan küresel iklim krizinin en ciddi sorunlardan biri olduğı günümüzde, artan hava sıcaklığının çeşitli sıcaklık dalgalarına ve orman yangınlarına neden olması yerleşmelerin ekolojik kırılganlığını arttırdığı açıktır. Öte yandan, uzun vadede yerleşmede nüfusun ve yapılaşmanın sürekli olarak artması, özellikle deprem, sel, tsunami gibi afet riskleri taşıyan bir yerleşim için önemli bir tehlike oluşturur. Afet sonrası bir süreç içinse yerleşmenin iyileşme aşamasını destekleyecek bir planlama hazırlık sürecinden yoksun olması problem olarak görülmektedir. Yapılan araştırma bağlamında söz

konusu durumların yerel halkın algısı bakımından da karşılığı olduğu gözlemlenmiştir. Koç, Beyazıt ve Bakış'a göre Bodrum'da özellikle kıyı şeridi boyunca turizm amaçlı artan yapılaşma ve bu yapılaşma yaz döneminde yaklaşık 5 katına çıkan nüfusun su tüketimi, nedeniyle değişen yağış rejimleri ve mikroklimatik iklimi su kaynaklarının yetersizliği depolama eksikliği ile bir araya geldiğinde Bodrum yarımadasının ekolojik açıdan kırılgan bir durumdadır. Yerleşme için yapılan projeksiyona göre günümüz şartlarının sürdürülmesi halinde ancak 2030 yılına kadar su ihtiyacını karşılayabilecek durumdadır. Bu da yerleşmenin önemli altyapı önlemleri alınması ve tüketim açısından çeşitli denetim mekanizmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Koç, Bayazıt ve Bakış, 2020).

Başka bir açıdan Muğla jeolojik özellikleri gereği de çeşitli kırılganlıklara sahip bir yerleşmedir. 1996 yılı fay haritaları incelendiğinde Muğla ili geniş bir alanda 1. Derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Özellikle Bodrum ilçesini de kapsayan Gökova Fay Zonu Datça ve Bodrum yarımadalarının arasında bulunup 1980'lerden itibaren yaklaşık 10 yılda bir çeşitli depremler görülmektedir (Kartal vd., 2014). Bu risk aşırı turizm bağlamında irdelendiğinde ise yapılan yatırımların kırılganlık düzeyi yüksek ve doğal açıdan korunması gereken alanların yer aldığı Bodrum'da çevresel boyuta ilişkin irdeleme ağırlıklı olarak yerleşimin doğal değerlerinin tahribatı, yapılaşma düzeyinin bir önceki arazi kullanım değişim üzerinden yapılan değerlendirmenin de desteklediği üzere tarım alanlarındaki azalma, kentsel alan kullanımında özellikle 2000'li yıllardan itibaren hızlı artış gibi boyutları ortaya koymaktadır.

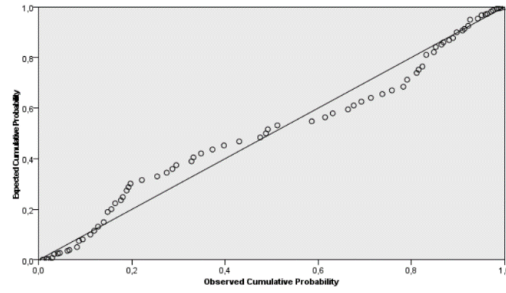
Anket soruları içinde özellikle "Yerleşmede zaman içinde doğal çevre giderek yapılaşıyor" (0.656) faktör yükü en yüksek ifadelerden biri olarak karşımıza çıkmıştır. (Şekil 34) Bu kapsamda yapılan One-Way ANOVA testi ile bu ifadenin yerleşmedeki ikamet düzeyine göre anlamlı bir değişim içinde olup olmadığı da irdelenmiştir. ANOVA Post-Hoc testinin sonuçlarına göre 0-5 yıl ikamet süresi grubu ile karşılaştırıldığında, 15-20 yıl ikamet süresi grubunda anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.018$). Bu durum Bodrum'da görece yeni ikamet eden bireylerin, yerleşmenin doğal yapısı üzerindeki yapılaşma baskısına ve sürdürülebilir bir çevreye ilişkin algısının düşük duyarlılıkta olduğu görülmektedir. (Şekil 5.17)

Yerleşmede zaman içinde doğal çevre giderek yapılaşıyor

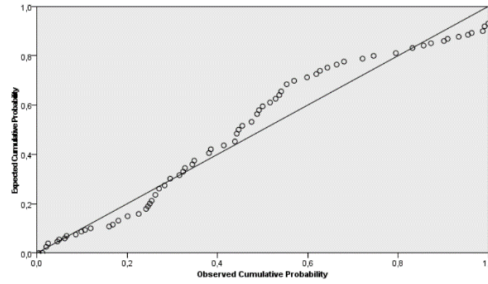

Şekil 5.16 Yerleşmede zaman içinde doğal çevre giderek yapılaşıyor

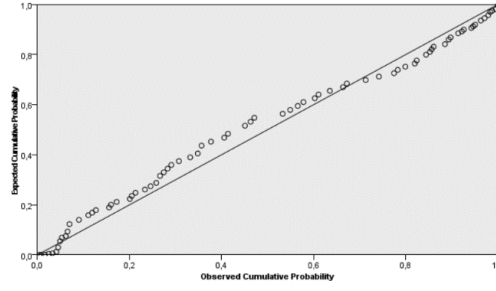
Yapılan Regresyon analizi sonuçlarına göre yerel halk aşırı turizmin önemli göstergelerinden olan “deniz kirliliği, doğal alanların turizm amaçlı imara açılması ve çevresel kirliliğin artışı...” gibi parametrelerde yerel halkın genel olarak algısının olumsuz olduğu görülmektedir. (Şekil 5.18, 5.19, 5.20)

Şekil 5.17 Turizm sezonunda deniz kirliliği artıyor

Şekil 5.18 Turizm yatırımlarına bağlı olarak zeytinlik vb. satışları hız kazandı

Şekil 5.19 Yerleşmede zaman içinde genel olarak çevre kirliliği arttı

Yapılan derinlemesine görüşmelere göre bu ifade söz konusu olumsuz algıyı ortaya koymaktadır;

“... Evim denize 50 metre yakınlıkta ancak arıtma suyunu buraya verdikleri için suya girmek istemiyorum, su yıllar içinde çok kirlendi, hava kirliliği de artıyor...”

Gümbet’te bir esnaf

5.3 Ekonomik Boyuta İlişkin Değerlendirme

Bodrum’da yerel halkın aşırı turizme ilişkin en önemli bulgular ekonomik yapı boyutunda olmuştur. Yapılan faktör analizine göre en yüksek faktör yükleri bu boyuttaki değişkenlerde tespit edilmiş, yapılan derinlemesine görüşmelerde turizmin yerel ekonomi üzerindeki etkileri olumlu ve veya olumsuz olarak en yoğun çıktı elde edilen alan olmuştur.

Faktör analizine göre ekonomik boyuta ilişkin en yüksek faktör yükleri;

- "Turizm sezonunda yerel halkın çalışabileceği iş olanakları artıyor" (0.569)
- Yerleşmedeki turizm tesisleri yerel halktan işçi çalıştırıyor (0,524)
- "Turizm yatırımlarına bağlı olarak plajlar ve sosyalleşme mekânları pahalılaştı" (0.631)
- "Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmede gayrimenkul satış ve kira bedelleri yükseldi" (0.633)
- "Turizm yatırımlarına bağlı olarak yerleşmenin yerel ekonomisi gelişiyor" (0.627)

İfadelerinde ortaya çıkmıştır. Faktör yüklerine göre turizm ve yerel ekonominin gelişimi ve iş imkânları bakımından olumlu bir ilişki olduğu açıktır. Ancak bu ilişkinin yanında ve görünür boyutta gündelik ekonomik gücün benzer bir olumlu ilişkide olmadığı açıktır. Bu bağlamda turizmin ekonomik yapı üzerindeki olumlu etkilerinin Bodrum özelinde yerel halkın yaşam kalitesine olan etkilerinin daha detaylı bir irdelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Görünürde artan ekonomik yapının iyileşmesi yerel halkın yaşam kalitesini artıracığı yönündeki beklentinin ne gibi bir sonuç vereceği test edilmiştir. Turizm endüstrisi ve temelde ekonomik gelir elde etmeyi hedeflerken sürdürülebilir bir turizm bu ekonomik gelirin yerel halkın yaşam kalitesinin de yükseltilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu amaçla “Turizm sezonunda temel mal ve hizmetlerin fiyatları artıyor” ile “Turizmin gelişiminin halkın yaşam kalitesine katkıda bulunduğunu düşünüyorum” ifadeleri arasındaki korelasyona bakılmıştır. İki ifade arasında orta düzeyde güçlü bir olumsuz ilişki vardır (-0,185) ve bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0,004$). Analiz sonucuna göre turizm faaliyetlerinin artmasıyla birlikte temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükseldiği durumda, insanların halkın yaşam kalitesine katkıda bulunma algısının azaldığını göstermektedir.

Aşırı turizm faaliyetleri tek sezona dayalı mevsimsellik etkisinin görüldüğü ekonomik olarak turizme tek sezonda aşırı bağımlı yerleşmelerde, gayrimenkul kira ve taşı bedellerinin yükselmesi, yabancılara konut satışının artması, temel mal ve hizmet fiyatlarında artış ve dolayısıyla alım gücünün düşmesi, turizm gelirinin her şey dahil sistemler nedeniyle turizm gelirinin yerel esnafa yeterli katkı sağlamaması gibi sorunlar Bodrum halkının algısında olumsuz bir durumdur.

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, Bodrum'da turizme dayalı ekonomik faaliyetler, küçük yerel işletmelerin rekabet edemeyeceği büyük turizm yatırımcıları tarafından domine edilmektedir. Bu durum, turizm gelirinin sınırlı olarak yaz sezonunda elde edildiği Bodrum'da, yerel halkın gelir elde etme gücünü kısıtlamaktadır. "Her şey dahil" sistemler, yerel işletmelerin kazanç sağlamasını engellemektedir. Bu bağlamda, Bodrum çarşısındaki yerel işletmeler giderek dükkanlarını kapatmak zorunda kalmaktadır. (Şekil 38, 39) Bu da sosyo-kültürel ekosistemin erozyona uğramasına neden olmaktadır.

Anket çalışması kapsamında katılımcılara ailelerinde turizm çalışanı olup olmadığı ve varsa sayısı sorulmuş (hiç turizm çalışanı yok, 1-3 turizm çalışanı, 4 ve daha fazla turizm çalışanı grupları oluşturulmuştur) bu irdelene ile ailesinde turizm çalışanı bulunan ve dolayısıyla turizm ekonomisine daha bağımlı kitle ile olmayan kitle arasındaki yanıt farklılıkları irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan One-Way Anova Pos-Hoc testi sonuçlarına göre ailesinde turizm çalışanı olan grup turist sayısının kısıtlanması gerektiğini ($p=0.010$), turizm yüzünden yerleşmeden taşınmak istediklerini ($p= 0.001$); turist gördüklerinde daha fazla baskı altında hissettiklerini ($p=0.023$) ifade etmiştir. Bu algı yerleşmedeki turizm ekonomisinin ekonomik refah düzeyine katkısının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Turizm çalışanlarının Bodrum’da sektörel olarak birinci sırada yer alan turizm endüstrisi içinde güvenceli olmadıklarını ve bu faaliyetlerin kısıtlanması gerektiği algısına sahip olukları aşırı turizm faaliyetlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç olarak, Bodrum'un yerel işletmelerin kapanması ve kültürel yapının bozulması riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bodrum’da kontrolsüz turizm yatırımlarının her geçen gün yaşam maliyetini artırması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Turizmin yarattığı iş imkanları ekonomik açıdan olumlu bir etki yaratmakta, ancak bu işçilerin kış sezonunda işten çıkarılması ve düşük ücretlerle çalıştırılması, sürdürülebilir bir turizmin olmadığına işaret etmektedir. Bu durum, aşırı turizmin en önemli sorunlarından biri olan "tek sezona bağımlı" bir ekonominin varlığını göstermektedir. Sonuç olarak, Bodrum’un turizm planlamasında ekonomik olarak sürdürülebilir bir strateji modeline ihtiyaç duyduğu açıktır.

- “...Önemli değerlerden biri olan Bodrum Çarşı tamamen organik bir biçimde korunabilseydi, buraya ait olsaydı çok isterdik. Büyük zincir mağazalar restoranlar her yerde olabilir, keşke biz çarşığı olduğu gibi koruyabilseydik...”

Bodrum Çarşı’sında bir esnaf

- “...Bin dükkândan ancak otuzu yerele aittir ve küçük dükkanlardır. Bu markalar kiraları yükseltiyor, yerel ise herhangi bir teşvik de olmadığı için onlarla yarışacak güçte değildir. Yerel bir marka olarak Bodrum’da birkaç sandaletçi ve hediyelikçi dışında herhangi bir dükkân kalmadı...” (Şekil 5.21-5.22)

Şekil 5.20 Bodrum Çarşı'da yerel işletmecilerin üretime devam ettiği bir işletme

Şekil 5.21 Bodrum Çarşı'da özgün üretim dokusuna uygun olmayan işletmelerden biri

- “Günümüzde yalnızca turizm sektörünün domine ettiği alanın eskiden sahip olduğu değerler olan “mandalin, süngercilik, balıkçılık...” gibi değerleri kaybettik. Turizme “bağımlı” kaldık ve hayatımız değişti...”

- “...Her şey dahil sistemin Bodrum'a büyük zararı olduğunu düşünmekteyim. Çünkü bu sistemle gelen turist Bodrum'a inmek gibi bir

isteği olmuyor. Bu da en çok çarşıya yani Bodrum'un yereline zarar veriyor. Önemli olanın Bodrum'un marka değerine ve kalitesine geri kavuşturulması gerektiğini düşünüyorum..."

Bodrum Çarşı'sında bir esnaf

- *"...Özellikle pandemiden sonra büyük inşaat projelerinin buraya akın etti. Yalnızca para kazanmak için her yeri beton hale dönüştürüyorlar..."*

Gümbet'te bir esnaf

- *"...Her şey dahil turizm sistemi ile yıllarca savaştık yerel turizmci olarak, özellikle merkezi yönetimden gelen dahi ifade ettik. Katkısı değil zararı oluyor, arz talebe veya yerel birkaç işletmeciye bırakılabilecek bir konu değil bu. Dünya bu sistemi bırakalı yıllar olmuşken Türkiye sanki yeni icat etmiş gibi bir hale büründü. Tüm bunlara rağmen Bodrum hala ayakta ancak sona yaklaştığımızı hissediyorum artık..."*

Bodrum Çarşı'sında bir esnaf

- *"...Söz konusu işletmelerin sahipleri ve çalışanları turizme ve turizm kültürüne yabancı bireyler, genel olarak tüm alan için turizmden hoşnutsuzluk sınırda diyebiliriz"*

Bodrum'da bir dernek üyesi

- *"...Turizm burada tamamen gelir elde etme odaklı, yerele herhangi bir katkısı yok. Büyük oteller kapalı her şey dahil sistemin içinde kazanç sağlıyor. Bunun dışında bizler gibi yıllardır Çarşı'da hizmet vermeye çalışan esnafa herhangi bir faydası dokunmuyor..."*

Bodrum Çarşı'sında bir esnaf

- *"...Turistlerle birlikte olmaktan mutluyuz ancak öncelik onlar olmuş, yerel yönetim herhangi bir müdahalede bulunmuyor tamamen başı boş bir tüketim var buna turizm denebilir mi?..."*

Bodrum Çarşı'sında bir esnaf

- *Özellikle son 3-4 yıldan sonra pandemi ekonomiyi çok etkiledi. Kiralar çok yüksek. Gelen turistlerin yerel ekonomiye hiçbir faydası olamıyor. Bizim gibi küçük esnaf değil büyük oteller kazanıyor çünkü turistler otelden dahi çıkmıyor.*

Gümbet'te bir esnaf

5.4 Sosyal Boyuta İlişkin Değerlendirme

Yapılan sosyal boyuta ilişkin değerlendirmede yüksek faktör yükleri

- "Turist gördüğümde rahatsız ve baskı altında hissediyorum" (0.853),
- "Turistler kendi kentimde yabancıymışım gibi hissettiriyor" (0.825),
- "Turist sayısının kısıtlanması gerektiğini düşünüyorum" (0.712)

İfadeleri olarak saptanmıştır. Faktör yüklerine göre Bodrum’da aşırı turizme ilişkin yerleşmedeki rahatsızlığın var olduğu açıktır. Sosyal boyuta ilişkin en önemli çıkarımlar yerleşmenin özellikle büyük turizm yatırımları ile sosyal yapısının giderek değişimi ve yeni gelen bireylerin mevcut sosyal yapıya uyum sağlayamaması, eski hayatlarındaki sosyal alışkanlıklarını devam ettirmeye çalışmalarının Bodrum’un kültürel yapısını etkilemesidir. Bu durum yerleşmedeki aidiyet düzeyini düşürmektedir. Yapılan ANOVA testi sonucuna göre yerleşmedeki ikametgâh süresinin aidiyet düzeyini etkilediği görülmüştür. (sig 0.04) İkametgah sürelerine göre değişimi irdelemek için ise post-hoc testlerinden Games-Howell analizi yapılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre doğma büyüme Bodrumlular ve 15-20 yıldır burada yaşayanlar ile ve 0-5 yıldır ikamet edenler arasında önemli bir aidiyet farkı bulunmaktadır. Bu durum beklenen şekilde yerleşmedeki ikamet süresi arttıkça aidiyetin de arttığı yönündedir. Sosyal yapıdaki önemli bir değişim de yerleşmede turizm sezonunda artan güvenlik sorunları olarak saptanmıştır. Aşırı turizm baskısı altındaki yerleşmelerde artan suç oranları, uyuşturucu madde ve alkol kullanımındaki artış %60 oranında arttığı ifade edilmiştir.

Bu bağlamda yerleşmede kitlesel turizm faaliyetlerinin aşırı düzeyde etkilerinin, yerel halkın Bodrum’a karşı aidiyet düzeyini düşürecek düzeyde olduğu görülmektedir. Aşırı turizm göstergelerine göre yerel halkın turizme dahil olamadığı, yalnızca belli sezonlarda turistlerle gündelik yaşamında karşılaştığı ancak, yerleşmedeki turizm faaliyetlerinin işleyişine karşı karar alma süreçlerine dahil edilmediği, katılım düzeyi düşük yerleşmelerde yerel halkın turistlere karşı olumsuz duygular beslemesine neden olabilecek örnekler görülmektedir. Bir önceki bölümde Barselona ve Venedik örneklerindeki gibi çeşitli yerel hareketler ile karşıtlığını gösterme düzeyine gelmiştir. 26 Mayıs 2024’te Bodrum Gümüşlük Sahilinde başlatılan çeşitli dernek ve sivil toplum örgütlerinin, aktivistlerin ve yerel

halkın katılımı tarafından başlatılan ve “Özgür Kıyılar Hareketi” olarak adlandırılan eylem bu örneklerin bir başlangıcı niteliğinde kabul edilebilir. Kıyıların erişilebilirliğinin yerel halktaki algısı Bodrum’da kıyı şeridinin konaklama tesisleri tarafından yasadışı şekilde kapatılmasına karşı yapılmış olup her hafta sürdürüleceği ifade edilmiştir. (Şekil, 5.23)

Şekil 5.22 Bodrum Haber Gazetesi, 2024

Anket sonuçlarına göre sosyal değişkenler eğitim düzeyi ve ikamet süresi bağlamında incelenmiştir. One-Way ANOVA Games-Howell testi sonuçlarına göre, yerel halkın turizme yönelik algıları ve tepkileri önemli farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda, aşırı turizmin yerel halk üzerindeki sosyal etkileri eğitim düzeyi ve ikamet süresi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ankette yerel yönetim algısı, eğitim düzeyi arttıkça farklılık göstermektedir. Lisansüstü mezunlar, yerel yönetimlerle daha az etkileşimde bulunabileceklerini düşünmektedir. Bu durum, eğitilmiş bireylerin yerel yönetimlerin turizmi yönetme kapasitesine duydukları güvenin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyi arttıkça turistlerin yarattığı olumsuz duygular da artmaktadır. Ortaokul mezunları turistleri görmekten daha fazla mutluluk duyarken, lisansüstü mezunlar turistlerin varlığından daha az memnuniyet duymaktadır. Bu durum, eğitilmiş bireylerin turizmin getirdiği kalabalık ve kargaşadan daha fazla rahatsızlık duyduklarını göstermektedir. Lisansüstü mezunlar, turistlerin varlığı nedeniyle

kendilerini daha güvensiz ve rahatsız hissetmektedirler. Bu, aşırı turizmin yerel halk üzerindeki sosyal etkilerinin eğitim seviyesine göre değiştiğini ve daha eğitilmiş bireylerin bu etkileri daha yoğun hissettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler, turistler nedeniyle kendi kentlerinde yabancıymış gibi hissetmektedirler. Bu durum, aşırı turizmin yerel kimlik ve aidiyet duygusu üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Eğitilmiş bireylerin yerel kimliklerine daha fazla önem vermeleri, turizm nedeniyle bu kimliğin zedelendiğini hissetmelerine yol açmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça, aşırı turizm nedeniyle taşınma isteği de artmaktadır. Lisansüstü mezunlar, turizmden olumsuz etkilendikleri için taşınma isteğini daha fazla dile getirmektedir. Bu durum, turizmin yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilediğinin bir göstergesidir. Ayrıca, daha yüksek eğitim düzeyine sahip kişiler, turist sayısının kısıtlanması gerektiğini düşünmektedirler. Bu, aşırı turizmin çevresel ve sosyal etkileri konusunda farkındalığın eğitim seviyesine göre değiştiğini ortaya koymaktadır. Eğitilmiş bireyler, turizmin sürdürülebilirliği konusunda daha bilinçli ve eleştirel bir bakış açısına sahiptir.

Ankette, "Buraya ait hissediyorum" ifadesine verilen yanıtlar, ikamet süresine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Uzun süreli yerleşikler, yani "doğma büyüme buralıyım" ve "20 yıldan fazla bir süredir burada yaşayanlar," yerleşme ile güçlü bir bağ kurmuşlardır. Bu gruplar, turizmin yoğun olduğu dönemlerde aidiyet hislerinin zedelendiğini belirtmektedirler. Yeni gelenler (0-5 yıl ve 5-10 yıl) ise bu aidiyet hissinde daha düşük puanlar almaktadır. Bu, aşırı turizmin yeni yerleşenler üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedir. "Yerleşmedeki bir sorunum için yerel yönetime başvurabilirim" ifadesine verilen yanıtlar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu, ikamet süresinin yerel yönetimle iletişim kurma algısı üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Ancak, "Turizm sezonunda kalabalığın yeterli denetlendiğini düşünüyorum" ifadesine verilen yanıtlar, ikamet süresine göre farklılık göstermektedir. Uzun süreli yerleşikler (10-15 yıl ve 20 yıldan fazla bir süredir), turist yoğunluğunun yeterince kontrol edilmediğini düşünmektedirler. Bu, uzun süreli yerleşiklerin, turist yoğunluğu konusunda daha kritik bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

"Turistleri görmekten mutlu oluyorum" ifadesine verilen yanıtlar, yerleşim süresine göre değişkenlik göstermektedir. Yeni gelenler (0-5 yıl), turistleri görmekten daha fazla mutluluk duymakta, uzun süreli yerleşikler (15-20 yıl) ise turistlerin varlığından daha fazla rahatsızlık duymaktadırlar. Bu, turistlere yönelik algının ikamet süresine göre değiştiğini göstermektedir. Ayrıca, "Turistler kendi kentimde yabancıymışım gibi hissettiriyor" ifadesine verilen yanıtlar, yerleşim süresine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Yerleşim süresi arttıkça, yerel halkın turistler nedeniyle kendilerini yabancı hissetme oranı artmaktadır. Bu durum, uzun süreli yerleşiklerin, turist yoğunluğu nedeniyle aidiyet duygularının azaldığını göstermektedir.

Anket sonuçları, Bodrum'da aşırı turizmin yerel halk üzerindeki sosyal etkilerinin eğitim düzeyi ve ikamet süresine göre değiştiğini ortaya koymaktadır. Eğitimli ve uzun süreli yerleşikler, turizmin olumsuz etkilerini daha yoğun hissetmekte ve bu etkiler nedeniyle yerel kimlik ve aidiyet duygularında azalma yaşamaktadırlar. Bu bulgular, Bodrum'un turizm planlamasında eğitim düzeyi ve ikamet süresine yönelik stratejiler geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik kadar sosyal sürdürülebilirlik de göz önünde bulundurulmalı ve yerel halkın refahı için gerekli önlemler alınmalıdır.

Kitle turizmi, 20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21. yüzyılda artan nüfus ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yerleşmeleri giderek daha yoğun bir biçimde etkilemektedir. Özellikle kıyı alanları, tarihi bölgeler ve doğal değere sahip çevreler turizm endüstrisinden ekonomik, sosyal ve çevresel olarak etkilenmektedir. Bu etkiler, 2010'lu yıllardan sonra turizm odaklı ekonomik gelire aşırı bağımlı hale gelen yerleşmelerde daha belirgin hale gelmiştir. Turizmin tek sezona odaklandığı ve diğer sezonlarda ekonomik sorunların yaşandığı bu yerleşmeler, zirve sezonlarında giderek daha kalabalık hale gelmekte ve bu sebeple altyapı ve hizmet sunumunda yetersizlikler görülmektedir. Bu durum, yerel halkın tepkisine neden olmuştur. Yerleşmelerin giderek turizm amaçlı dönüştüğü bu etkiler bütünü, yerel halkın algısında "aşırı turizm" olarak adlandırılmıştır.

Turizm destinasyonları, sadece bir tüketim alanı olarak değil, yerel halk ve ziyaretçilerin karşılıklı kültürel etkileşimde bulunduğu, yerleşmenin özgün dinamiklerinin tanıtıldığı ve elbette yerleşmeye fayda sağlayacak gelirin elde edildiği sosyo-ekonomik bir eylemler bütünü olarak ele alınmalıdır. Ülkemizde sürdürülemez turizm faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı yerleşimlerden biri açık şekilde Bodrum'dur. Bodrum'da turizm faaliyetleri 1970'lerde ev pansiyonculuğuyla başlamış ve bu dönemde yerel halk ile ziyaretçilerin yüz yüze etkileşimi yüksek olmuştur. Kent hafızasında turizm oldukça olumlu bir yer edinmiştir. Ancak 1980'lerden sonra bölgeye yapılan turizm yatırımları, yerleşmeyi turizm ekonomisine bağımlı hale getirmiş ve her şey dahil sistem gibi turistlerin tüm ihtiyaçlarını konaklama tesislerinden karşıladığı bir döneme girilmiştir. Bu durum, yerleşmenin ekonomik merkezi olan Çarşı'nın zincir mağazalar ve restoranlar tarafından yerinden edilme baskısı altında kalmasına yol açmıştır.

Tez çalışması kapsamında, Barcelona, Venedik, Amsterdam gibi önemli turizm destinasyonlarında yaşanan benzer süreçler incelenmiştir. Bu alanlarda yaşayan yerel halk, giderek turizme karşı olumsuz duygular beslemekte, yılgınlık ve yerinden edilme baskısına karşı protesto süreçleri başlatmaktadır. Bu kapsamda uluslararası çözümler aranmaya devam etmekte; yerel ve merkezi yönetimler,

araştırmacılar ve sivil toplum örgütleri bu durumun ölçülmesine ilişkin gösterge setleri ve ardından çözüm stratejileri üretmektedir. İlk aşamanın sorunun tespiti ve ölçülmesi olduğu vurgulanmaktadır.

Tez kapsamında gerçekleştirilen anketle, benzer sürdürülemez turizm faaliyetlerinin yaşandığı Bodrum'un yerel halkının durumu değerlendirilmiş ve sorunlar tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında ortaya konulan sonuçlar, bölüm 3.1'de yer alan gösterge setlerine göre ölçülmüş ve Bodrum'un taşıma kapasitesine ulaştığı ortaya çıkmıştır. Yerel halk, mevcut kontrolsüz turizm modelinin yerleşmeye giderek daha fazla zarar vereceğini düşünmektedir. Bu bağlamda,

- Turizm gelirinin yalnızca yaz sezonunda ve büyük şirketlerce elde edildiği,
- Yaz sezonunda yerleşmenin su, atık yönetimi ve trafik altyapısının yetersiz olduğu,
- Yaz sezonu dışında yerleşmede işsizlik sorunu bulunduğu,
- Turizm sezonunda açık alanların aşırı kalabalık olduğu ve kıyıların konaklama tesislerince halkın erişimine kapatıldığı,
- Turizm sezonunda temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının arttığı,
- Doğal çevrenin giderek yapılaştığı algısı

Gibi önemli sorunlar tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Bodrum'un en önemli sorunu olan turizm master planı eksikliği ve turizm verilerinin kümülatif bir biçimde toplanamaması nedeniyle izleme süreçlerinin uygulanamamasıdır. Aşırı turizmin kompleks yapısı ve uygun ziyaretçi seviyelerinin belirlenmesindeki anlaşmazlıklar bu sorunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda çözüm ulusal plan hiyerarşisinde özellikle bütüncül bir turizm stratejisi geliştirilmesi ve bu strateji, alt kademe planlara yeterli sınırlamayı ve esnekliği verecek düzeyde özgün olarak ortaya konulması olacaktır.

Bir sonraki aşamada, yapılan çalışmanın Bodrum için hazırlanacak olan turizm stratejileri ve turizm master planına bu bağlamda bir bakış açısı sunabileceği düşünülmektedir. Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetim planı, Ulaşım master planı gibi hem mekânsal hem de stratejik kararların yer aldığı planlarda, kararlar alınmadan önce çevresel etki değerlendirme, sosyal etki değerlendirme gibi kesin koşullar getirilmelidir. Özellikle Bodrum gibi hem doğal hem kültürel olarak bir odak

noktası olan hassas ekosistemlerde, yerel komünitelerin varlığını sürdürmesinin buna bağlı olduğu açıktır. Turizme ilişkin her plan kademesinde çeşitli önlemler ve stratejilerle izleme ve geri besleme süreçleri ile entegre edilerek kontrol altına alınmalıdır. Ulusal Turizm Strateji belgeleri kapsamında doygunluğa ulaşmış olan turizm alanlarında, bölge planlarında alternatif turizm türleri atanmalı ve belki de turizm faaliyetlerinin uluslararası örneklerde olduğu gibi tamamen durdurulması, reklamların kısıtlanması veya ciddi şekilde sınırlandırılması kararları verilmelidir.

Yerel halkın plan kademelenmesinin her aşamasında turizmden birincil fayda sağlayan ve onun ana öznesi olduğu kabul edilmelidir. İmar planlarında yerleşim kararları yeniden sorgulanmalı, özellikle ülkemizde “Turizm Bölgesi” olarak parçacıl şekilde lejant atanan alanlar yeniden değerlendirilmeli ve yetki karmaşası ortadan kaldırılarak bütüncül bir planlama sistemi ortaya konmalıdır. AirBnb gibi giderek yerel halkın bu alanları terk etmesine neden olan konaklama alternatiflerinin ve Bodrum Çarşı gibi yerel dükkanların rantal bazı kararlarla yerinden edilme baskısı altında kalmasını önleyici bazı politikalar uygulanmalıdır.

Sonuç olarak, bu çalışma aşırı turizm baskısı altında olan yerleşmeler için planlara girdi verebilecek bir kapsam niteliğindedir. Geliştirilen metot, Bodrum ve benzeri turizm ekonomisine bağımlı, sosyal yapıda giderek olumsuz turizm algısı oluşmaya başlayan yerleşmeler için planlara katkı sağlayabilecek bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, henüz aşırı turizm baskısına maruz kalmamış olan diğer turizm yerleşmeleri içinse çeşitli önlemler ve stratejiler ortaya konmuştur. Çalışmanın bir sonraki aşaması ise yapılan çıkarımlar ve ortaya çıkarılan önemli sorun noktalarından hareketle çeşitli önlemler alınarak sürdürülebilir bir turizm, ekonomi ve komüniteler için adımlar atılmasıdır.

Turizmin ana odağı olan yerel halka, uluslararası alanlarda görüldüğü üzere çeşitli paydaşların bir araya gelip ortaklaşa karar aldığı ve yönetime katıldığı alanlar yaratmak, bu bireylerde yere aidiyeti artıracak kararlar almak önemlidir. Bu süreçte, turizmden elde edilen faydaların daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde paylaşılması ve yerel halkın yaşam kalitesinin korunması esas alınmalıdır. Böylece hem turizmin sürdürülebilirliği sağlanacak hem de yerel halkın turizme karşı olan olumsuz tutumları azaltılacaktır.

- Almeida García, F., Balbuena Vázquez, A., & Cortés Macías, R. (2015). Resident's attitudes towards the impacts of tourism. *Tourism Management Perspectives*, 13, 33-40. doi:10.1016/j.tmp.2014.11.002
- Anaz, N., & Ozcan, C. C. (2016). Geography of Turkish Soap Operas: Tourism, Soft Power, and Alternative Narratives. *GeoJournal Library*, 121. doi:10.1007/978-3-319-47537-0_15
- Arslan, S., & Özücü, Ö. (2019a). Bodrum İlçesi'nin 1990-2018 Yılları Arasındaki Arazi Örtüsü Değişimi. www.gecekitapligi.com adresinden erişildi.
- Arslan, S., & Özücü, Ö. (2019b). Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma Makaleleri. www.gecekitapligi.com adresinden erişildi.
- Barcelona Turizm Departmanı. (2017). Barcelona Tourism for 2020: A Collective Strategy for Sustainable Tourism. https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/barcelona_tourism_for_2020.pdf adresinden erişildi.
- Bertocchi, D., & Visentin, F. (2019). "The overwhelmed city": Physical and social over-capacities of global tourism in Venice. *Sustainability (Switzerland)*, 11(24). doi:10.3390/su11246937
- Butler, R., & Dodds, R. (2019). Overtourism: Issues, realities and solutions (C. 1).
- Büyüköztürk, S. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı.
- Castela, A. (2018). Impacts of Tourism in an Urban Community: The Case of Alfama. *Athens Journal of Tourism*, 5(2), 133-148. doi:10.30958/ajt.5-2-4
- Cobbinah, P. B., Black, R., & Thwaites, R. (2013). Tourism Planning in Developing Countries: Review of Concepts and Sustainability Issues. *International Journal of Social, Human Science and Engineering*, 7(4), 211-218.
- Çakır Zeytinoğlu, F., & Sadiç, C. (2013). Türkiye'deki İllerin Turizm Verileri Açısından Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 77-94.
- Danışmanı, P. (2018). Muğla Ulaşım Ana Planı Ulaşım Dairesi Başkanlığı Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü.
- De Luca, G., Dastgerdi, A. S., Francini, C., & Liberatore, G. (2020). Sustainable cultural heritage planning and management of overtourism in art cities: Lessons from atlas world heritage. *Sustainability (Switzerland)*, 12(9), 1-11. doi:10.3390/su12093929
- Dodds, R., & Butler, R. (2019). The phenomena of overtourism: A review. *International Journal of Tourism Cities*, 5(4), 519-528. doi:10.1108/IJTC-06-2019-0090
- Duro, J. A., & Turrión-Prats, J. (2019). Tourism seasonality worldwide. *Tourism Management Perspectives*, 31, 38-53. doi:10.1016/j.tmp.2019.03.010

- Edgell, D. L., Allen, M. D. M., Smith, G., & Swanson, J. R. (2008). Tourism policy and planning: Yesterday, today, and tomorrow. *Tourism Policy and Planning: Yesterday, Today, and Tomorrow*. doi:10.4324/9780080942506
- Elorrieta, B., Cerdan Schwitzgu  bel, A., & Torres-Delgado, A. (2022). From success to unrest: The social impacts of tourism in Barcelona. *International Journal of Tourism Cities*, 8(3), 675-702. doi:10.1108/IJTC-05-2021-0076
- Ferreira, F. A., Castro, C., & Gomes, A. S. (2021). Positive and Negative Social-Cultural, Economic and Environmental Impacts of Tourism on Residents. *Smart Innovation, Systems and Technologies*, 208, 288-298. doi:10.1007/978-981-33-4256-9_26
- Feyiz Kartal, R., Kadiro  lu, F. T., & Kılı  , T. (2014). Mu  la B  lgesinin Sismik Aktivitesi ve Yapay Sarsıntılar. <https://www.researchgate.net/publication/271852156> adresinden erişildi.
- Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. (2009). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism. *Responsible Tourism Partnership Working Paper 4 (October)*.
- Goodwin, H. (2019). Managing Tourism in Barcelona. <http://responsibletourismpartnership.org/overtourism/> adresinden erişildi.
- Gursoy, D., &   elik, S. (2022). *Routledge Handbook of Social Psychology of Tourism*. doi:10.4324/9781003161868
- Gursoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002). Resident attitudes: A structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 79-105. doi:10.1016/S0160-7383(01)00028-7
- G  ney Ege B  lgesi Turizm Strateji Belgesi. (2012).
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2009). Progress in Tourism Management: From the geography of tourism to geographies of tourism - A review. *Tourism Management*, 30(1), 3-16. doi:10.1016/j.tourman.2008.05.014
- Hughes, N. (2018). ‘Tourists go home’: Anti-tourism industry protest in Barcelona. *Social Movement Studies*, 17(4), 471-477. doi:10.1080/14742837.2018.1468244
- Jordan, P., Pastras, P., & Psarros, M. (2018). Managing Tourism Growth in Europe, The ECM Toolbox, 30. www.europeancitiesmarketing.com adresinden erişildi.
- Ko  , C., Bayazıt, Y., & Bakış, R. (2020). A study on assessing the urban growth, population, and water resources of Bodrum Peninsula, Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment*, 192(10). doi:10.1007/s10661-020-08594-7
- Koens, K., Postma, A., & Papp, B. (2018). Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context. *Sustainability (Switzerland)*, 10(12), 1-15. doi:10.3390/su10124384

- Kuscer, K., & Mihalic, T. (2019). Residents' Attitudes towards Overtourism from the Perspective of Tourism Impacts and Cooperation: The Case of Ljubljana. *Sustainability*, 11(6), 1823. doi:10.3390/su11061823
- Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*.
- Milano, C. (2017). Overtourism and tourismphobia: Global trends and local contexts. doi:10.13140/RG.2.2.13463.88481
- Milano, C., Cheer, J. M., & Novelli, M. (2018). Overtourism: A growing global problem, 3-7.
- Nawijn, J., & Mitas, O. (2012). Resident Attitudes to Tourism and Their Effect on Subjective Well-Being: The Case of Palma de Mallorca. *Journal of Travel Research*, 51(5), 531-541. doi:10.1177/0047287511426482
- Öğüt, A. A. (2011). Mevsimsel nüfus farklılıklarının gözlendiği turizm alanlarında sürdürülebilir su ve atıksu yönetimi: Bodrum Yarımadası örneği, (July), 37.
- Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., ... Postma, A. (2018). Research for TRAN Committee-Overtourism: Impact and possible policy responses. *Research for TRAN Committee

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Kuduban, R., & Yerliyurt, B. (2023). Afetlerden öğrendiklerimiz / öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi. 9. KBAM Sempozyumu. Erişim adresi: <https://kbam.metu.edu.tr/files/2024/01/Bildiri-Ozetleri.pdf>

